

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI**

**HATA VE HİLEYE YÖNELİK BANKA YÖNETİMİNDEKİ
PERSONELİN BİLİNÇ TUTUMU: ISPARTA-BURDUR ÖRNEĞİ**

**Şerife KILIÇARSLAN
1630246126**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Özen AKÇAKANAT**

ISPARTA-2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Şerife KILIÇARSLAN
Anabilim Dalı	Bankacılık ve Finans
Tez Başlığı	DİJİTAL MUHASEBE EĞİTİMİ (DIGITAL ACCOUNTING EDUCATION)
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Hata ve Hileye Yönelik Banka Yönetimindeki Personelin Bilinç Tutumu: İsparta - Burdur Örneği

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 17/05/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ

☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.

☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.

☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Özen AKÇAKANAT	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Osman AKIN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Ozan ÖZDEMİR	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9-(8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Hata Ve Hileye Yönelik Banka Yönetimindeki Personelin Bilinç Tutumu: Isparta-Burdur Örneği**” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Şerife KILIÇARSLAN

28/05/2019

(KILIÇARSLAN, Şerife, *Hata Ve Hileye Yönelik Banka Yönetimindeki Personelin Bilinç Tutumu: Isparta-Burdur Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle beraber bankacılık işlemleri de daha üst düzey bir alt yapıda gerçekleşmektedir. Bu yapı, bankalarda meydana gelen hata ve hilenin minimum düzeye indirgenmesine ve hatta bazılarının ortadan kalkmasına olanak sağlamıştır. Ancak yine de bankalarda, sektörün iş yoğunluğu kaynaklı hatalar ve kötü niyetli kişilerin yaptıkları hileler bulunmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, bankalarda yönetici pozisyonlarında hizmet veren personelin bankacılık sektöründe yapılan hata ve hilelere yönelik görüşlerini tespit etmektir. Ayrıca çalışmada banka yöneticilerinin sektörde karşılaştıkları hile belirteçlerinin neler olduğu da ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada önce hata ve hileye yönelik genel bilgiler verilmiştir. Personelin yaptığı herhangi bir hatanın ve hilenin banka muhasebesine hatalı yansması sebebiyle muhasebede meydana gelen hata ve hile türlerine de değinilmiştir. Daha sona bankalarda denetim ve bankalarda yaşanan hata ve hile türleri açıklanmıştır. Gerekli açıklamalar sonrasında araştırmada nicel analiz yöntemlerinden olan anket tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler istatistiki metotlarla analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hata, Hile, Hile Belirteçleri, Bankacılık Sektörü, Banka Yöneticileri

(KILIÇARSLAN, Şerife, *The Consciousness Attitude of Personnel in Bank Management for Mistake and Fraud: The Case of Isparta-Burdur*, Master's Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Nowadays, with the development of technology, banking transactions also take place in a higher level infrastructure. This structure has allowed banks to reduce the mistake and fraud to a minimum level and even to eliminate some of them. However, there are mistake in the sector due to sector-based mistake and malicious people. In this context, the aim of the study is to determine the opinions of the personnel who serve in managerial positions in banks in terms of mistake and fraud in the banking sector. In addition, it was tried to determine what the bank managers encountered in the sector were the indicators of fraud. In this study, firstly general information about mistake and fraud is given. Faulty reflection of any mistake made by the personnel and the bank's accounting and mistake in accounting because of this reason, mistake and fraud types of accounting are also mentioned. More recently, the banks and the types of mistake and fraud in banks are explained. After the necessary explanations, the survey technique, which is one of the quantitative analysis methods, was used. The data were analyzed and evaluated by statistical methods.

Keywords: Mistake, Fraud, Determinants of Fraud, Banking Sector, Bank Directors

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM HATA VE HİLE KAVRAMI

1.1. HATA KAVRAMI	3
1.1.1. Hata Nedir?	3
1.1.2. Hataların Nedenleri	3
1.1.3. Hata Türleri	4
1.1.3.1. Matematik Hataları	4
1.1.3.2. Kayıt Hataları	5
1.1.3.3. Nakil Hataları	7
1.1.3.4. Unutma ve Tekrarlama Hataları	8
1.1.3.5. Bilanço Hataları	8
1.1.3.5.1. Değerleme Hataları	9
1.1.3.5.2. Hesapların Birleştirilmesi	9
1.2. HİLE KAVRAMI	10
1.2.1. Hile Nedir?	10
1.2.2. Hile Grupları	11
1.2.2.1. Çalışan Hileleri	12
1.2.2.2. Yönetim Hileleri	13
1.2.2.3. Yatırım Hileleri	14
1.2.2.4. Satıcı Hileleri	14
1.2.2.5. Müşteri Hileleri	14
1.2.3. Hile Üçgeni	15
1.2.4. Hile Türleri	16
1.2.4.1. Kasdi Hatalar	16
1.2.4.2. Kayıt Dışı İşlemler	17
1.2.4.3. Uydurma Hesaplar Açma	17
1.2.4.4. İşlemden Önce veya Sonra Kayıt	18
1.2.4.5. Belge Sahtekarlığı	18
1.2.4.6. Bilanço Maskeleyesi	18

1.2.5. Hile Belirteçleri	19
1.3. HATA VE HİLEYİ ÖNLEMELER VE TESPİT ETMEK İÇİN PROAKTİF	
METODLAR	20
1.3.1. İç Denetim	21
1.3.2. Bağımsız Denetim	21
1.3.3. İnsan Kaynakları Yönetimi	22
1.3.4. Çalışanlara Destek Programları Oluşturulması	22
1.3.5. Yetki Sınırları	22
1.3.6. Cezalandırma Korkusunun Yaratılması	23
1.3.7. İşletmede Etik Kuralların Geliştirilmesi	23
1.3.8. İhbar Hatlarının Oluşturulması	23
1.3.9. Çalışanların Gözlenmesi	24
1.3.10. Benford Kanunu	24
1.3.11. Veri Madenciliği	25
1.3.12. Analitik İnceleme Prosedürleri	26

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK VE BANKACILIKTA HATA VE HİLE

2.1. BANKACILIKTA DENETİM	27
2.1.1. Banka Tanımı ve Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	27
2.1.1.1. Banka Türleri	30
2.1.1.2. Bankaların Temel Faaliyet Alanları	35
2.1.2. Denetim Kavramı ve Denetimin Tarihsel Gelişimi	39
2.1.2.1. Denetim Türleri	43
2.1.2.2. Denetçi Türleri	49
2.1.3. Bankalarda Denetim	52
2.2. BANKACILIKTA HATA VE HİLE	54
2.2.1. Banka Personelleri Tarafından Yapılan Hatalar	54
2.2.2. Banka Personelleri Tarafından Yapılan Hileler	55
2.2.2.1. Mortgage Hilesi	55
2.2.2.2. Zimmete Geçirme	56
2.2.2.3. Çek Hilesi	57
2.2.2.4. Diğer Çeşitli Hileler	58
2.2.3. Bankacılıkta Hatalı ve Hileli Muhasebe Kayıtlarına Örnekler	58
2.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM KAPSAMINDA	
HATA VE HİLE İLE İLGİLİ YAPILAN DÜZENLEMELER	60
2.3.1. 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda Yapılan Düzenlemeler	60
2.3.2. İç Sistemler Yönetmeliğinde Yapılan Düzenlemeler	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HATA VE HİLEYE YÖNELİK BANKA YÖNETİMİNDEKİ PERSONELİN
BİLİNÇ TUTUMU: ISPARTA-BURDUR ÖRNEĞİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	65
3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	65
3.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	65
3.4. ARAŞTIRMANIN DAYANDIĞI HİPOTEZLER	66
3.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	69
3.6. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	71
3.6.1. Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi	71
3.6.2. Banka Yöneticilerinin Hata ve Hile Yargıları İle Hile Belirteçlerine İlişkin Frekans Analizleri	76
3.6.3. Hipotez Testlerine Yönelik Bulgular	82
SONUÇ VE ÖNERİLER	105
KAYNAKÇA	108
EKLER	117
ÖZGEÇMİŞ	123

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Hile Grupları	12
Tablo 2: Benford Kanununa Göre Rakamların Ortaya Çıkışı	25
Tablo 3: Bağımsız Denetçilerin Faaliyetleri	50
Tablo 4: Demografik Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	72
Tablo 5: Hile Sorununa Ait Tanımlayıcı İstatistikler	74
Tablo 6: Hata Yargılarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler	76
Tablo 7: Hile Yargılarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler	78
Tablo 8: Hile Belirteçlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler	80
Tablo 9: H_1 Hipotez Analizi	83
Tablo 10: H_2 Hipotezi Analizi	83
Tablo 11: H_3 Hipotezi Analizi	85
Tablo 12: H_4 Hipotezi Analizi	85
Tablo 13: H_5 Hipotezi Analizi	86
Tablo 14: H_6 Hipotezi Analizi	87
Tablo 15: H_7 Hipotezi Analizi	88
Tablo 16: H_8 Hipotezi Analizi	89
Tablo 17: H_9 Hipotezi Analizi	89
Tablo 18: H_{10} Hipotezi Analizi	90
Tablo 19: H_{11} Hipotezi Analizi	91
Tablo 20: H_{12} Hipotezi Analizi	91
Tablo 21: H_{13} Hipotezi Analizi	92
Tablo 22: H_{14} Hipotezi Analizi	93
Tablo 23: H_{15} Hipotezi Analizi	93
Tablo 24: H_{16} Hipotezi Analizi	94
Tablo 25: H_{17} Hipotezi Analizi	95
Tablo 26: H_{18} Hipotezi Analizi	96
Tablo 27: H_{19} Hipotezi Analizi	97
Tablo 28: H_{20} Hipotezi Analizi	98
Tablo 29: H_{21} Hipotezi Analizi	98
Tablo 30: H_{22} Hipotezi Analizi	99
Tablo 31: H_{23} Hipotezi Analizi	100
Tablo 32: H_{24} Hipotezi Analizi	100
Tablo 33: H_{25} Hipotezi Analizi	101
Tablo 34: H_{26} Hipotezi Analizi	102
Tablo 35: H_{27} Hipotezi Analizi	103
Tablo 36: H_{28} Hipotezi Analizi	104

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Hile Üçgeni	15
----------------------------	----

KISALTMALAR

BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
KDV	Katma Değer Vergisi
MUHUD	Muhasebe Hesap Uzmanları Derneği
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDK	Türk Dil Kurumu
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TTK	Türk Ticaret Kanunu

ÖNSÖZ

Gelişen ve değişen teknolojiye rağmen bankacılık sektöründe hileye yönelimin tamamen son bulmamasıyla birlikte, Dünya’da ve Türkiye’de hile sorununun, bankanın imajını zedelemesi, maddi olarak büyük kayıplar yaratması ve yaptırımlarının da ağır olması sebebiyle, bankacılık sektöründe hata ve hile üzerinde durulması gereken bir konudur. Buradan hareketle, banka yöneticilerinin hata ve hileye yönelik görüşlerini tespit etmek ve sektörde karşılaştıkları hile belirteçlerinin neler olduğu da ortaya koymak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmaya beni yönlendiren, lisansüstü eğitimim boyunca akademik, maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, tez çalışmamın her aşamasını titizlikle takip ederek yardımlarıyla bana yol gösteren, olumlu yaklaşımıyla beni motive eden, akademik bilgisi ve insani değerleri ile örnek aldığım değerli hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Özen AKÇAKANAT’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde bulunan ve değerli görüşleriyle tezime önemli katkılar sağlayan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Ozan ÖZDEMİR ve Doç. Dr. Osman AKIN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tanışmamızdan bu güne kadar akademik bilgisini ve manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen, beni dinleyen, belki de bu hayatta beni en iyi anlayan, her zaman ama her zaman yanımda olan ve yanımda olduğunu hissettiren, değerli hocam ve sevgili arkadaşım Dr. M. Birgül HUBAN’a ve tecrübesiyle tezime katkı sağlayan değerli abim Burak HUBAN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez aşamasında tecrübesiyle bana destek olan, beni bilgilendiren, değerli görüş ve önerileriyle yol gösteren değerli dostum Bilim Uzmanı Merve ÇOLAK’a teşekkürü bir borç bilirim.

Benden desteğini hiç esirgemeyen, her zaman yanımda olan, değerli dostlarım Nuran BAŞBUNAR’a ve Büşra EYİİŞ’e teşekkürü bir borç bilirim.

Desteği ve güveni ile yaşamımın her anında yanımda olan, benim bugünlere gelmemi sağlayan annem Zülfiye KILIÇARSLAN’a ve beni destekleyen, zor günlerimde yalnız bırakmayan kardeşlerim Fatma KILIÇARSLAN’a ve Muhammed Mustafa KILIÇARSLAN’a teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak da, lisansüstü eğitim almamı her şeyden çok isteyen, beni her zaman maddi manevi destekleyen, bana güvenen, inanan, şuan yanımda olamasa da benim bugüne gelmemi sağlayan, beni bir yerlerden gururla izlediğini hissettiğim canım Babam, başka bir zamanda ve başka bir yerde yan yana olmak dileğiyle, her şey için teşekkür ederim...

GİRİŞ

Hata kavramı Türk Dil Kurumunun yayınladığı Türkçe Sözlükte kelime anlamı olarak “istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur yanlış, yanlış” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 1058). Hile ise Türkçe sözlükte, “aldatmak, kandırmak maksadıyla yapılan düzen, oyun dolap” olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 1989: 477). Yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere, hatayı hileden ayıran en belirgin özellik, bilinç istek olmadan yanlışlık yapılmasıdır (Aksoy, 1984: 23). Genel olarak hata türleri; matematik hataları, kayıt hataları, nakil hataları, unutma ve tekrarlama hataları, bilanço hataları olarak karşımıza çıkmaktadır (Kirik, 2007: 40-50). Hile türleri ise; kasdi hatalar, kayıt dışı işlemler, uydurma hesaplar açma, işlem den önce veya sonra kayıt, belge sahtekarlığı ve bilanço maskeleyesidir (Akalin, 2017: 40).

Küreselleşmeyle birlikte bilgi sistemleri ve teknoloji de ki gelişmeler ve şirketler arasındaki artan rekabet işletmelerde köklü değişikliklere sebep olmuştur. Bu değişikliklerle birlikte ticaretin devasal boyutlara ulaşması, muhasebe kayıt ve finansal işlemlerin bilgisayar üzerinden yürütülmesine ve işlemlerin karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Bu karmaşık işlemlerde kontrol güçlüklerini beraberinde getirmiştir. Bu sebeple, günümüzde değişen ve gelişen teknolojiyle birlikte yolsuzluk olayları azaltılmış olsa da tamamen bitmiş değildir (Dönmez-Bağışlar, 2017: 170).

Yukarıdaki açıklamalar bağlamında, bankacılık sektörüne bakıldığında; varlıkların kötüye kullanılması ve finansal raporlama olaylarından çok, yolsuzluk olaylarının meydana geldiği görülmektedir (Kandemir-Kandemir, 2017: 21). Ancak, bankalar; müşterilere para sağlama, işletmelere ve tüketicilere verdikleri krediler ve teminat hizmetleri gibi fonksiyonları olmasıyla, olağanüstü ve dikkate değer işletmelerdir (Beston, 2004: 15).

Bu sebeple hazırlanan tez çalışmasının amacı, Isparta ve Burdur illerinde faaliyet gösteren bankaların yönetici pozisyonlarında hizmet veren bankacıların hata ve hileye yönelik görüşlerini tespit etmek ve banka yöneticilerinin sektörde karşılaştıkları hile belirteçlerinin neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, hata kavramı, hata nedenleri, hata türleri; hile kavramı, hile grupları, hile üçgeni, hile türleri, hile belirtileri; hata ve hileyi önlemek ve tespit etmek için proaktif metodlar detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümde, banka tanımı üzerinde durulup, bankacılığın tarihsel gelişiminden, banka türleri ve bankanın temel faaliyet alanlarından; denetim kavramı ve denetimin tarihsel gelişimi üzerinde durulup, denetim türlerine, denetçi türlerine ve bankalarda denetime yer verilmiştir. Ayrıca banka personelleri tarafından yapılan hilelere ve hatalara, bankacılıkta hatalı ve hileli işlemlerin muhasebe sistemine nasıl yansıdığına dair örneklerle yer verilmiştir. Son olarak ise, Türk bankacılık sektöründe iç denetim kapsamında hata ve hileye yönelik, 5411 sayılı Bankacılık Kanununda yapılan düzenlemelere ve İç Sistemler Yönetmeliğinde yapılan düzenlemelere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümde ise, Isparta ve Burdur illerinde faaliyet gösteren bankalarda çalışan banka yöneticilerinin hata ve hile yargılarına ait bilinç ve tutumlarını ölçmeye yönelik anket yapılmış ve anket sonucunda ortaya çıkan istatistiki veriler diğer çalışmalarla karşılaştırılarak açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HATA VE HİLE KAVRAMI

1.1. HATA KAVRAMI

1.1.1. Hata Nedir?

Muhasebe Hesap Uzmanları Derneği (1. Cilt, 1996: 124); muhasebede yapılan hatalarının kasıtlı olmadığını, genel olarak hataların; unutkanlık, dikkatsizlik veya bilgisizlik kaynaklı yanlışlıklar olduğunu belirtmektedir.

Haftacı (2014: 8); muhasebe kayıtlarında olan hataları dar anlamda ve geniş anlamda hatalar olarak iki şekilde ele almıştır. Kasıtsız olarak yapılmış olan düzensizlikleri dar anlamda hata olarak tanımlarken, şirket çalışanlarının bilgisizlik, unutkanlık ve dikkatsizlik gibi sebeplerle bilmeyerek yapmış oldukları düzensizlikleri ise geniş anlamda hata olarak tanımlamaktadır.

Aksoy (1984: 23); muhasebe kayıt ve işlemlerinde istemsiz bir şekilde meydana gelen düzensizlikleri muhasebe hatası olarak tanımlamaktadır. Bilimsel olarak da muhasebe hatalarının bilgisizlik, unutkanlık ve dikkatsizlik sebebiyle işlem ve kayıtlarda yanlışlık yapılması şeklinde meydana geldiğini belirtmektedir.

Yukarıdaki yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere, hata istemeyerek yapılan ve herhangi bir art niyet veya kasıt unsuru taşımayan bir kavram olarak ifade edilebilir. Kasıt unsuru içermemesi muhasebe hatasının temel özelliği olmakla birlikte hatayı hileden farklı kılan en önemli ayrımdır (Cengiz, 2016: 5).

1.1.2. Hataların Nedenleri

Muhasebe hatalarının gerçekleşmesinde bilinç, istek ve kasıt unsuru bulunmamaktadır. Söz konusu işlem ve olaylarda gerçekleşen hatalar, bilgisizlik ve tecrübesizlik; ihmal ve dikkatsizlikten kaynaklanmaktadır (Kirik, 2007: 39).

Bilgisizlik ve Tecrübesizlik: İşletmenin muhasebe bölümünde çalışan personelin Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerini, yasal düzenlemeleri ve işletmenin muhasebe sistemini iyi bilmesi gerekmektedir. Çünkü bu unsurların bilinmemesi çeşitli düzensizliklere yol açabilmektedir (Gülbüz, 1990: 67).

Son zamanlarda teknolojiye ve ekonomide yaşanan gelişmelerle birlikte işletmeler karmaşık bir yapı haline gelmiştir. Bu karmaşık yapı işletme bünyesindeki muhasebeyi de etkilemiş ve muhasebe konusunda uzmanlaşma artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu yüzden de işletmeler nitelikli, dürüst, muhasebe kavram ve ilkelerini ve muhasebeye dair yasal düzenlemeleri iyi bir şekilde bilen elemanlar istihdam etmelidirler. Böylece muhasebe hataları en aza indirilmiş, işletme iç kontrolleri artırılmış ve işletmenin de verimliliği artmış olacaktır (Pamukçu, 2000: 6).

İhmal ve Dikkatsizlik: Muhasebenin işlem ve olaylarını gerçekleştiren muhasebe personelinin bilgi ve tecrübesi kadar önemli olan diğer bir husus da personelin işlemleri yaparken dikkat ve özen göstermesidir. Çünkü muhasebedeki dikkatsizlik, ilgisizlik ve ihmal muhasebenin işleyiş biçimini bozup belli başlı hatalara sebep olabilmektedir. Muhasebe hatalarının oluşmasına sebep olan ihmal ve dikkatsizlikler, ay sonlarında düzenlenen mizanlarla ve meydana gelen hatalardan zarar gören üçüncü kişilerin geri dönüşleriyle ortaya çıkabilmektedir (Kirik, 2007: 40). Ayrıca günümüzde teknolojinin gelişmesine muhasebe bilimi de ayak uydurmuş ve kayıtlar bilgisayar ortamında tutulmaya başlanmıştır. Bu durum yapılan birçok hatanın minimum düzeye inmesine ve hatta ortadan kaybolmasına neden olmuştur (Çelik, 2010: 4).

1.1.3. Hata Türleri

Muhasebe hataları genellikle, matematik hataları, kayıt hataları, nakil hataları, unutmama ve tekrarlama hataları ve bilanço hataları şeklinde sınıflandırılmaktadır (Aksoy, 1984: 23).

1.1.3.1. Matematik Hataları

Matematik yani hesaplama hataları, muhasebede kullanılan defter ve belgeler üzerinde toplama, çıkarma, çarpma ve bölme gibi işlemlerin yanlış yapılmasıyla

meydana gelen hatalardır (Kaymak, 1996: 69). Fatura düzenlenirken miktar ile birim fiyatın yanlış çarpılması sonucunda ticari alacaklar ve satış gelirleri hesaplarına yanlış tutarların yazılması matematik hatalarına verilebilecek örneklerdendir (Güredin, 2007: 133). Örneğin, genel giderler hesabının borç bakiyesi 40.000 TL iken yanlışlıkla 50.000TL hesaplanarak kar-zarar hesabına aktarılmış olması matematiksel bir hatadır. Bu dönem karının 10.000 TL eksik hesaplanması, işletme açısından düşünüldüğünde ödenecek vergi matrahını olumlu etkilemektedir. Ancak yapılan bu hata devleti olumsuz etkilemektedir (Akalin, 2017: 11). Günümüzde değişen ve gelişen teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler göz önüne alındığında işlemler bilgisayar destekli programlarla yapıldığından matematiksel hatalar çok görülme de, iş yoğunluğu dolayısıyla rakamların bilgisayara hatalı yazılmasından kaynaklı matematiksel hatalar ile nadir de olsa karşılaşılabilir (Ayan Anuk, 2015: 50).

1.1.3.2. Kayıt Hataları

Kayıt hataları; rakam hataları, hesap hataları ve hesabın borç alacak taraflarının karıştırılması olarak üç başlıkta incelenmektedir (Kirik, 2007: 41).

Rakam Hatası: Muhasebe belgelerindeki rakamların hesaplara geçirilirken defter kayıtlarına yanlış aktarılmasıyla yapılan hatalara rakam hatası denilmektedir (Çelik, 2010: 6). Rakam hatası genelde sayıların yanlış yazılması, aralarında yer değiştirmesi, fazla veya eksik sıfırla yazılması ve virgül hataları şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Gürbüz, 1990: 58).

Örneğin; X işletmesi 24/12/2017 tarihinde Y işletmesine olan veresiye borcuna karşılık olarak 200.000 TL tutarında bir senet vermiştir. Bu işleme ait yevmiye kaydı aşağıda yapılmıştır (Çelik, 2010: 6).

24/12/2017 Tarihli Kayıt

320 BORÇ SENETLERİ	20.000	
321 BORÇ SENETLERİ Y işletmesinin borca karşılık senet vermesi		20.000

X işletmesinin 200.000 TL olarak vermiş olduğu senet kendi kayıtlarına yanlışlıkla 20.000 TL olarak kaydedilmiştir. Bu hata 01/04/2018 tarihinde fark edildiğini kabul edersek, yapılacak düzeltme kaydı şu şekilde olacaktır (Çelik, 2010: 7).

01/04/2018 Tarihli Kayıt

320 BORÇ SENETLERİ	180.000	
321 BORÇ SENETLERİ		180.000
Yapılan hatanın düzeltilmesi kaydı		

Hesap Hatası: Muhasebe işlemlerinde temel usul, işlemin ait olduğu hesaba kaydedilmesidir. Ait olduğu hesap yerine başka bir hesaba kaydedilmesi hesap hatası olarak adlandırılmaktadır. Genellikle ilk kayıt sırasında, fiş düzenlenirken ya da yevmiye defterlerine geçirilirken hesap hataları yapılmakta olup borçlandırılması veya alacaklandırılması gereken hesapların yerine yanlış hesapların kullanılmasıyla yapılabilmektedir (Kirik, 2007: 44).

Örneğin; İşletme 24/12/2017 tarihinde 3.000 TL'ye yazıcı satın almıştır. KDV %20 olarak alınmıştır. Bu işlemle ilgili kayıta şu şekilde yapılmıştır (Akalin, 2017: 13).

24/12/2017 Tarihli Kayıt

153 TİCARİ MALLAR HESABI	3.000	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI	600	
102 BANKALAR		3.600

Yukarıda yapılan kayıt hatalı yapılmıştır. Çünkü yazıcı işletmede kullanılmak için alınmıştır. 01/04/2017 tarihinde fark edildiğini varsayarsak yapılacak düzeltme kaydı şu şekildedir (Akalin, 2017: 13);

255 DEMİRBAŞLAR HESABI	3.000	
153 TİCARİ MALLAR HESABI		3.000

Hesabın Borç Alacak Taraflarının Karıştırılması: Muhasebe kayıtlarında borç ve alacak taraflarının karıştırılarak birbirinin tam tersi durumlara yazılması sonucunda oluşan hatalardır (Kirik, 2007: 46).

Örneğin; X işletmesi 20.000 TL değerindeki malını veresiye satmıştır. Bu işlemle ilgili kayıt şu şekilde yapılmıştır (Demirci Ece, 1998: 10).

600 YURT İÇİ SATIŞLAR HESABI	20.000	
391 HESAPLANAN KDV	2.000	
120 ALICILAR		22.000

Yukarıda yapılan muhasebe kaydının borç ve alacak tarafı karıştırılmıştır. Bu yanlışlık fark edildikten sonra asıl olması gereken kayıt yapılmaktadır (Demirci Ece, 1998: 10).

120 ALICILAR	44.000	
600 YURT İÇİ SATIŞLAR HESABI		40.000
391 HESAPLANAN KDV		4.000

1.1.3.3. Nakil Hataları

Muhasebe işlemlerindeki tutarlar, defterden deftere, defterlerden mizana ya da yevmiye defterlerine kaydedilmektedir. Bu işlemlerin en son büyük deftere kaydı esnasında yanlış bir şekilde kaydedilmesi ya da başka bir hesaba kaydedilmesiyle oluşabilecek hatalara nakil hataları denilmektedir (Kirik, 2007: 47). Ayrıca nakil hatalarına manuel yapılan muhasebe kayıtlarında daha çok rastlanabilmektedir. Oluşan önemli devir hataları ise (Ayan Anuk, 2015: 53);

- Doğru bir rakamın yanlış olan hesaba aktarılması,
- Bir hesabın borcuna yazılması gerekli rakamın aynı hesabın alacağına kaydedilmesi,
- Doğru hesabın yanlış hesaba aktarılması,

- Yevmiye defterinden büyük deftere nakil sırasında bir rakamın iki defa geçirilmesi,
- Bir rakamın yevmiye defterinden büyük deftere aktarılmasının unutulmasıdır.

Örneğin; yevmiye defterinde 1.200 TL olan tutarın büyük deftere geçirilirken 130.000 TL olarak geçirilmesi (Akalin, 2017: 15), kasa hesabında meydana gelen 12.000 TL tutarındaki artışın yevmiye defterine 12.000 TL olarak yazılıp, büyük deftere 1.200 TL olarak yazılmış olması da nakil hatalarına verilebilecek örneklerdendir (Kirik, 2007: 47).

1.1.3.4. Unutma ve Tekrarlama Hataları

Muhasebe ilkelerinden olan dönemsellik ilkesi gereğince işlemler ilgili hesap döneminde yapılmalıdır. Unutma Hataları, bir muhasebe işleminin ilgili bulunduğu dönemde kaydının yapılmasının unutulmasıdır. Unutma şeklindeki hatalar hesapların karşılaştırılması yoluyla ortaya çıkarılabilmektedir. Tekrarlama hataları ise, birden fazla kayıt yapılarak oluşabilecek hata türüdür (Aksoy, 1984: 26). Mükerrer kayıt olarak da adlandırılan bu hata genellikle ödemenin sonradan alınmasıyla yapılan işlemlerin hem asıl belge ile hem de ödeme sırasında iki defa muhasebeleştirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (MUHUD 2. Cilt, 1996: 127).

1.1.3.5. Bilanço Hataları

Bilanço işletmenin, belli bir tarihteki varlıklarını ve bu varlıklar üzerindeki haklarını gösteren tablodur. Diğer bir deyişle, bilanço; işletme tarafından kullanılan faaliyet araçlarının değerleriyle (aktif taraf) bu araçların elde edilmesi için yararlanılan kaynakları (pasif taraf) gösteren temel bir mali durum raporudur (Pekiner, 1984: 23). İşletmenin temel mali durum raporu olan bilançonun düzenlenmesinde de işletmelerin uyması gereken bir takım kurallar mevcuttur. Bu kurallara da bilanço ilkeleri denilmekte olup, uyulmaması durumunda ise bilanço hataları ortaya çıkmaktadır (Ayan Anuk, 2015: 54).

1.1.3.5.1. Değerleme Hataları

İşletmenin sahip olduğu kaynaklarında ya da borçlarında, ekonomik ve teknik sebepler nedeniyle değişimler yaşanmaktadır. Örneğin stoktaki malların bozulması, iş makinelerinde yıpranmalar, yangın gibi sebeplerle işletmede değer kayıpları yaşanabilmektedir. Bu yaşanan değer kayıpları da muhasebe kayıtlarına yansıtılmalıdır. Bu değer kayıplarının yansıtılmaması durumunda, muhasebe kayıtlarından elde edilen bilgiler doğru olmamakla birlikte bilanço da işletmenin gerçek durumunu göstermeyecektir. Ayrıca işletmelerin varlıklarında bulunan gayrimenkullerin de maliyet bedelleri ile değerlemelerinin yapılması gerekmektedir. Maliyet bedeli yerine rayiç bedeli ile değerlendirilen gayrimenkullerde değerlendirme hatalarına örnek olarak verilebilmektedir. Bu verilen örneklerdeki gerçek durum ile fiili durum arasındaki farkı gidermek için ise, Vergi Usul Kanunu ve Türk Ticaret Kanununun ilgili maddeleri dikkate alınarak değerlendirme yapılmalıdır (Çelik, 2010: 15).

1.1.3.5.2. Hesapların Birleştirilmesi

İşletmedeki muhasebe kayıtlarının Tek Düzen Hesap Planı çerçevesinde farklı hesaplarda olması gerekirken, tek bir hesap altında kaydedilmesi ya da bir alacağı verecek şeklinde kayıt etmeyle yani hesapların birbirine mahsup edilmesiyle oluşabilecek hatalardır. Örneğin işletmenin X şahsına olan bir senetli borcu olmakla birlikte bir de X şahsına olan senetli alacağı bulunmaktadır. Bu senet borcu ve senet alacağı yani, 121 Alacak Senetleri ve 321 Borç Senetleri ayrı ayrı izlenmesi gerekirken, tek bir hesabın alacak ve borç tarafında izlenmesi hesapların birleştirilmesi hatasına örnek olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca işletmenin varlıklarında kayıtlı olan bir taşıt için ayırdığı amortismanı bilançoda göstermeyerek mahsup etmesi de bir mahsup hatasıdır. Çünkü, Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğince bilanço hesapları arasında mahsup yapılmamaktadır. Yapılması halinde de bu bir hata olarak kabul edilmektedir (Kirik, 2007: 50).

1.2. HİLE KAVRAMI

1.2.1. Hile Nedir?

Bozkurt (2009: 60); “Hile, bir çalışanın içinde bulunduğu işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak veya ele geçirerek haksız kazanç sağlamasıdır” şeklinde hilenin tanımını yapmıştır.

Pehlivanlı (2011: 3) ise hileyi; bir kişinin ya da bir işletmenin varlıklarına el koyulması ya da haksız bir şekilde kullanılması olarak tanımlamaktadır.

Hileyi bir kötülük ya da ağır bir kusur olarak tanımlayan Holmes ve arkadaşları (1975: 133) hile tanımlanırken “zimmet” veya “güveni kötüye kullanma” terimlerinin kullanıldığını belirtmiştir.

Aktuğlu (1986: 283) ise, isteğe bağlı olarak işletmelerde çalışanlar ya da bizzat işletme yöneticileri tarafından gerçeğe uymayan bir muhasebe durumu yaratılıp değerlerin aşırılmasını maskelemek olarak hileyi tanımlamıştır.

Yapılan tanımlardan da hareketle hile kavramının içinde aşağıda belirtilen unsurların yer alması gerekmektedir (Bozkurt, 2009: 60).

- Hilekar yaptığı hileyi gizlice sürdürmektedir,
- Hilekar kendine fayda sağlama amacıyla hile yapmak istemektedir,
- Hilede mutlaka kasıt unsuru bulunmaktadır,
- Hile için seçilen kurban bir şekilde kandırılmaktadır,
- Ne durumda olursa olsun hilede seçilen kurban kişi ya da işletme zarar görmektedir.

Hile yapma riskini artıran faktörler ise (Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit, 2002);

- İşletmede çalışanlara aynı şekilde davranılmaması,
- Uygun davranışları önemsemeyen ve ödüllendirmeyen üst yönetim,
- Mantıksız bütçe beklentileri veya diğer finansal hedefler,
- Süpervizörlere ve / veya yönetime "kötü haberler" verme korkusu,

- Kurum içi eğitimin az düzeyde verilmesi ve çalışanların terfilerde sıkıntılarının olması,
- Kurum içindeki iletişimsizlik,
- Kuruma bağlılık düzeyinin az olması,
- Yönetimin otokratik olması, katılımcı bir yönetim olmaması,
- Yeterli düzeyde olmayan maaş ödemeleridir.

Hile riskini yükselten unsurlara yer verdikten sonra hile yapabilecek kişilerin ortak özellikleri maddeler halinde aşağıda sıralanmıştır (Red Flags of Fraud, 2011).

- Görev paylaşma konusunda isteksiz davranışlarda bulunup, iş ortamındakileri sürekli kontrol altında tutmaya çalışmak,
- Çalışmaların gözden geçirilmesinden hoşlanmadığını belirtmek,
- Kişisel kazanç sağlamak için güçlü arzulara sahip olmak,
- Gerçek olmayacak kadar sürekli iyi performans sergilemek,
- Çok güvenilir görünmek,
- Hastalık gibi durumlarda izin kullanmamak ya da izni çok kısa tutmak,
- Yıllık izin kullanmamak,
- Çoğu zaman fazla mesai yapmaktır.

Yukarıda sıralanan maddeler kapsamında, Dönmez ve Bağışlar (2017)'da bankacılık sektöründe yaşanan hile olaylarına yönelik bir araştırma yapmış ve bankaların teftiş kurulu ile iç kontrol personelini çalışmaya dahil etmiştir. Yapılan çalışma kapsamında hile olaylarına karışan personellerin tipik özelliğine ilişkin soruya katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen sonuçlar incelendiğinde, hile olaylarında hile yapanların daha çok çevresiyle uyumlu ve sürekli aynı işi yapan kişiler olduğunu tespit edilmiştir.

1.2.2. Hile Grupları

Genel olarak hile grupları, çalışan hileleri, yönetim hileleri, yatırım hileleri, satıcı hileleri ve müşteri hileleri şeklindedir (Doğan-Kayakıran, 2017: 173).

Tablo 1: Hile Grupları

Hile Türü	Kurban	Hileyi Yapan	Açıklama
Çalışan Hileleri	İşveren	Çalışanlar	Çalışan hırsızlık yapar.
Yönetim Hileleri	Mali Tablo İlgilileri	Tepe Yöneticileri	Mali tablolar olduğundan farklı gösterilir.
Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırıma para yatırılır.
Satıcı Hileleri	Alım Yapan İşletmeler	Satıcılar	Fiyatlar şişirilir sevk olmadan para alınır.
Müşteri Hileleri	Satış Yapan İşletmeler	Müşteriler	Satıcı aldatılır.

Kaynak: (Bozkurt, 2009: 65).

1.2.2.1. Çalışan Hileleri

İşletme çalışanlarının işletme varlıklarına el koyması veya işletme varlıklarını kendi istek ve amaçları doğrultusunda kullanması çalışan hileleri olarak adlandırılmaktadır (Ayan Anuk, 2015: 60).

Çalışan hileleri, gerçek olmayan fatura düzenleme, tahsilatları zimmete geçirme, işletme varlıklarını çalma, satın alınmamış bir varlığı satın alınmış gibi gösterip para ödenmesi, para karşılığında çalıştığı firma ile ilgili önemli bilgileri rakip firmalarla paylaşma şeklinde gerçekleştirilebilmektedir (Karacan-Uygun, 2012: 262).

Yukarıdaki çalışanlar tarafından yapılan hile örneklerine benzer olarak, Dönmez ve Bağışlar (2017: 172)'da yaptıkları çalışmalarında çalışanlar tarafından yapılan hilelere örnekler vermişlerdir. Bunlar;

- Şişirilmiş olan kişisel sağlık ya da seyahat harcamaları ile çıkar sağlanması,
- İşletme kaynaklarının ve kredi kartlarının şahsi çıkar amaçlı kullanılması
- İşletmeye gerçek olmayan borçlar ve sahte satıcılarla lehte ödeme yapılması,
- Banka kayıtlarının oynanmasıyla parasal çıkar sağlanması,
- Zimmete para geçirilmesi,
- Hurda, sabit varlık, stok ve işletme malzemesinde yapılan hırsızlık,

- Rüşvet verilmesiyle ya da rüşvet alınmasıyla işletme varlıklarının kullanılması,
- Ağırlama ve temsil giderlerini fazla göstererek çıkar sağlanması,
- Mesai ücretlerinde oynama ile fazla ödeme yapılmasıdır.

Görüldüğü üzere çalışanlar işletmede çeşitli hilelerde bulunabilmektedirler. Bu yaptıkları hilelerle iç kontrolleri aşmak için de gerçek olmayan belgeler düzenlemektedirler (Ayan Anuk, 2015: 60)

Genel olarak çalışanlar tarafından yapılan hilelerin sebepleri ise (Red Flags Of Fraud, 2008: 3);

- Ev yaşamında veya iş yaşamında duygusal travma yaşanması,
- Kendini zenginleştirme ve kişisel kazanç için kötü arzusunun bulunması,
- Grup içi baskılara maruz kalma,
- İş ile ilgili hayal kırıklığı ve kızgınlık yaşamak,
- Örgütte algılanan eşitsizlikler,
- Aşırı alkol ve uyuşturucu kullanımı,
- Aile, organizasyon ve topluluk beklentileri,
- Aşırı kumar tutkusuna sahip olma,
- Yaşam tarzı için yetersiz gelir,
- Yüksek kişisel borçlar ve finansal kayıplardır.

1.2.2.2. Yönetim Hileleri

Yönetim hileleri, yatırımları ve diğer kilit paydaşları aldatmak için üst yönetim tarafından yapılan kasıtlı eylemler olarak ifade edilmektedir. Yönetim hileleri; zimmete para geçirme, şirketin ticari sırlarını paylaşma, yolsuzluk, örtbas ve kasıtlı olarak mali tablolarda yapılan yanlış beyanlar gibi birçok şekilde olabilmektedir (Zahra vd., 2005: 122).

Yönetim hileleri işletme içinde yapılan çok önemli hile türlerinden biri olmakla birlikte daha çok “Hileli Mali Raporlama” şeklinde adlandırılmaktadır. Tepe yöneticileri tarafından yapılan bu hile türünde, mali tablolar ya olduğundan daha iyi ya da olduğundan daha kötü gösterilmektedir. Tepe yöneticilerinin işletmeyi olduğundan daha iyi göstermesinin sebebi ise, konumlarını güçlendirip ödül ve ikramiyelerden yararlanmak içindir (Bozkurt, 2009: 65). Yönetim hileleri, hissedarlara, çalışanlara ve

genel olarak topluma ciddi zararlar vermektedir (Zahra vd., 2005: 818). Bu bağlamda Enron Skandalı, bu hile türüne verilebilecek iyi bir örnek olabilmektedir (Bozkurt, 2009: 65).

1.2.2.3. Yatırım Hileleri

Yatırım hilelerinde, gerçekte var olmayan yatırımlara yatırımcıları vaatlerle ikna etme çabası ön plandadır (Dönmez-Bağışlar, 2017: 173). Çoğunlukla kooperatifler, bankerler ya da gayrimenkul yatırım ortaklıklarında görülmektedir (Ayan Anuk, 2015: 61). Charles Ponzi olayı da yatırım hilesine örnek olarak gösterilmektedir. Bu olayda Ponzi, yatırımcıların yüksek faizler vaat ederek para toplamaya başlamıştır. Başlangıçta vaat ettiği faizleri yatırımcılara veren Ponzi, yatırımcıların güvenini kazanmış ve yatırımcıların daha fazla yatırımlar yapmasının önünü açmıştır. Fakat, daha sonrasında Ponzi vaat ettiği yatırımları hiç yapmamış ve yatırımcıları dolandırmıştır. Bu örnekten hareketle bu tür hilelerde, değersiz ya da hiç yapılmayan yatırımlar, olaydan haberi olmayan ve hiç şüphe duymayan yatırımcılara satılmaktadır (Bozkurt, 2009: 61-66).

1.2.2.4. Satıcı Hileleri

Satıcı hileleri iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, işletmeye mal veya hizmet satan kişilerce gerçekleşen satıcı hileleridir. İkincisi ise, işletmeye mal veya hizmet satan kişilerin işletme çalışanları ile birlikte işbirliği yapıp gerçekleştirdikleri hilelerdir. İşletmeye mal ve hizmet satan kişiler yani, satıcı işletme, alıcı işletmeye kalitesi düşük mallar satabilmekte ya da alıcı işletme tarafından mallar satın alınmasına rağmen herhangi bir mal tesliminde bulunulmamaktadır. Hatta bu teslim edilmemiş mallar için fatura düzenlenip, sattığı malların değeri fazla gösterilebilmektedir. İkinci tür olan satıcı işletme ile çalışan işbirliğinden doğan hilelerde, işletme çalışanı satıcı işletmeden rüşvet alarak satıcı işletmelere yüksek miktarlarda iş verebilmekte ve yüksek tutarlı faturada kabul edebilmektedir (Doğan-Kayakıran, 2017: 174).

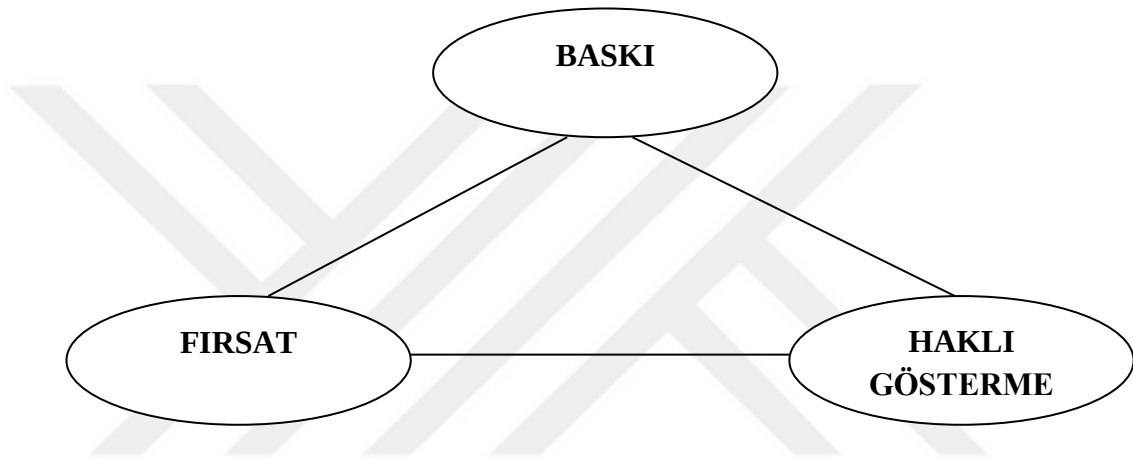
1.2.2.5. Müşteri Hileleri

Mal veya hizmet satın alınan işletmeye karşı müşterilerin yaptıkları hilelerdir. Müşteri ya tek başına ya da işletme içinden bir çalışan ile iş birliği içinde olup bu hileyi gerçekleştirmektedir. Düşük fiyatla mal ve hizmet satın alınması, mal satın alındığı

halde ödemesinin yapılamaması, ödemesi yapılmadığı halde de ödenmedi olarak gösterilmesi gibi durumlar müşteri hilelerine verilebilecek örneklerdendir (Bozkurt, 2009: 66).

1.2.3. Hile Üçgeni

Bir insanı hile yapmaya iten yolda birden fazla güdü bulunmaktadır. Hile üçgenindeki üç unsur bir araya gelmedikçe hile eylemi gerçekleşmemektedir (Bozkurt, 2009: 111). Hile üçgeni ve içerdiği unsurlar aşağıdaki gibidir.

Şekil 1: Hile Üçgeni

Kaynak: (Pehlivanlı, 2011: 3)

Baskı veya Motivasyon Unsuru: Hırs ve dürüst olmama unsurları çalışanı hile yapmaya iten nedenler olmakla birlikte hile eylemini sadece bu iki etkene bağlayıp genelleme yapmak yanlış olabilmektedir. Çünkü toplumda sadece hırslı ya da dürüst olmayan kişiler işletmelerde usulsüzlük yapmaya yönelmemektedir. Yani, hile yapmaya iten çeşitli baskı türleri bulunmaktadır. Bunlar; Psikolojik baskı, egoya dayanan baskı, ideolojik baskı ve ekonomik baskı olarak sınıflandırılabilir. Psikolojik baskı, kişinin içinde hırsızlık duygusu olması ve çalmak için hırsızlık yapmasıdır. Egoya dayanan baskı, kişisel olarak prestij sağlama ya da arttırma güdüsüyle hırsızlık yapmaktır. İdeolojik motivasyon ise ideolojik sebeplerle birini kurban seçmeyi haklı gören bir yaklaşım biçimidir. Son olarak ekonomik baskı, paraya olan ihtiyaçtan ötürü yapılan hırsızlık olup çalışan hileleri ağırlıklı olarak ekonomik baskı sebebiyle yapılmaktadır (Bozkurt, 2009: 113).

Fırsat Unsuru: İşletme faaliyetlerindeki işlemlerin karmaşıklığı, özellikle de zayıf iç kontrol sistemi, hakim bir yönetim tarzı benimsenmesi ve çalışanlar arasındaki görev dağılımının yapılmaması hileli finansal raporlama fırsatı sunabilmektedir (Chong, 2013: 49). Bu bağlamda, Dönmez ve Bağışlar (2017)'ın bankacılık sektöründe yaşanan hile olaylarına yönelik, bankaların teftiş kurulu ve iç kontrol personeline yönelik çalışması incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun etkili bir iç kontrol sisteminin hile olaylarını önlemede etkin bir yol olacağını düşündükleri tespit edilmiştir. Yani, fırsat faktörüyle ortaya çıkabilecek hile eylemleri, işletmedeki iç kontrol sisteminin etkinlik seviyesi artırılarak ve çalışanlara hile eğitimleri verilerek önlenabilmektedir (Pehlivanlı, 2011: 4).

Haklı Gösterme Unsuru: Hile üçgenin son ayağı, hile eyleminde bulunan kişinin kendini haklı gösterecek savunmalarda bulunarak kendince bahaneler geliştirmesidir (Bozkurt, 2009: 122). Örneğin hile eyleminde bulunanlar, kimseye zarar vermedim, kim olsa aynısını yapardı, şirketimin iyiliği için yaptım gibi bahaneler sunarak kendi haklı göstermeye çalışabilmektedir. Ayrıca nakit hırsızlığında bulunanlar ise, bu aldığı parayı geri koyacağını bunun bir hırsızlık değil ödünç alma olduğunu söyleyerek kendini haklı göstermeye çalışabilmektedir (Akalin, 2017: 25).

1.2.4. Hile Türleri

Muhasebe hile türleri ile ilgili olarak farklı sınıflandırmalar yapılmış olmakla birlikte literatür ve uygulamada karşılaşılan hile türleri; kasti hatalar, kayıt dışı işlemler, işlemten önce veya sonra kayıt, uydurma hesaplar açma, belge sahtekarlığı ve bilanço maskeleyesidir (Özçelik, vd., 2017: 202).

1.2.4.1. Kasdi Hatalar

Daha önce belirtildiği üzere muhasebede hatalar bilgisizliğe ve dikkatsizliğe dayanmaktadır. Bu yapılan yanlışlıklar belli bir menfaat için bilerek ve isteyerek yapılırsa bu kasdi hata olmaktadır. Ancak yapılan yanlışın kasıtlı mı yoksa kasıtsız mı olduğunu belirlemek oldukça zordur. Kastın varlığının ispat edilemediği durumlarda ise yapılan yanlış muhasebe hatası olarak kabul edilmektedir (MUHUD 2. Cilt, 1996: 129). Herhangi bir kastın olup olmadığını belirlemek için denetçi ilk olarak, muhasebe

verilerinde düzensizliğin olup olmadığını tespit etmektedir. Daha sonrada bu düzensizliğin altında yatan sebebi araştırmaktadır. Denetim ortamında ve denetçinin görüşleriyle düzensizliğin altında yatan sebep belirlenmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte de bazı genellemeler yapılmakta olup, bunlardan bir kaçı aşağıdaki gibidir (Gürbüz, 1990: 62):

- Genel olarak önem arz eden düzensiz durumlara hile gözüyle bakılmaktadır,
- Kolayca açığa çıkacak bir düzensizliğe kamuflaj yapmak için bir yanlışlık yapılmışsa düzensizliğin hile olduğu düşünülmektedir,
- Düzensizlikler hep aynı konuda sık sık yapılmışsa bunun arkasında bir kasıt aranmaktadır.

Yukarıda verilen bilgilere örnek vermek gerekirse; A işletmesinin yıllık cirosunun 800.000 TL olduğunu varsayarsak, işletmede meydana gelen 80.000 TL'lik bir mal satışının kayıtlara geçirilmemesi ve 80.000 TL'nin yıllık ciro içindeki yerinin büyük olması sebebiyle bu gerçekleşen olay hile olarak kabul edilmektedir (Kirik, 2007: 55).

1.2.4.2. Kayıt Dışı İşlemler

İşletmelerde yapılan tüm işlerin belgelere dayanması gerekmektedir. Ancak bazı işlemler belgesiz yapılmakta ve deftere yansıtılmamaktadır. İşletmedeki bu gibi durumlar kayıt dışı işlemler olarak adlandırılmaktadır. Bir işletmede kayıt dışı işlem varsa o işletmedeki defter kayıtları gerçek durumu göstermemektedir. Kayıt dışı işlemler satış gelirini gizleyerek vergi kaçırmak için yapılmaktadır. Fatura almamak, fatura düzenlememek ve işletmede bulunan faturayı gizlemek işletmedeki kayıt dışı işlemlere örnek olarak verilebilmektedir (MUHUD 2. Cilt, 1996: 130).

1.2.4.3. Uydurma Hesaplar Açma

Var olmadığı halde varsayılan alıcılara ya da satıcılara yönelik hesaplar açıp ve onlara ilişkin düzmece belgeler düzenlenerek varlığın değeri arttırılmak ya da azaltılmak istenebilmektedir. Bu yolsuzluk ve sızıntıları ortaya çıkarmak için de belgeler dikkatli bir şekilde incelenmeli ve denetlenen konular üzerinde üstünlük kurulması gerekmektedir (Aktuğlu, 1986: 272).

1.2.4.4. İşlemden Önce veya Sonra Kayıt

İşletme faaliyetlerinin doğru, düzgün ve zamanında deftere kaydedilmesi gerekmektedir. İşlemin yapıldığı tarih önemli olduğu için işlemin kayıt zamanı ile oluş zamanı karıştırılmaması gerekmektedir. Muhasebe Kayıtlarının yapılması için tanınan süre kayıt zamanı olarak adlandırılmakta olup, bu tanınan süre ilke olarak 10 gün olarak belirtilmektedir. Muhasebe kayıtları işlemin gerçekleşme tarihinden önce ya da sonra yapılması gizli bir amacın varlığını göstermektedir. Örneğin stokların fazla görünmemesi için yıl sonlarında satın alınan malların kaydının bilanço gününden sonraya bırakılması ya da işletmenin hemen kullanabilecek para durumunu iyi göstermek gayesiyle gelecek nakit paranın bilanço kapandıktan sonra kaydedilmesi gibi (MUHUD 2. Cilt, 1996: 130).

1.2.4.5. Belge Sahtekarlığı

Firmaların gerçekte mal ve hizmet satışı yapmadığı halde satış yapmış gibi düzenleyebildikleri belgelere sahte belge denilmektedir (Güçlü, 2008: 77). Belli bir amaca hizmet eden belge sahtekarlığında iki taraf bulunmaktadır. Birincisi sahte belgeyi düzenleyen ikincisi ise, sahte belgeyi kullanan taraf olup, karşılıklı fayda sağlandığı içinde sahtekarlık ortaklaşa gerçekleşmektedir. Belge sahtekarlığı piyasada iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, hem belgenin hem içeriğinin gerçek olmamasıdır. İkincisi, faturanın kendisinin gerçek olup, içeriğinin gerçeğe uygun olmadığı durumdur. Birinci durum tam anlamıyla belge sahtekarlığının gerçekleştiği durumdur. İkincisi ise, alınan malın miktar ya da fiyat yönünden olduğundan farklı gösterilmesidir (MUHUD 2. Cilt, 1996: 132). Sahte belgeler vergi mükellefi olan firmalar tarafından daha az vergi ödemek veya vergi ödememek için düzenlenmektedir. Vergi mükellefi olmayanlar, örneğin; kooperatifler, kamu kurumu sendika ve dernekler zimmet eylemi amaçlarıyla sahte belge düzenlenmektedir. Denetçi sahte belge kullanımını buna göre irdelemektedir (Güçlü, 2008: 77).

1.2.4.6. Bilanço Maskeleyesi

Belli bir amaca yönelik bilançonun olduğundan farklı gösterilmesi bilanço maskelenmesi olarak adlandırılmaktadır. Bilanço envanter çalışmalarının bir parçası

olmakla birlikte son aşaması olduğu için maskeleymesi dönem sonunda değerlendirme sırasında yapılmaktadır (MUHUD 2. Cilt, 1996: 132-133). Bilanço maskeleymesi bilançonun güzelleştirilmesi ve kötüleştirilmesi olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bilançonun güzelleştirilmesi, İşletmenin mali durumunu, likidite durumunu, karlılık ve verimliliğini gerçek durumdan daha iyi gösterilmesi bilançonun güzelleştirilmesi olarak adlandırılırken, gerçek durumun daha kötü gösterilmesi de bilanço kötüleşmesi yani olumsuz yönde maskelenmesi olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda bilançonun güzelleştirilmesi ve kötüleştirilmesi yönündeki amaçlar aşağıdaki gibidir (Aksoy, 1984: 62-63):

Bilançonun güzelleştirilmesi ile güdülen belli başlı amaçlar;

- Fazla kredi alabilmek,
- İşletmeye iyi bir imaj yaratıp yeni ortaklar alabilmek,
- Fazla kar dağıtmak,
- Borsada pay senetlerinin fiyatını arttırmak,
- İşletmeye dair endişeleri olan ortak ve diğer şahısların endişelerini gidermek şeklinde sıralanabilir.

Bilançonun kötüleştirilmesi ile güdülen belli başlı amaçlar;

- İşletmeden ayrılmak isteyen ortaklardan ve vefat eden ortakların mirasçılarından ortaklık paylarını değerinin altında satın almak,
- İşletmenin alacaklılarıyla daha uygun anlaşmalar yapabilmek,
- Pay senetlerinin borsadaki değerinin düşülerek, pay senetlerinin ucuza alınması,
- Kar dağıtılmaması ya da az kar dağıtılması şeklinde sayılabilir.

1.2.5. Hile Belirteçleri

İşletmede hile belirtisi bir diğer ifadeyle kırmızı bayrakların sinyalleri görülüyorsa, o işletmenin hile yapma potansiyelinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Çalışma konusu dahilinde, belli başlı hile belirtilerinden biri davranış değişikliğidir. Yapılan araştırmalar, hile eğiliminde ilk kez bulunan kişilerin daha sonraki aşamalarda sürekli bir suçluluk duyduğunu ve yakalanma korkusunun olduğunu belirtmektedir. Bu suçluluk duygusu ve yakalanma korkusu kişinin olduğundan farklı görünüp anormal

davranışlar sergilemesine yol açmaktadır. Bu anormal davranışlara; sakin görünürken birden sinirlenme ya da sinirliyken birden sakinleşme, aşırı savunmacı ve tartışmacı olma, hoşgörü eksikliği, uykusuzluk, hasta olmaktan korkma, kişilerin yüzlerine doğrudan bakamayarak konuşma, her an alarmdaymış gibi çalışma, aşırı şüphecilik hali, şaka kaldıramayıp aşırı alınganlık göstermesi gibi durumlar örnek verilebilmektedir. Diğer hile belirtisi şikayet ve uyarılardır. Personelin çalışma arkadaşlarının veya hizmet verilen müşterilerin işletmeye yaptığı şikayet ve uyarılar hile belirtisi olarak kabul edilmekte olup, işletme için hayati önem taşımaktadır. Bir diğer hile belirtisi ise, aşırı yaşam biçimidir. Hile eğiliminde bulunan birçok kişinin hile yapma sebebi ekonomik durumunda sıkıntılar yaşamakta olmasındandır. Yapılan araştırmalara göre ilk hile girişimiyle kişi ekonomik durumunu düzeltecek kadar ufak miktarlarda hırsızlık yaptığını ama bunun böyle sürüp gittiğini ortaya çıkarmaktadır. Çok az kişi çaldığı parayı harcamayarak biriktirmektedir. Genel olarak yapılan hırsızlık direk kişinin ekonomik durumuna yansıyor, pahalı evler, elbiseler, arabalar ve seyahatler olarak net bir şekilde görülmektedir. Son olarak ise, işletmelerde belli başlı yapılan analizlerde bir sapma meydana gelmesi ve sebebinin açıklanamadığı durumlar da yani, analitik anormallikler de hile belirtilerinden biri olarak belirtilmektedir. Ancak bu hile belirtileri kesin kanıt olmamakla birlikte, sadece bir belirti olup araştırılması ve üzerinde durulması gerekmektedir (Bozkurt, 2009: 151-166).

1.3. HATA VE HİLEYİ ÖNLEMEK VE TESPİT ETMEK İÇİN PROAKTİF METODLAR

Reaktif yaklaşım; kırmızı bayraklar, yani hile belirtileriyle veya bir şikayetle kişinin/işlemin hile şüphesi uyandırıp daha sonra detaylı inceleme yapılması, olarak adlandırılmaktadır. Reaktif yaklaşımda inceleme yapılması için ilk önce bir hile belirtisinin olması gerekmektedir. Ancak proaktif yaklaşım, işletme de fırsat ve tehditler oluşmadan görmek, önceden önlemini almak ve öngörmek için kullanılmaktadır. Günümüzde değişen ve gelişen çevre koşulları dikkate alındığında hile önlemede teknolojik imkanlardan oldukça faydalanılmaktadır (Ertikin, 2017: 78).

Önlemenin tedaviden daha iyi olduğu kesinlikle dolandırıcılık için geçerli bir atasözü olmakla birlikte, önleme faaliyetleri, bir işletmenin istikrarını ve devamlılığını sağlamada önemli bir araçtır. Ancak hile önleme teknikleri, tüm potansiyel failleri

durduramamaktadır. Bu sebeple de hile önleme ve tespit işletmede önemli bir role sahip olmakla birlikte biri olmadan diğerrinin tamamen başarılı olamayacağı düşünülmektedir (CIMA, 2008: 24).

1.3.1. İç Denetim

İç denetim, işletmen faaliyetlerini inceleyerek değerlendiren, yönetime çeşitli bilgiler, öneriler ve raporlar sunan, işletme çalışanlarının görevlerini uygun ve etkin bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak amacıyla işletme içinde bağımsız bir birim tarafından gerçekleştirilen bir denetim çalışmasıdır (Haftacı, 2014: 9). Başka bir ifadeyle, hata ya da hileyi önleme ve tespit etme amacıyla, işletmede çalışan personelin katılımıyla gerçekleşen bir çalışmadır. Küçük ölçekli işletmelerde bu denetimi yönetici yapmakta iken, büyük işletmelerde iç kontrol sistemi karışık olduğu için iç denetimden faydalanılmaktadır. İç denetim, işletmede çalışan bir personel tarafından yapıldığı için bağımsızlık konusunda sıkıntı çekebilmektedir. Çünkü, iç denetçi yönetime bağlı olup, aynı zamanda yönetimin faaliyetlerini denetlemekle de sorumludur. Bu sebeple, çıkar ilişkisi sorunu ile karşılaşabilmektedir. İç denetim, bağımsız denetimle sıkı bir ilişki içindedir. Hile riski ile ilgilenen bir dış denetçinin iç denetçiden işletmenin olası faaliyetleriyle ilgili bilgi alması işini kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple, dış denetimin başarısı bir nevi iç denetimin başarısına bağlı olmaktadır (Ayan Anuk, 2015: 76-77).

1.3.2. Bağımsız Denetim

“Bağımsız denetim, bir işletmenin ekonomik faaliyetleri sonucunda hazırlanan finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluğu ve doğruluğunun makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtları ile bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli tüm bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak, defter, kayıt ve belgeler üzerinden değerlendirilmesi ve sonuçlarının bir rapora bağlanmasıdır” (Selimoğlu, 2014: 5). Yapılan tanımdan da anlaşılacağı üzere, bağımsız denetim hem çalışanların hem işletme yönetiminin hata ve hile yapmalarını önlemesiyle birlikte işletme faaliyetlerine de yardımcı olmaktadır (Ayan Anuk, 2015: 76).

1.3.3. İnsan Kaynakları Yönetimi

Bu konuyla ilgili olarak, Özkul Ulucan ve Özdemir (2013: 84) yaptıkları çalışmalarında, personel seçme ve değerlendirme, terfi, ücretlendirme gibi konularla ilgilenen insan kaynakları yöneticilerinin, çalışan hilelerini önlemedeki sorumluluklarını incelemişlerdir. Derinlemesine mülakatlar yapılmış ve çalışan hilelerinden kaynaklanan olumsuz sonuçların sorumlusunun insan kaynakları yöneticileri olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada işletme için doğru kişiyi alma konusunda işletmenin kapılarını açan kişiler insan kaynakları yöneticileri olduğu ve sahip oldukları bilgi, yetkinlik ve tecrübeleriyle hile potansiyeli olan kişileri engellemek durumunda oldukları belirtilmiştir. Özellikle güven gerektiren pozisyonlarda güvenilir ve dürüst kişilerin istihdamı önemli olup, hile yapma ihtimali olan kişileri işe almamak en mantıklı yol olmasına rağmen eğer herhangi bir nedenle işe alındıysa da konumunun iyi belirlenmesi gerekmektedir (Anuk Ayan, 2015: 80).

1.3.4. Çalışanlara Destek Programları Oluşturulması

Daha önce bahsedilen hile üçgeninde bir unsur olan baskı, hile yapmaya iten önemli bir sebeptir. Çalışanlar, çeşitli sebeplerle baskı altında kalıp, kendini yalnız hissedip hile yapmaktan başka çarelerinin olmadığını düşünebilmektedir. Bu sebeple de yönetimin, çalışanları izleyip davranışlarında stres belirtileri olan çalışanlara yakın olup, iyi iletişimlerde bulunarak çalışanlara psikolojik destekte bulunmaları gerekmektedir (Bozkurt, 2009: 413).

1.3.5. Yetki Sınırları

Bir bireyin yetki seviyesi, sorumluluk düzeyi ile orantılı olduğu zaman hile daha az olası durumdadır. Yani, yetki ve sorumluluk arasındaki bir orantısızlık, hileye yol açabilmektedir. Bir kuruluş, kontrollü olarak hizmet vermek için işletme genelinde yetkili onay seviyeleri belirleyebildiği gibi, çalışanları belirli bir fonksiyonda sadece sınırlı bir yetki erişimine atabilmektedir (The Institute of Internal Auditors vd., 34). Öte yandan, dijital ortamların artık gelişip ilerlediğini ve tüm işlemlerin dijital ortamlarda yapıldığı göz önüne alınırsa da yetkiler şifre bazlı koruma önlemleriyle de sınırlandırılabilir (Anuk Ayan, 2015: 80).

1.3.6. Cezalandırma Korkusunun Yaratılması

İşletmelerin, hileli bir davranışla karşılaştıklarında neler olabileceğini çalışanlarına belirtmeleri gerekmektedir (Akdemir, 2010: 61). Çünkü yaptığı şeyin yanına kar kalacağını düşünmek çalışanları hileye teşvik edici bir unsurdur. Kişinin en ufak hile yaptığında işini kaybetme, piyasada hırsız olarak bilinme, hatta hapse girme korkusu hile yapmasını engellemektedir. Yani, çalışanlara hile yaptıklarında aslında kendilerine fayda değil büyük bir zarar verecekleri empoze edilirse çalışan hilelerine karşı bir nevi önlem anılmış da olunacaktır (Anuk Ayan, 2015: 82).

1.3.7. İşletmede Etik Kuralların Geliştirilmesi

İşletmede neyin kabul edilebilir neyin kabul edilemez olduğunu ortaya koyan etik kurallar hilenin önlenmesinde önemli bir araçtır (Bozkurt, 2009: 406). Etik konularda nerede durduklarını düşünmek için zaman ayırmış olan işletmeler; yüksek etik standartlarının, müşteriler, tedarikçiler ve çalışanlarda güvenilir bir organizasyonla çalıştıkları düşüncesi uyandırdığını ve uzun vadeli faydalar getirdiğini fark etmişlerdir. Ayrıca, iyi etik kuralları hazırlamak kolay olmamakla birlikte, kültürel ve ulusal sınırlar arasında farklılık gösterip, zamanla da değişebilmektedir. Doğru bir etik kültür oluşturmada CIMA (2008), kuruluşlara şunları önermektedir:

- Kaliteye atıfta bulunan veya daha alışılmadık bir şekilde etik değerlere atıfta bulunan ve kurumun dışarıdan nasıl değerlendirilmek istediğini açıklayan bir misyon beyanı,
- İş etiği ve hile ile ilgili beyanları netleştirip, açıklamalarda bulunmak,
- Şüphe uyandıran durumların rapor edilmesi,
- Yıllık mektup gibi yollarla iş etiği ve hile ile ilgili beyanları hatırlatmak,
- Riskli alanlarda denetim süreci oluşturmaktır.

1.3.8. İhbar Hatlarının Oluşturulması

İşletmedeki çalışanlar hile yapan arkadaşlarını hiçbir çaba sarf etmeden ilk görebilecek kişilerdir (Bozkurt, 2009: 162). Başka bir ifadeyle, işletmelerde gerçekleşen hileli bir işlemin nasıl yapıldığını ve kimlerin yaptığını en iyi bilen kişi işletme çalışanıdır (Anuk Ayan, 2015: 81). Bu sebeple işletme yönetimi, çalışanları konuşmaya

teşvik yoluyla ihbar hatları oluşturması hilelerin ortaya çıkmasında oldukça etkili olabilecektir (CIMA, 2008: 30). Hatta çalışanları hile konusunda bilinçlendirme yoluyla hileyi ortaya çıkaranlara ödül verilmesi; yönetim tarafından telefon, internet, posta veya şikayet kutusu yoluyla oluşturulan bir ihbar yönetimi, ihbar hatlarının etkili bir şekilde işlerliğini sağlayabilmektedir (Anuk Ayan, 2015: 81).

1.3.9. Çalışanların Gözlenmesi

Hile eyleminin üç aşaması bulunmaktadır. Bunlar (Bozkurt, 2009: 162);

- Hırsızlık eylemi aşaması,
- Gizleme eylemi aşaması,
- Dönüştürme aşamasıdır.

Hile eyleminin ilk aşamasında; işletme varlıkları, işletme mevzuatında bulunan açıklardan yararlanılarak ya da sistemi çok iyi tanımak suretiyle çeşitli yöntem ve araçlarla çalınmaktadır. İkinci aşamada ise; hile yapan çalışan yaptığı hilenin ortaya çıkmaması için sahte belgeler düzenleyip gizlenmeye çalışmaktadır. Üçüncü aşama ise; çaldığı parayı harcama aşamasıdır. Hırsızlıkla belli bir mali güce ulaşmış kişi bu parayı elbet harcayacaktır ve yaşam kalitesi gözle görülür bir şekilde değişecektir. Elbette ki müdüründen daha iyi evde oturan, daha iyi arabası olan birinin göze çarpmaması mümkün değildir (Bozkurt, 2009: 162-163).

Çalışanların bu düşünceyle gözlenmesi hilenin önlenmesine ve ortaya çıkartılmasına yardımcı olmaktadır. Hile yapmayı düşünen çalışanların bir şekilde birilerinin kendisini gözlediğini bilmesi, kişinin hile eylemine girişme potansiyelini azalttığı gibi önleye de bilmektedir (Akdemir, 2010: 59).

1.3.10. Benford Kanunu

Benford kanunu hilelerin ortaya çıkartılması için, rakamların frekanslarıyla ilgili bir kural öne sürmektedir. Bu kanuna göre, ilk rakamların dağılımları ile sistemden elde edilen rakamların ilk rakamlarının dağılımları karşılaştırılıp, istatistiksel hesaplamalar sonucunda arada bir sapma olması, bir kişi tarafından sisteme müdahale yapıldığının yani kasıtlı bir işlemin göstergesi olabilmektedir (Şengür, 2010: 110-111).

Kanuna göre, 1 rakamının bir numaranın ilk rakamı olma olasılığı %30, ikinci rakamı olma olasılığı %11'dir. Benzer şekilde 2 rakamının bir numaranın ilk rakamı olma olasılığı %17, ikinci rakamı olma olasılığı %19'dur. Benford Kanununa göre rakamların dağılım oranları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir (Keskin, 2014: 53).

Tablo 2: Benford Kanununa Göre Rakamların Ortaya Çıkışı

RAKAM	1. SIRA	2. SIRA	3. SIRA	4. SIRA
0	-	0,11968	0,10178	0,10018
1	0,30103	0,11389	0,10138	0,10014
2	0,17609	0,19882	0,10097	0,10010
3	0,12494	0,10433	0,10057	0,10006
4	0,09691	0,10031	0,10018	0,10002
5	0,07918	0,09668	0,09979	0,09998
6	0,06695	0,09337	0,09940	0,09994
7	0,05799	0,09035	0,09902	0,09990
8	0,05115	0,08757	0,09864	0,09986
9	0,04576	0,08500	0,09827	0,09982

Kaynak: (Nirgini, 1999: 80).

Görüldüğü üzere Benford kanunu kişilerin rastlantısal olarak sayıları oluşturamayacaklarını, doğal üretilmesi gereken sayılar ile üretilen sayılar arasında bir sapma olmasıyla da üretilen sayıların bir hile teşkil edilerek oluşturulduğu açığa çıkmaktadır (Yalçın, 2011). Benford kanunu hile tespit etme adına avantajı olmasına rağmen, rakamların dağılım yüzdelere bakarak sadece genel olarak bir hile olabileceğini gösterir. Ancak bu hilenin konusunu belirtmediği gibi yapılan analiz sonucunda Benford Kanunu'na uymayan her işlemin kasıtlı bir işlem sebebiyle olduğu da söylenemez, bunun söylenebilmesi için ise, detaylı bir inceleme gerekmektedir (Şengür, 2010: 111-112).

1.3.11. Veri Madenciliği

Hilenin ortaya çıkarılmasında manuel olarak uğraş vermek, hilenin sebep olduğu maliyetin yükselmesini engellemede çok geç kalınmasına ve şirketlerin saygınlığına ve mali kayıplarına yol açmaktadır. Bu sebeple bu süreçte otomasyona dayalı bir sistemle

çalışmak daha verimli ve etkin sonuçları beraberinde getirebilmektedir (Özdemir, 2013: 52). Zaten son zamanlarda teknolojide yaşanan gelişme ve ilerlemelerle depolanan verilerin büyük hacme ulaşmaya başlaması ve iş yoğunluğunun artışı veri madenciliğine gereksinim duyulmasına neden olmaktadır (Karacan-Uygun, 2012: 282).

Veri madenciliği; bilgisayarlara yüklü programlar aracılığıyla, çok büyük miktardaki veri yığınlarının içinde bağlantı kuran, gizli kalmış bilgileri açığa çıkaran, gelecek ile ilgili doğru tahminler yapmamızı yardımcı olan bir analiz tekniğidir (Savaş vd., 2012: 2).

Veri madenciliği, sigortacılık ve sermaye piyasası uygulamalarında olduğu gibi, 2000’li yıllar itibariye bankacılık sektöründe de yoğun olarak kullanılmaktadır. Kullanım alanları ise (Koyuncugil, 2007: 2);

- Risk yönetimi,
- Müşteri ilişkileri yönetimi,
- Kampanya yönetimi,
- Kredi derecelendirme,
- Müşteri profillendirmesidir.

1.3.12. Analitik İnceleme Prosedürleri

Çeşitli finansal ve finansal olmayan veriler ile işletmede yapılan kayıtlar arasında anlamlı ilişkilerin incelenmesiyle elde edilen bilgilerin, denetçi tarafından geliştirilen beklentilere uygunluğunun bakılmasına analitik inceleme prosedürleri adı verilmektedir (Bozkurt, 2015: 153). Analitik inceleme prosedürleriyle hileleri tespit etmek için, oran analizi, trend analizi, karşılaştırmalı mali tablolar analizi, dikey analizi gibi analiz teknikleri kullanılmaktadır (Özkul Ulucan-Almalı Özdemir, 2011: 114).

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK VE BANKACILIKTA HATA VE HİLE

2.1. BANKACILIKTA DENETİM

2.1.1. Banka Tanımı ve Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Banka, İtalyancada sıra tezgah olarak adlandırılmış olan “banço” kelimesinden gelmektedir (Dikel, 1967: 15). Bankacılığa baktığımızda, oldukça uzun bir geçmişi olduğu görülmektedir (Choudhry, 2012: 3). Geçmişten günümüze bakıldığında ise, birçok değişiklikler ve gelişmeler kaydederek bugün en mükemmel halini almaya başlamıştır (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 2). Günümüzde bu mükemmeliyetle bankalar çok çeşitli konularda faaliyet göstermektedirler. Bu sebeple de bankanın bugünkü özelliklerini kapsayan tam bir tanım vermek imkansız denecek kadar zordur (Eyüpgiller, 1994: 2). Literatürde banka ile ilgili de birçok tanım yapılmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Yılmaz (1971: 1); bankanın tanımını bazılarının, anaparayı az faizle toplayan ve çok faizle işleten bir birim olarak tanımladığını bazılarının ise paraları olup da işletmeyen varlıklı kimselerin paralarını borçlanmayla kabul edip, nakdi olmayan ve iş görüp işletmek isteyenlere borç vererek aracılık fonksiyonunu yerine getiren işletmeler olarak tanımlandıklarını belirtmiştir.

Eyüpgiller (1994: 2); günümüzdeki ekonomide ve ticari ilişkilerde önemli yer tutan bankayı; sermaye, para ve kredi konularındaki işlemleri yapan, özel ya da kamusal kişilerle, şirketlerin ekonomik alanda ki tüm ihtiyaçlarını karşılayan bir ekonomik birim olarak tanımlamaktadır.

Altuğ (2000: 1); en geniş tanımıyla bankayı, faiz karşılığında ve belli bir süre sonunda ya da istenildiğinde geri alınmak koşuluyla para kabul eden ve bu parayı en verimli şekilde kullanma amacı olan ekonomik kuruluş olarak tanımlamaktadır.

Sevilengül (2001: 1) ise, bankayı paranın girişim alanına aktarılmasını sağlayan ve ekonomik hayatın sürdürülmesi için gerekli olan çeşitli hizmetleri üreten kuruluş olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda bahsedildiği üzere bankanın net bir tanımını yapmak oldukça zordur. Yapılmış tanımlardan da anlaşılacağı üzere banka, ekonomideki gördükleri işlevleriyle tanımlanmaktadır. Aslında temel karmaşa bankanın işlevlerinin zaman içinde değişmesidir. Bu karmaşaya karşın yukarıda yapılan tanımlardan hareketle genel olarak banka; “para ve para olarak kabul edilen her şeyin ticaretini yapan ve bunun yanı sıra çeşitli finansal hizmetler sunan kurum” olarak tanımlanabilmektedir (Uzunoglu, 2014: 41).

Bankanın tanımından sonra bankacılığın tarihsel gelişimine baktığımızda ise, tarih boyunca gelişim gösterdiği görülmektedir. Bu gelişimin sebebinin para kavramındaki gelişmelerle yakından ilgisi bulunmaktadır (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 2).

İlk bankacılık hizmetleri Sümer ve Babil medeniyetlerinde görülmektedir. Servetlerini kötü niyetli insanlardan korumak isteyen kişiler, tapınakların güvenilirliğinden, rahiplerin doğru ve dürüstlüğünden faydalanarak varlıklarını daha sonra geri almak üzere bunlara bırakmışlardır (Aydın, 2012: 53). İlk Bankacılık kuruluşları olan bu yapılar, M.Ö. 3500 yılında kurulmuş ve “Maket” olarak adlandırılmıştır (Gümüş, 2014: 36).

Yaklaşık olarak M.Ö. 2000 yıllarında Eshunanca Krallığı’nın düzenlediği yasalar günümüze ulaşabilen en eski bankacılık yasaları olmaktadır. M.Ö. 2000 döneminde faiz oranları kullanılmış olup (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 2), bu faiz oranı da %20 olarak belirlenmiştir (Yazıcı, 2015: 2). Ayrıca ilkçağda da insanlar faiz yüzünden büyük problemlerle karşılaşmışlardır. Bu yüzden de doğal afetlerin yaşandığı zamanlarda faizin ve ana paranın ödenmemesi şeklinde uygulamalara gidilmiştir (Aydın, 2012: 53).

Babil’in altıncı kralı Hammurabi’nin de yasalarında bankacılıkla ilgili yargılar bulunmaktadır. Bu yargılar mevduat toplama, komisyon sözleşmesi ve kredi verme üzerinedir. Babil uygarlığına dair belgeler arasında bazı kil levhalarının üzerinde kredi

işlemleriyle ilgili senetlerle karşılaşmıştır. Ayrıca bu dönemde hukuksal kuruluş olarak kefalet karşılığı borç verme, taşınmaz mallar için ise, arazi ipoteği gibi işlemlere de rastlanmaktadır (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 3). Zaman geçtikçe de çek ve itibar mektuplarına benzer belgeler, rahiplerin yanında Sümer tüccarları tarafından da kullanılmaya başlanmış olup, bankacılık hizmetleri de Makteler yerine ticaretle uğraşan zengin kişilerce yürütölmeye başlanmıştır (Aydın, 2012: 53).

Büyük İskender'in M.Ö. 356-323'de Mısır'ı işgal etmesiyle bankacılık burada da gelişmeye başlamıştır (Hazar-Babuşcu, 2017: 4). Ayrıca eski Mısır'da birleşik faizi yasaklayan yargılar bulunmaktadır. Bankacılık ise, M.Ö. 127-51 Batlamyus zamanında devletin denetimi altına girdiği için özel bankalar ortadan kalkmıştır. Ancak ülke Romalıların eline geçtikten sonra özel bankalar tekrar ortaya çıkmıştır. Politik yönden bütönlleyici karakteri ve ticari merkez olmasıyla Roma'da bankaların iş alanları genişlemiştir. M.Ö. 3. Yüzyıldan sonra para sisteminin düzelmesiyle de, hem içten hem dıştan ticari işlemlerle ticari ilerlemeler meydana gelmiştir. Haçlı seferleri ile birlikte yeni denizyolları bulunmuş ve evrensel ticarete genişleme imkanı bulmuştur. Bu bağlamda bankacılık faaliyetleri gelişimlerini sürdürmüştür ve 15. Yüzyıldan itibaren Venedik, Cenova ve Floransa gibi İtalyan kentlerinde önemli gelişmeler kaydetmiştir. 1609 yılında Hollanda'da kurulan tarihteki ilk merkez banka Amsterdam Bankasıdır (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 3). Diğer ölkelerde olduğu gibi Hollanda'da da bankacılık, önceleri kuyumcu dükkanları ve kasaların 15. Ve 16. Yüzyılda gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak, 17. Yüzyılın başlarından itibaren bugünkü anlamda faaliyet vermeye başlamıştır (Hazar-Babuşcu, 2017: 7-8).

Türk bankacılığının gelişimine baktığımızda ise, Osmanlı imparatorluğunun son dönemine kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet döneminde 1911 ve 1923 yılları arasında milli para ve paraya çevrilecek malların tümüyle kurulan yirmi bir tane banka, kredi piyasasına egemen olan yabancı bankalar sebebiyle bir takım zorluklar yaşamıştır. Bu sebeple bu kurulan bankaların sadece on sekiz tanesi Cumhuriyet dönemine geçebilmiştir. Cumhuriyet ilan edildikten sonra da, ölkemizde sınai ve ticari hayatı geliştirmek için ulusal bankacılığa önem verilmiş olup, devlet teşvikiyle Türkiye İş bankası ve Türkiye Sanayi ve Maadin bankası kurulmuştur (Atlı-Yücel, 2016: 122). Cumhuriyetin ilk yıllarında ölkemizde kurulan diğer bankalar ise; 1924 yılında Akhisar

Tütüncüler Bankası, 1927 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1927 yılında Denizli İktisat Bankası, 1927 yılında Kocaeli Halk Bankası, 1927 yılında Eskişehir Bankası, 1928 yılında Türkiye İmar Bankası, 1929 yılında Lüleburgaz Birlik Bankası ve 1930 yılında T.C. Merkez bankasıdır (Gümüş, 2014: 39).

2.1.1.1. Banka Türleri

Yukarıdaki bankacılığın tarihsel gelişiminden sonra banka türlerini açıklamak gerekirse; banka türleri, kapsamına göre ve faaliyet alanına göre olarak ikiye ayrılmaktadır. Kapsamına göre banka türleri; özel bankacılık, perakende bankacılık, toptancı bankacılık, evrensel bankacılık, uluslararası bankacılık, holding bankacılığı ve kıyı bankacılığı olarak yedi grupta sınıflandırılmaktadır (Göçmen Yağcılar, 2011: 10).

Özel Bankacılık: Sermayesinde kamu payı bulunmayan, özel kişi ve kuruluşların sahip olduğu bankalardır (Doğan, 2012: 72). Başka bir ifadeyle açıklamak gerekirse, toplu pazarlarda ki perakende bankacılıktan çok daha kişisel bir temelde işlenen, büyük miktarda yatırım yapan bireylere verilen müşteri hizmetini ifade eder (Driga vd., 2009: 231-232). Bankalar bu hizmeti özel olarak hazırlanmış şubeler yoluyla vermektedir (www.tuketicifinansman.net).

Perakende Bankacılık: Genel olarak bakıldığında her köşe başında faaliyet gösteren bir şube esasına dayanır (Parasız, 1994: 125). Toplumun geniş kesimlerinin finansal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak, küçük hacimle, küçük şirket ve bireylere odaklı işlemler gerçekleştiren bankacılık türüdür (Gümüş, 2014: 194). Bu küçük hacimli işler ise; kısa vadeli kredi, kredi kartları, havale, menkul kıymet alım satımı gibi işlemlerdir. Bu bankacılık türü çok az da olsa kendi bünyeleri içinde toptancı piyasalarında faaliyette bulunan, toptancı bankacılığı işlemleri yapmaktadır (Parasız, 1994: 125).

Toptancı Bankacılık: Bir ülkede finansal işlemlerde kullanılan ortalama bir büyüklük bulunmakta olup, bahsedilen bu ortalama büyüklükten daha büyük işlemleri yapan şirketlerin oluşturduğu finansal verimliliği arttıran piyasaya ise toptan satış piyasası ya da toptancı piyasası denilmektedir. Toptan bankacılık ise, bu piyasada faaliyet göstermekte olan yüksek tutarlı kredileri karşılamak için diğer şirketlerden ve uluslararası para ve sermaye piyasalarından büyük hacimli paralar temin eden, uzman

Çalışanları ve az sayı da şubesiyle faaliyet gösteren, müşterileri ile yakından ilgilenen bir bankacılık türü olarak tanımlanabilmektedir (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 16). Görüldüğü üzere, toptancı bankacılık bankalar veya diğer finansal kurumlar olarak iki taraflı gerçekleşmektedir (Cabral vd., 2002: 11). Ayrıca toptancı bankalar şube olarak az sayıda oldukları için de faaliyetlerini belli finansal merkezlerde yürütmektedirler (Parasız, 1994: 126).

Evrensel Bankacılık: Bu bankacılık türü, stratejik yönelimleri, tarihsel gelişmeleri ve işletme yapılarıyla finansal olarak aynı işi yapanlara bakıldığında, çok ürün üreten işletmeler olarak piyasada faaliyettedirler. Ana ülkelerine bakıldığında tüm müşterilere odaklanıp uygun finansal hizmetler sunmaya çalışmakta olup, ana ülkeleri dışında ise daha sınırlı düzeyde faaliyetlerde bulunmaktadırlar (Göçmen Yağcılar, 2011: 11). Geniş faaliyet alanına bakıldığında ise, sermaye piyasasıyla, işletme finansmanını ve yabancı para araçlarını ve hizmetlerini kapsadığı görülmektedir. Ayrıca çoğu evrensel banka bulundukları faaliyetlerini, faiz gelirlerinden çok hizmette bulunmanın karşılığında aldıkları komisyonlarla karşılamaya çalışmaktadır (Ceylan, 2003: 344).

Uluslararası Bankacılık: Uluslararası birleşme, devir almalar ve işletmeler arasındaki aşırı rekabet ile karakterize edilen bu akışkan iş ortamında, bankacılık işinin uluslararasılaşması da büyük önem taşımaktadır. Bugün en yaygın uluslararası bankacılık uzantısı biçimi şube açmaktır (Pantelidis vd., 2011: 1-3). Uluslararası bankacılık, uluslararası para sisteminin bir parçasıdır. Bu para sistemine likidite sağlayıp, ülkeler arasındaki gelişme dengesizliğini finansa etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, uluslararası finans merkezlerinde faaliyet gösterip, yabancı para ya da kendi ülke parasıyla işlem yapan, yabancı ya da yerli şirketlerin işlem hacmiyle toptancı ya da perakendeci bankacılık hizmeti veren bankalar uluslararası bankacılık olarak tanımlanabilmektedir (şendoğdu, 2008: 40). Ayrıca, HSBC ve Citibank'da uluslararası bankacılık olarak faaliyet göstermekte oldukları için bu banka türüne örnek olarak gösterilebilmektedirler (Gümüş, 2014: 195).

Holding Bankacılığı: Bu banka türü; bir bankanın, doğrudan ya da dolaylı olarak bir ya da daha fazla bankaya sahip olup, kontrol etmesi olarak tanımlanabildiği gibi, bir bankanın sermayesinin büyük bir bölümünün sanayi ya da ticaret sermayesi grubuna ait olması olarak da tanımlanabilmektedir (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 16).

Bir bankayı alarak daha kolay kaynak bulma amacıyla başlayan holding bankacılık, holdinglerin itibarlarının yükselmesinin bir aracı konumundadır (Doğan, 2012: 87).

Türk bankacılık sektörüne baktığımızda ise, holding bankacılığının sektöre girişlerinin hızlanması ve kolaylaşması için 1980’li yıllarda devlet teşviki verilmiştir. Bu sebeple de sektörde faaliyette olan özel sermayeli mevduat bankaları olmak üzere holding bankalarının sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir (Toksöz Gür, 2003: 104). Holdingler kendilerine bağlı olan kuruluşlara daha askeri düzeyde krediler verirken, dış firmalara uyguladıkları yüksek faiz ve komisyon ücretleriyle kar elde etmişlerdir (Doğan, 2012: 87). Bu bankaların sayısının artması da sektöre canlılık getirmiştir. Ancak, kendilerine bağlı olan şirketlere sağladıkları kredilerin geri ödeme aşamasında yaşadıkları zorluklarla finansal sistemin kırılganlığını arttırmışlardır (Toksöz Gür, 2003: 104).

Kıyı Bankacılığı (Off-Shore): Offshore bankacılık, kıyı ötesi anlamına gelmektedir. Ancak, Türk bankacılık literatürüne bakıldığında, “kıyı bankacılığı” olduğu görülmektedir. (Doğan, 2012: 75). Bir tür serbest bölge bankacılığı olan kıyı bankacılığı, ülkede bankacılık sektörü için düzenlenmiş her türlü yasa ve yönetmeliklerin dışında olan ve ülke dışından sağlanan paraların yine ülke dışında kullandırılmasını amaçlayan bir bankacılık türüdür (Yazıcı, 2015: 58).

Yukarıda açıklanan kıyı bankacılığının temel özelliklerinden bahsetmek gerekirse: ilk özelliği; kıyı bankaları, bulundukları ülkenin bankacılık mevzuatının dışında tutulur ve mali sınırlandırmalara tabi değildir. İkinci özelliği; kıyı bankaları genellikle, esnek kur politikasının uygulandığı liberal ekonomilerde kurulurlar. Üçüncü özelliği ise; Ülke dışından sağladıkları fonları yine yurt dışında kullandırmayı amaçlayan bankalar, bulundukları ülkede mevduat toplayamazlar (Gürtuna, 2005: 22).

Yukarıda temel özelliklerinin belirtildiği kıyı bankacılığının başlıca faaliyet konuları ise (Yüksel, vd., 2002: 29);

- Leasing,
- Faktoring,
- Forfaiting,
- Euro-kredi sendikasyonları,

- Faiz ve para swap'ı,
- Altın ve döviz işlemleri,
- Yabancı tahvil ihraçları,
- Fon yönetimidir.

Faaliyet alanlarına göre banka türleri; merkez bankası, ticaret bankası, yatırım bankası, kalkınma bankası, ziraat bankası, halk bankası ve katılım bankası olarak sınıflandırılmaktadır.

Merkez bankası: Ülkede bankacılık alanında ve parasal yapıda düzenleyici konumda olan Merkez Bankası, ticari bankaların kuruluşundan sonra toplumdaki sosyal ve iktisadi gelişmenin bir gereği olarak ortaya çıkmıştır (Öcal, 1985: 32). Ayrıca, Merkez bankası para politikasının yürütme organı olarak her ülkede bulunmakla birlikte, ülke içinde de bazı şubeleri de bulunabilmektedir (Özdemir, 2013: 81).

Merkez bankasının temel amacı fiyat istikrarını sağlamak olup, bu amacı gerçekleştirmek için temel görevleri şunlardır (Babuşcu-Hazar, 2016: 73-74);

- Zorunlu karşılıklar ve kasada nakit bulundurulma zorunluluğu anlamına gelen disponibilibite esaslarını belirlemek,
- Açık piyasa işlemlerinde bulunmak,
- Reeskont ve avans işlemleri yapmak,
- Ülkenin sahip olduğu altın ve döviz rezervlerini yönetmek,
- Hükümetle birlikte milli paranın iç ve dış değer kaybetmesini önlemek için gerekli tedbirler alıp, kur rejimini belirlemek,
- Mali piyasaları izlemek,
- Finanssal sistemde istikrarı sağlayan para ve döviz piyasaları ile düzenleyici önlem almak,
- Ödeme ve menkul kıymet transferlerinin hızlı bir şekilde transferi ve mutabakatı için gerekli sistemleri kurmak ve bu sistemlerin kesintisiz bir şekilde işlemlerini sağlamaktır.

TC Merkez Bankası'nın yukarıda sayılan temel görevleri yerine getirmek için kullandığı yetkiler ise şunlardır;

- Türkiye’de banknot ihracı yapmak TC Merkez Bankası’na aittir,
- Bankaların bankası konumundan dolayı, bankalara kredi verme işlemlerini yürütür,
- Hükümetle birlikte enflasyon hedeflemesi yapmak ve buna uyumlu para politikası belirler,
- Para politikası araçlarını kullanmaya ve kendisinin uygun bulduğu diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirleyip, uygulamaya yetkilidir,
- Mali piyasaları izleme görevi sebebiyle, bankalar ve diğer mali kurumlardan gerekli bilgileri isteme ve istatistiki bilgi toplamaya yetkilidir.

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı üzere, bir ülkede merkez bankasının yükümlülüğü düzenleyici konumda olup; para, kredi ve döviz politikalarını oluşturmak, yürütmek, denetiminin yapılmasını sağlamaktır (Özdemir, 2013: 81).

Ticaret bankası: Merkez bankasından sonra ekonomide satın alma gücü yaratan bir banka türü olan ticaret bankaları, mevduat kabul edip, bu kabul ettikleri mevduatları uzun, orta ve kısa vadeli krediye dönüştürmektedir (Afşar-Afşar, 2010: 345).

Ticaret bankalarının işlevleri temel olarak, mevduat kabul etmek ve bu mevduatları krediye dönüştürmek olsa da başka işlevleri de bulunmaktadır. Bunlar; menkul kıymet alım satımına aracılık, kredi kartı, havale adı altında birçok işlemdir. Bu türden bankaların temel olarak kaynağı, sermayelerinden çok mevduatlarıdır (Uzunoğlu, 2014: 15). Ayrıca borçları arasında kısa vadeli ve vadesiz mevduatları, varlıkları arasında da kısa vadeli kredileri önemli bir yer tutmaktadır (Zarakolu, 1971: 52). Ülkemizde özel banka olarak, Akbank ve Yapı Kredi bankası ticaret bankalarına örnek olarak verilebilmektedir (Gümüş, 2014: 199).

Yatırım bankaları: Uzun ve orta vadede gelişmiş ülkelerdeki işletmenin para gereksinimlerinin tedavül edilmesi amaçlanarak kurulmuş olan yatırım bankaları, ticaret bankasından farklı şekilde örgütlenmiştir. Yatırım bankaları, piyasada fon arz etmek isteyen kişi ve kuruluşlar ile fon talep eden kurumlara aracılık yapan, orta ve uzun vadeli olarak para gereksinimlerinin karşılanmasına yardım eden, finansal bir kurum olarak tanımlanabilmektedir. Türkiye’de 1980 yıllarında yasal düzenlemelerle yatırım bankası faaliyetleri geliştirilmesine rağmen, Türkiye’de yatırım bankaları ticaret

bankaları kadar gelişmemiştir. Bunun sebebi ise; yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık gibi olumsuzluklardan kaynaklandığı belirtilmektedir (Güney, 2015: 18). Günümüze baktığımızda ise, yatırım bankalarının şube sayılarının az olduğu fakat; hızlı, etkin ve değişime açık yapılarıyla tercih edildiği görülmektedir (Gümüş, 2014: 200).

Kalkınma bankaları: “Gelişmekte olan ülkelerde, yatırım sermayesi açığını gidererek ve bunun yanında teknik açıdan yardımda bulunarak girişimcilerin temel endüstri alanlarına yönelmesini sağlayarak, sanayileşme ile kalkınmayı hızlandıran kuruluşlardır” (Güney 2015: 20). Tanımdan da anlaşılacağı üzere yatırım bankalarından farklı olup, geliştirmekte olan yani, az gelişmiş ekonomilerin bankası olarak bilinmektedir (Afşar-Afşar, 2010: 346).

Kalkınma bankalarının, orta ve uzun vadede para sağlama, sermaye piyasasını yönlendirme, piyasaya yeni giriş yapmış küçük işletmeleri destekleme, ekonomik kalkınma planlarının gerçekleşmesine olanak sağlama vb. gibi fonksiyonları olup, girişimcilere destek olmaktadır (Çoşkun, 2010: 109).

Katılım Bankası: Faizin haram olduğunu düşünenlere, İslami çerçevede, dinen caiz olarak görülen şekilde finansal hizmet sunan bankalardır. Daha öncelerinde özel finans kurumları, faizsiz finans kurumları gibi isimlerle piyasada yer almış olup, günümüzde Katılım bankaları olarak hizmet vermektedirler. Bu banka türünü diğer mevduat bankalarından ayıran tek yönü, faizli işlem yapmamasıdır. Ayrıca ülkemizde katılım bankası hizmet vermekte olup, bunlar; Türkiye Finans, Albaraka, Kuveyt Türk, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Türkiye Emlak Katılım olarak bilinmektedir (Yazıcı, 2015: 56).

2.1.1.2. Bankaların Temel Faaliyet Alanları

Bankacılık sektöründe ürün çeşitliliğinin giderek artmasının yanı sıra, müşterilerin bankacılık hizmetlerini istediği zaman, istediği yerde yapabilmesi ve maliyet tasarrufu sağlama amacıyla şube dışında hizmet sunulan platform ve yerlerin oluşturulması giderek hızlanmakta ve çeşitlenmektedir. Şube dışında müşterilerin işlem yapabildiği her türlü ortam da alternatif dağıtım kanalı olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede müşteriler, bankacılık işlemlerini şubelere gitmeye gerek duymadan, ATM, internet şubesi, telefon şubesi, görüntülü telefon şubesi, çağrı merkezi, cep şubesi gibi

kanallarla gerçekleştirmeleri mümkündür (Hazar-Babuşcu, 2017: 172). Şube ve alternatif dağıtım kanallarıyla sunulan bankaların temel faaliyet alanları aşağıdaki gibidir.

Mevduat İşlemleri: Kişilerin güvenlik endişesiyle ve gelir sağlama amaçlı olarak, istedikleri zaman ya da belirli bir vade sonunda bankalardan çekilmek üzere yatırılan Türk Lirası ya da yabancı paralara mevduat denilmektedir. Bankalar paranın ticaretini yapan kurumlar olduğu için, kişilerin bankalara mevduatlarını yatırması bankalar için hayati önem taşımaktadır. Kişilerin bankalara mevduatlarını güven sebebiyle yatırmamaları ekonomiyi olumsuz etkileyecek olması sebebiyle de bankalara yatırılan mevduatlarının belirli kısmı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu güvencesi altına alınmış olup, gerekli hizmeti veremeyen bankalar ise BDDK tarafından kaldırılmaktadır. Ayrıca yasalarla düzenlenmiş olan mevduat toplama yetkisi sadece ticari bankalara tanınmaktadır (Güney 2015: 41-42).

Kredi İşlemleri: Bankaların topladıkları fonları, farklı miktarlar, faiz oranları ve vadelerle müşterilerine borç verme işlemi, kredi adı altında incelenmektedir (Babuşcu-Hazar, 2016: 92). Krediler nakdi krediler ve gayri nakit krediler olarak ikiye ayrılmaktadır (Uzunoğlu, 2014: 55). Bankalar, nakit olarak kullandıkları kredilerden faiz geliri elde etmektedirler (Afşar-Afşar, 2010: 355). Kefalet, garanti ve taahhüt adı altında da gayri nakdi olarak riskli bir işlemi müşterilerin lehine olacak şekilde gerçekleştirmektedir (Uzunoğlu, 2014: 57). Bu hizmetten komisyon geliri elde eden bankalar, kaynaklarının da çoğunu kredi olarak değerlendirmektedir. Ancak yukarıda bahsedilen riskli kullanım şekli sebebiyle de bankaların duyarlı ekonomik dönemlerinde gayri nakdi kredilerden kaçındıkları gözlemlenmektedir (Afşar-Afşar, 2010: 355).

Kiralık Kasa Hizmetleri: Kiralık kasalar; küçük, orta ve büyük gibi çeşitli büyüklüklerde olup, güvenlik önlemleri alınmış, bir bedel karşılığında banka müşterilerince kiralanan kasalardır. Her türlü kıymetli eşyasını saklamak isteyen ama bu varlıklarından banka memurları dahil olmak üzere kimsenin bilmemesini isteyen kişilere kiralık kasa sözleşmesiyle bu hizmet verilmektedir (Sungur, 1993: 116).

Kart Hizmetleri: Bankaların verdiği kart hizmetlerin başında kredi kartları gelmekte olup, 1914 yılında ilk kez ABD’de “California General Petroleum” şirketinin

çıkarttığı düşünülmektedir. Kredi kartları, kişilere nakit olarak para ödemededen mal ve hizmet almayı sağlayan bir nevi alternatif ödeme aracı olarak tanımlanmaktadır (Afşar-Afşar, 2010: 359). Taksit imkanı ve puan uygulamalarıyla kişilere oldukça cazip gelmektedir. Bir diğer kart hizmeti olarak banka kartları ise, kişilere ATM vasıtasıyla para çekme, POS cihazları aracılığıyla alışveriş yapma imkanı tanımaktadır (Uzunoğlu, 2014: 61).

Virman/Havale/EFT İşlemleri: Virman, aynı bankada bulunan ve aynı müşteriye ait olan hesaplar arası para aktarımı şeklinde tanımlanmaktadır (Hazar-Babuşcu, 2017: 162). Havale ise, aynı banka şubelerinde hesabı olan iki kişi arasında belli miktarda para aktarımı şeklinde olabileceği gibi, bankada hesabı bulunmayan kişilerce de gerçekleştirilebilmektedir (Güney, 2015: 56). Havale ile müşteri istediği zaman karşı tarafa para gönderebilmekte ve bu işlem kişinin sadece saniyelerini almaktadır. Elektronik fon transferi ise, farklı banka şubeleri arasında gerçekleşmekte olup, bankaların elektronik fon transferi saatleri arasında karşı tarafın hesabına geçmektedir (Yağız, 2019). Bankaların sunduğu bu Havale/EFT hizmetiyle de kişiler çeşitli ödemelerini zamanında gerçekleştirip, finansal dengenin sağlanmasına büyük hacimde katkı sağlamaktadırlar (Yazıcı, 2015: 95).

Nakit Yönetimi Ürünleri: Bankalar büyük ölçekli firmalara nakit yönetim hizmeti sunmaktadır. Bu sunulan nakit yönetim ürünleri; otomatik ve faturalı ödemeler, SGK ve emekli maaş ödemeleri, vergi ödemeleri, otomatik maaş ödemeleri, otomatik olarak hazırlanan sürekli çek, manyetik ortamda çek transferi, manyetik ortamda senet tahsilatı ve sigorta işlemleri olarak sınıflandırılabilir. Bu nakit yönetim ürünlerini kısaca açıklamak gerekirse; bankaların sunduğu otomatik ve faturalı ödemeleri sayesinde kişiler, hem kredi kartı, telefon, su gibi faturalarını şubelerden ve internet bankacılığı aracılığıyla ödeyebilmekte hem de şubelere talimat vererek bu ve buna benzer tüm faturalarının otomatik olarak hesaplarından ödenmesini sağlayabilmektedirler. Banka ve SGK arasında imzalanan bir sözleşme ile de kişilere prim ödemeleri de maaş ödemeleri de bankalar tarafından yapılabilir. T.C. Maliye Bakanlığı ile banka arasında imzalanan bir sözleşmeyle de KDV gibi birçok vergi bankaların şubeleriyle ve internet bankacılığı sayesinde ödenebilmektedir. Sürekli çek ise, bankaların işletmelere sunduğu bir hizmet olup, bilgisayara çek bilgilerinin

girilmesiyle çekler otomatik olarak hazırlanmakta, çek ve senet'e ait bilgiler bankaların ana bilgisayarlarına aktarılmasıyla da manyetik ortamda çek transferi ve senet tahsilatı yapılmaktadır. Bu sayede de işletmeye tasarruf sağlanmaktadır (Uzunoğlu, 2014: 65-66). Son olarak ise bankalar çeşitli sigorta şirketlerinin yetkili acenteleri olup, isteyen müşterilerinin her türlü sigorta işlemlerini yapmaktadırlar (Afşar-Afşar, 2010: 359).

Fon Yönetimi Ürünleri: Bankalar profesyonel bir şekilde fon yönetimi ürünleri kapsamında müşterilerin Türk Lirası ya da yabancı para cinsinden fonlarını para ve sermaye piyasalarında değerlendirerek, döviz kazandırıcı işlemler ile piyasadaki fiyat aralıklarından yararlanarak arbitraj işlemleri sunmaktadırlar. Ayrıca bankalar para kazanma ve riskten korunma amacıyla da gerek müşterileriyle gerekse müşterilerinin adına organize borsalarda, swap, futures, forward, opsiyon olarak adlandırılan vadeli işlemler yapmaktadırlar (Uzunoğlu 2014: 67-68).

Repo İşlemleri: Finansman bonosu, hazine bonosu ve devlet tahvili gibi menkul kıymetlerin, bir banka tarafından kişi veya kurumlara satılması ve satış anında da bir fiyat belirleyip, belirlenen o fiyat üzerinden geri alma yükümlenmiştir. Bu menkul kıymetin belli bir süre geçtikten sonra alınacağını belirten makbuz da kişiye ya da kuruma verilmektedir (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 139).

Geçmişte çok yoğun olarak talep gören repo işlemi, günümüzde bireysel müşteriler yerine kurumsal müşteriler tarafından tercih edilmektedir. Bunun sebebi ise, geçmişte bir aydan kısa vade bulunmaz iken, şu an en kısa vade olan gecelik mevduat hesabının açılabilmesinin mümkün olmasındandır (Hazar-Babuşcu, 2017: 172).

Yatırım Bankacılığı ve Korunma Ürünleri: Bankalar, kişilerin ya da firmaların sahip olduğu yatırımları değerlendirme amaçlı olarak, bona tahvil ve hisse senedi işlemleri gibi sermaye piyasaları araçları olan yatırım bankacılığı ürünlerine aracılık hizmeti vermektedir. Ayrıca gelecekte oluşabilecek fiyat riskinden koruma amaçlı olarak da varlığa dayalı bir vadeli işlem sözleşmelerini bugünden satın alınmasına yönelik olarak aracılık hizmeti sunmaktadır (Uzunoğlu, 2014: 69-72).

2.1.2. Denetim Kavramı ve Denetimin Tarihsel Gelişimi

Bankaların mevduat toplayabilme imkanları, kredi hacmine etki etme fonksiyonları, kaydi paranın azalıp çoğalmasına ve tedavülüne aracılık etmeleri bankalarda denetim ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 344). Bu ihtiyaç kapsamında denetim, “murakabe” olarak tanımlanan sözcüğün bugünkü karşılığıdır (Güçlü, 2008: 1-2). Dar anlamda denetimin tanımını yapmak gerekirse, işletmelerin kayıtlarının incelenmesidir. Fakat, bugün denetimin geldiği noktaya bakılacak olunursa bu tanım yetersiz kalmaktadır. İktisadi ve finansal alanlardaki gelişmelerle birlikte farklı dönemlerde farklı anlamlar yüklediğinden, denetimin tanımı da farklı biçimlerde yapılmıştır (Haftacı, 2014: 2). Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir;

Gray ve Monson (2008: 21) denetimi, bir kişi veya kişiler tarafından finansal ve diğer bilgilerin gerçekliği üzerine bir görüş oluşturulmasına olanak sağlayan bir soruşturma veya kanıt araştırması olarak tanımlamaktadır.

Bakır (2003: 146)’ın yaptığı tanımda denetim, bilgilerin ilgili yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler ve genel kabul görmüş muhasebe kurallarına uygun olarak ekonomik olayların gerçek niteliğinin kayıtlarda yer alıp almadığını nesnel bir şekilde kanıtlar ile araştırılarak sonuçlandırılan ve onaylanan akılcı, planlayıcı sistematik bir düşüncedir.

Erdoğan (2008: 5)’ın yaptığı tanımda denetim, sunulan bilgi ile kabul edilen kriterler arasındaki uygunluk derecesinin belirlenmesi ve raporlanması amacıyla bilgi hakkında bağımsız bir uzmanın kanıt toplaması, değerlendirmesi ve sonuçların ilgili kullanıcılara iletilmesi sürecidir.

Avrupa Komisyonu ise, bir işlem ya da raporun her yönünü doğrulayacak bir şekilde sonradan yapılan bütün incelemeler olarak denetimi tanımlamaktadır (Kurnaz-Çetinoğlu, 2010: 11).

Yukarıda görüldüğü gibi denetimin çeşitli tanımları yapılabilmektedir. Son olarak genel bir denetim tanımı yapmak gerekirse: denetim, belli bir iktisadi birim veya döneme ait olan bilgilerin önceden belirlenmiş kriterlere olan uygunluk derecesini

araştırmak ve bu konuda bir rapor düzenlemek amacıyla bağımsız bir uzman tarafından yapılan delil toplama ve değerlendirme sürecidir (Bozkurt, 2010: 23).

Yukarıdaki tanımdan hareketle denetimin temel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Haftacı, 2011: 3-4).

- Denetim iktisadi birim veya döneme ait bilgilere uygulanır,
- Denetim bir karşılaştırmadır,
- Denetimde delil toplanır ve değerlendirilir,
- Denetim uzman kişilerce yürütülür,
- Denetim sonucunda bir rapor düzenlenir,
- Denetim bir süreçtir.

Ayrıca denetime yakın kavramlarda bulunmaktadır. Bunlar; Murakabe, revizyon, kontrol ve teftiştir.

Murakabe (İnceleme): Denetim, revizyon, kontrol ve teftiş kavramlarını da içine alan geniş kapsamlı bir deyim olarak adlandırılan murakabe; denetimde, olması gereken ile gerçekleşen arasındaki karşılaştırma için kullanılmaktadır (Gürbüz, 1990: 8).

Revizyon (Yenileme ve Düzeltme): İşlemler yapıldıktan, kayıtlar oluşturulduktan belli bir süre geçtikten sonra dış organlarca yapılan revizyon, finansal olayların ve vergi işlemlerinin incelenmesi amacıyla kullanılmaktadır (Karacan-Uygun, 2012: 27).

Kontrol: Gerçekleşen sonuçlar ile amaçlanan sonuçların karşılaştırma işlemi olup, çıkan farkların tespiti ve bu farkların giderilmesine yönelik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. İşletmede denetimin konusuna finansman, pazarlama, satın alma gibi her şey girebilmektedir. Fakat kontrol çalışmaları, kontrol edilen konuya göre, kalite kontrolü ve stok kontrolü gibi adlandırılmaktadır (Gürbüz, 1990: 10).

Teftiş: İşletmedeki faaliyetlerin yasa, yönerge ve emirlere uygun yapıp yapılmadığını tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır (Haftacı, 2014: 5).

Denetime yakın kavramların açıklanmasından sonra denetimin tarihsel gelişimine baktığımızda ise, Anglo-Sakson ülkelerinde, bir işletmede yapılan muhasebe

faaliyetlerinin denetimine “auditing” deyiimi kullanıldığı görülmektedir. Bu deyim, Latince “işitmek, dinlemek” anlamına gelen “Audire” fiilinde türemiştir. Eski Mısır ve Roma uygarlıklarında her işletmede yapılan tahsilat ve ödemeler seçilmiş bir uzmana okutularak yapılmaktaydı. Bu uzman okunanları dinleyerek yapılan tahsilat ve ödemelerin uygun olup olmadığına karar vermektedir. Ancak ekonomik yaşamın hızla değişmesi ve gelişmesiyle birlikte işlemlerin muhasebeleştirilmesi karmaşık bir hal almış ve bu sebeple “çeşitli tahsil ve ödemeleri dinlemek” biçiminde yapılan muhasebe denetimi bu anlamından uzaklaşarak günümüzde ileri düzeyde bilgi ve deneyim gerektiren bir uzmanlık dalı haline gelmiştir (Gürbüz, 1990: 1).

Yukarıda belirtildiği üzere denetim, eski çağlara dayanmaktadır. Ancak denetim sanayi devriminden önce resmen kabul edilmiş bir meslek değildir (Güçlü, 2008: 2). Günümüz anlamındaki gelişimini sanayi devriminden sonra tamamlamıştır (Bozkurt, 2010: 17).

Bugünkü anlam ve kapsamını ortaya koyabilmek için, muhasebe denetiminin tarihsel gelişimini dört aşamada incelemek gerekmektedir. Birinci aşama sanayi devriminden 1900'lere kadar sürmektedir. Bu yıllarda teknoloji ve ekonomide yaşanan gelişmelerle birlikte anonim şirket olarak büyük şirketler kurulmuştur. Büyük şirketlerle birlikte işletme faaliyetleri karmaşıklaşmış ve sermaye sahipleri işletme yönetimini profesyonel yöneticilere bırakmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu yüzden işletme sahipleri işletmedeki faaliyetleri kontrol etme ve yaşanabilecek hata, hile gibi yolsuzlukları önlemek için işletmesini bağımsız uzmanlara denetletmeye başlamıştır. Bu dönemde yapılan denetim faaliyetlerinde asıl amaç muhasebe kayıtlarındaki hata ve hile gibi yolsuzlukları ortaya çıkarmaktır. Denetim genel olarak defter kayıtlarının belge kayıtlarıyla karşılaştırması yoluyla yapılmakta olup, bu tür denetim çalışmaları da “Belge Denetimi” olarak adlandırılmaktadır (Gürbüz, 1990: 2). İkinci aşamayı oluşturan 1900-1930 dönemde yaşanan bir takım gelişmeler ise, belge denetimine olan ilgiyi azaltmış, denetçileri finansal tabloları bir bütün olarak denetlemeye yöneltmiştir (Bozkurt, 2010: 17). Denetimdeki bu tarz değişim sebepleri ise (Gürbüz, 1990: 3);

- İşletmelerde muhasebe uygulamalarında ve raporlama tekniklerindeki değişimler,

- Muhasebe ve denetim faaliyetlerini etkileyen kanun yönetmelik gibi yasal düzenlemeler,
- İşletmeyle ilgilenen grupların ortaya çıkması ve bu grupların daha çok finansal tabloları kullanmaları,
- İşletmedeki yöneticilerin hata ve hile gibi yolsuzluklara karşı bilinçlenmesi ve işletmede iç kontrol sisteminin oluşturulmasıdır.

Bu dönemde hata ve hileler tek tek ortaya çıkartılmaya çalışmak yerine finansal tablolarla ilgili genel bir denetim görüşüne varmak istenmektedir. Bu tür denetim çalışmaları da “Mali Tablo Denetimi” olarak adlandırılmaktadır (Bozkurt, 2010: 18). Ayrıca işletmelerin büyümesiyle belge ve kayıt sayısı artmış ve bütün belge ve kayıtların incelenmesi yerine örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Muhasebe denetiminin gelişiminde üçüncü aşamayı oluşturan 1930 yılı sonralarında muhasebe denetimi ile ilgili akademik yayınlarda artış görülmektedir. Üçüncü dönemde iradi örnekleme yöntemi yanında istatistiki örnekleme yöntemleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Denetimde örnekleme yöntemi yaygınlaştıkça iç kontrol sisteminin önemi anlaşılmıştır. 1950 yılından sonrada örnekleme yönteminin iyi bir şekilde kullanımı için iç kontrol sisteminin incelenmesi ve değerlendirilmesi, ön koşul haline gelmiştir. Böylece denetim uygulamasında yeni bir yaklaşım olan “Sistemlere Dayalı Denetim” ortaya çıkmıştır (Gürbüz, 1990: 3).

Günümüze kadar da denetimde birçok gelişmeler yaşanmıştır. Bunlar (Bozkurt, 2010: 18):

- Elektronik bilgi işlem sistemindeki gelişmelerle birlikte denetim yapılırken bilgisayar programlarından yararlanılması,
- İstatistiki ve matematik yöntemlerinin denetimde göz ardı edilemez hale gelmesi,
- Analitik inceleme yöntemlerinin, denetim de önemli olmaya başlamasıdır. Ayrıca, denetim faaliyetlerinin alanının genişlemesiyle birlikte denetçiler işletmede muhasebe dışında yönetim fonksiyonunda da hizmet vermeye başlamıştır. Bu çalışmalar “Yönetim Denetim Yaklaşımı” olarak adlandırılmaktadır.

2.1.2.1. Denetim Türleri

Literatürde denetim çok farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Genel olarak ise denetim, amacına, kapsamına, yapılış nedenine, uygulama zamanına ve denetçinin statüsüne göre sınıflandırılmaktadır (Karacan-Uygun, 2012: 30).

Amaçlarına Göre Denetim: Denetim çeşitli amaçlara ulaşmak için yapılmakla birlikte bu amaçlara göre denetim türü değişmektedir. Denetimin amacına göre üç tür denetim yapılmaktadır. Bunlar; finansal tablo denetimi, uygunluk denetimi ve faaliyet denetimidir (Erdoğan, 2008: 6-7).

Finansal Tablo Denetimi: Finansal tablo denetimi ile bir işletmeye ait finansal tabloların Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine ve yasal yükümlülöklere uygun bir şekilde düzenlenip düzenlenmediğini; denetlenen işletmenin finansal durumunun doğru ve dürüst bir şekilde yansıtılıp yansıtılmadığı araştırılmaktadır (Erkan, 2000: 17). Bu bağlamda Whittington-Pany (2010: 4) finansal tablo denetimini, uygun muhasebe esaslarının izlendiğine dair delil toplamayı ve yüksek düzeyde güvence temin etmeyi taahhütte bulunma şeklinde açıklamışlardır. Ayrıca bir uzman tarafından eleştirisel bir gözle yapılan bu araştırma sonunda uzmanın kanaatine dair bir rapor düzenlenmekte ve bu raporla da kamuoyu bilgilendirilmektedir (Erkan, 2000: 17). Yani bu denetimde denetim konusu, ortaklara veya vergi dairesine verilen finansal tablolardır (Kepekçi, 2004: 3). Finansal tablo denetimi, hem teoride hem de uygulamada pek çok kimse tarafından bilinen denetim türüdür. Özellikle de denetim mesleğinin gelişmiş olduğı ölkelerde yaygın olan finansal tablo denetimi bağımsız denetçilerin başlıca uğraş konusudur (Gürbüz, 1990: 12).

Uygunluk Denetimi: İşletmelerde üst yönetim, devlet kurumları v.b. gibi yetkili organlarca konulmuş olan belli kurallar ve yöntemler bulunmaktadır. Uygunluk denetiminin amacı, işletmede çalışan işletme personelinin yaptığı işlemlerin, konulan bu kural ve yöntemlere uyup uymadığını ortaya koymaktır. Denetim kriterleri ise, işletme ana sözleşmesi hükümleri; kanun tüzük ve yönetmelikler; işletmede üst yönetimin politika ve yöntemleri ve son olarak da diğerk kişilerle yapılan sözleşme hükümleridir (Erdoğan, 2008: 7). Denetimin konusunu da işletmenin mali işleri ve faaliyetleri oluşturmaktadır (Kepekçi, 2004: 3).

Uygunluk denetimi, iç denetim şeklinde yapılabileceği gibi dış denetim şeklinde de yapılabilmektedir. Vergi İdaresi'nden yetkililerin işletmelerde, Katma Değer Vergisi, Gelir Vergisi, Damga Vergisi gibi bir vergi yasasına uygunluk amacı ile denetim yapması işletme dışı kişiler tarafından yapılan denetime yani dış denetime verilebilecek örneklerden biridir (Kaval, 2005: 11). Yine SGK denetçilerinin işletmelerde sosyal sigorta bildirimlerinin doğruluğunu, ücret işlemleri ve ilgili belgelerin SGK mevzuatına uygunluğunu araştırmaları da uygunluk denetimi kapsamında dış denetime verilebilecek örneklerdendir (Kepekçi, 2004: 3). Görüldüğü üzere bu denetimler kamu otoritesi tarafından yapılmaktadır. Bu sebeple de kamu denetimi olarak da adlandırılabilirler (Kaval, 2005: 11).

Faaliyet Denetimi: Faaliyet denetimi, işletmenin faaliyetlerinde etken ve etkin çalışıp çalışmadığını tespit etmeyi amaçlayan oldukça önemli bir denetimdir. Bilindiği üzere her işletmenin bir kuruluş amacı vardır. Bu bağlamda etkenlik, işletmenin bu amaçlarına ne derece ulaştığını ölçme işidir. Örneğin, 20.000 birim ürün hedefleyip 20.000 birim ürün üretmek işletmenin etkenliğinin bir göstergesidir. Etkinlik ise, işletmenin amaçlarına ulaşmada var olan kaynaklarını verimli kullanılıp kullanmadığının saptanmasıdır. Yani 20.000 birim ürün üretilip 10.000 kg (A) hammaddesi kullanılmalı iken bu hammaddeden fazla mı kullanılmış, az mı kullanılmış ya da yeteri kadar kullanılmış mı şeklinde yapılan araştırmalarda işletmenin etkinliği hakkında bilgi verebilmektedir. Etkenlik ve etkinlik durumunun saptanması şeklinde yapılan bu faaliyet denetimi sonunda işletmeyi iyileştirme konusunda yönetime önerilerde bulunmaktadır. Bu işleviyle faaliyet denetimi danışmanlık hizmeti olarak da görülebilmektedir (Elitaş, 2011: 33).

Faaliyet denetimi diğer denetim türlerine göre kapsamlı, karmaşık bir o kadar da zordur. Başlıca zorluklarından biri etkenliğin ve etkinliğin objektif olarak belirlenmesindendir. Faaliyet denetimi işletmeden işletmeye farklılık gösterebileceği gibi işletme içinde bile bölümden bölüme farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeptendir ki faaliyet denetimini hep aynı biçimde sürüp giden bir çalışma olarak nitelendirmek mümkün değildir. Başka bir zorluğu ise, faaliyet denetiminin işletmenin başarısını doğrudan ölçen ve raporlayan bir eylem olmamasıdır. İşletme başarısının iyileştirilmesi ile ilgili tavsiyelerde bulunması gerekmektedir. Bu sebeptendir ki faaliyet denetimi,

finansal tablo denetimi ve uygunluk denetiminden farklı olarak yukarıda belirtildiği gibi bir danışmanlık hizmeti şeklinde nitelendirilmektedir. Ayrıca faaliyet denetimi her türde denetçi tarafından yapılabilmesine karşın uygulamada iç denetçiler ve devlete bağlı kamu denetçileri tarafından yapıldığı görülmektedir (Güredin, 2007: 19).

Kapsamına Göre Denetim Türleri: Kapsamına göre iki tür denetim yapılmaktadır. Bunlar, genel denetim ve özel denetim olarak adlandırılmaktadır. Genel denetim, bir işletmedeki her türlü işlem, kayıt ve muhasebe çalışmalarını kapsamaktadır. Genel denetim ile işletmenin finansal durumu ile muhasebedeki görüntüsünün doğru ve düzgün olup olmadığı araştırılmaktadır. İşletmede ki muhasebe kayıtları, bilanço ve gelir tabloları özetlenerek denetim gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple finansal tablo denetimi, bir anlamda genel denetimdir. Özel denetim ise sınırlandırılmış denetim çalışmalarını içermektedir. (Gürbüz, 1990: 15). Örneğin bankaların kredi vermeden önce yaptıkları denetim çalışmaları sadece belli bir konuda sınırlandırılmıştır. Bu sebeple de özel denetimi kapsamaktadır (Erdoğan, 2008: 8).

Yapılış Nedenine Göre Denetim Türleri: Yapılış nedenine göre denetim türleri, yasal (zorunlu) denetim ve isteğe bağlı denetim olarak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır (Haftacı, 2011: 8).

Zorunlu (Yasal) Denetim: Adından da anlaşılacağı üzere, yasal hükümler uyarınca yapılan denetim çalışmaları zorunlu denetim olarak adlandırılmaktadır. Zorunlu (yasal) denetimin nasıl, ne zaman ve kim tarafından yapılacağı kanun ve yönetmeliklerle açıkça belirlenmiştir. Bu denetim türü işletmelerin kuruluş biçimi ya da faaliyet konusu sebebiyle yapılabilir. İşletmelerin kuruluş biçimi sebebine göre zorunlu denetim yapmasına, anonim şirketlerin, kooperatiflerin ve KİT'lerin kanunen denetlenmesi örnek olarak gösterilebilmektedir. Diğer bir sebep olabilen, işletmenin faaliyet konusu nedeniyle yapılan zorunlu denetime örnek olarak ise; sigorta, banka ve kredi kurumlarının kanunen denetimi gösterilebilmektedir (Gürbüz, 1990: 15).

İsteğe Bağlı Denetim: Zorunlu denetim de olduğu gibi isteğe bağlı denetimde herhangi bir yasal zorunluluk yoktur. Bu tür denetimler ilgili tarafların gerçek durumunun ortaya çıkmasını istemesiyle yaptırılmaktadır. Hisse senedi satın almadan önce veya yolsuzluk iddialarının incelenmesi gibi durumlarda yaptırılan denetim isteğe

bağlı denetime verilebilecek örneklerdendir. Fakat denetimin isteğe bağlı olması, denetçinin müşteri işletme istekleri için denetim yapacağı anlamına gelmemektedir. İsteğe bağlı denetimi gerçekleştirecek olan denetçi, mesleği gereğince özen ve dikkatli olup, muhasebe ilke ve standartları doğrultusunda denetim yapmak zorundadır (Haftacı, 2014: 8).

Uygulama Zamanına Göre Denetim Türleri: Uygulama zamanına göre denetim türleri sürekli denetim, ara denetim ve son denetim olmak üzere üç grupta sınıflandırılmaktadır (Ayrancı, 2010: 12).

Sürekli Denetim: İşletmelerin finansal tablo yoluyla sunduğu finansal bilgilerin güvenilirliği, işletme içindeki ve dışındaki finansal bilgi kullanıcıları için oldukça önemlidir. İşletmeler bu finansal tabloları üçer aylık ve yıllık gibi belirli dönemlerde gecikmeli olarak sunmaktadır. Bu yüzden işletme üst yönetimi tarafından alınan anlık bir kararda zamanlı ve güvenilir bilgiye ulaşma konusunda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunları gidermek içinde, işletme muhasebe sistemi tarafından kullanılan bilgiler raporlama dönemleri beklenmeden sürekli olarak denetlenip düzeltilmesi gerekmektedir (Memiş-Tüm, 2011: 159). Bu bağlamda sürekli denetim, işleme faaliyetlerinin yıl boyunca incelenmesi ve gerekli düzeltmelerin yapılması olarak tanımlanmaktadır (Gürbüz, 1990: 16). Bu tanımın yanı sıra Rezaee vd., (2002: 150) ise sürekli denetimi, denetçilere sürekli bilgi konusunda güvence sağlayan kapsamlı bir elektronik denetim süreci olarak tanımlamaktadır. Yani sürekli denetimin, çok kısa bir süre içinde teknolojik imkanlarla sunulan finansal bilgilere güvence verme işlevi bulunmaktadır (Memiş-Tüm, 2011: 149). Sürekli denetim genel olarak iç denetçi tarafından yürütülmektedir (Gürbüz, 1990: 16). Teknolojinin gelişmesiyle beraber Bankalarda Bilgisayar Destekli Denetim faaliyetleri genel olarak Teftiş Kurulu ve İç Kontrol Merkezlerinde yürütülen faaliyetlerdir. Bu faaliyetler Merkezi Denetim, Uzaktan Gözetim gibi adlandırılan denetim ekipleri tarafından gerçekleştirilmektedir (Çatıkkaş-Yurtsever, 2008: 16).

Ara Denetim: Hesap dönemi içinde üç aylık, altı aylık gibi belli tarihlerde yapılan denetimler ara denetim olarak tanımlanmaktadır (Gürbüz, 1990: 16). Sermaye piyasasında faaliyet gösteren işletmeler ve ara denetim yapmak zorunda olan şirketler bankalar ve özel finans kurumları, üç, altı ve dokuz ay itibarıyla ara finansal tablolarını

hazırlayıp, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile Sermaye Piyasası Kurulu'na göndermek zorundadırlar. Fakat finansal tablolar altıncı ay sonu itibariyle düzenleniyorsa bağımsız dış denetimden geçmiş olması gerekmektedir (Kaval, 2005: 12-13).

Sermaye piyasasında faaliyet gösteren işletmeler ve ara denetim yapmak zorunda olan şirketler bankalar ve özel finans kurumlar aşağıdaki gibidir (Karacan-Uygun, 2012: 39).

- “İpotek finansmanı kuruluşları,
- Emeklilik yatırım fonları,
- Yatırım ortaklıkları,
- Aracı kurumlar,
- Portföy yönetim şirketleri,
- Yatırım fonları,
- Kanunda düzenlenmiş ve anonim şirket olarak faaliyette bulunan borsalar, teşkilatlanmış diğer piyasalar, takas ve saklama kuruluşları,
- Aracılık faaliyetine münhasır olmak üzere bankalar,
- Hisse senetleri menkul kıymet borsalarında ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören anonim ortaklıklar,
- Varlık finansmanı fonları,
- Hisse senetleri hakla arz edilmiş olan ve arz edilmiş sayılan ortaklıklar,
- Kurul tarafından finansal tabloların bağımsız denetimi gerekli görülen diğer işlemlerdir”.

Son Denetim: Hesap dönemi kapatıldıktan sonra yapılan denetim son denetim olarak adlandırılmaktadır. Son denetime literatürde tam denetim ya da nihai denetim de denilebilmektedir. Son denetim hesap bitimine kısa bir süre kala başlatılırsa, asıl denetim çalışması dönem bittikten sonra yapılmaktadır (Gürbüz, 1990: 16).

Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri: Denetçi statüsüne göre denetim türleri; bağımsız denetim, iç denetim ve kamu denetimi olarak üç grupta sınıflandırılmaktadır (Haftacı, 2011: 8).

Bağımsız Denetim: İşletmenin hedeflerine etkin ve verimli bir şekilde ulaşp ulaşmadığı, işletme faaliyetlerinin hukuk düzenine uygun yürütölüp yürütölmediğı ya da raporlama işlemi yapılan bilgilerin doğru, düzgün ve güvenilir olup olmadığı örgüt dışındaki kişiler tarafından araştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda bağımsız denetim; kanun, tüzük, kararname, yönetmelik ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri gibi önceden belirlenmiş ölçütlerle işletme faaliyetlerine ait bilgilerin uygunluğunu araştırmak amacıyla örgüt dışından bağımsız ya da başka bir örgüte bağılı bir kişinin kanıt toplaması, kanıtları değerlendirip sonuçları denetim görevi verenlere iletme süreci olarak tanımlanmaktadır (Kepekçi, 1985: 32). Tanımdan anlaşılacağı üzere önceden belirlenmiş olan genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri bağımsız denetimin yapılmasında oldukça önemlidir. Bu ilkeler, finansal işlemlerden oluşan bilgilerin belgelerle belirlenip yevmiye defterinde toplanması, defter-i kebirde sınıflandırılması, mizanlarda özetlenip muhasebe bilgileri olarak raporlanması esnasında uygulanması gereken muhasebe bilgilerinin kalitesi ve tutarını belirleyen ilkeler olarak belirtilmektedir (Çömlekci, 2003: 32).

İç Denetim: Her işletmenin bir kuruluş amacı bulunmaktadır. İç denetim de işletme faaliyetlerindeki bu amaca yönelik verimlilik ve rekabet gücünü arttırmaya yönlendirmektedir. Ayrıca işletme varlıklarının ölçölü olarak yönetilmesi, yatırım ve yönetim danışmanlığı, işletmede hata ve hilelerin önlenmesi gibi birçok konuda işletmeye avantaj sağlamaktadır (Kurnaz-Çetinoğlu, 2010: 31). Bu bağlamda Kepekçi (1985: 19) iç denetimi, işletmenin faaliyetlerini incelemek ve değerlendirmek yani işletmeye hizmet etmek için işletme bünyesinde kurulmuş olan bağımsız bir değerleme fonksiyonu olarak tanımlamaktadır. Amaç ve kapsam yönünden iç denetim, finansal tablolar denetiminden, uygunluk denetiminden ve faaliyet denetiminden oldukça kapsamlı bir denetin türüdür. Ayrıca zorunlu olarak önerilen bir zamanı da olmadığı için diğer denetimlerden farklı olarak sürekli denetim niteliğı taşımaktadır (Tokaç, 2006: 223).

Kamu Denetimi: Kamu düzenini sağlama ve kamu haklarını koruma amacıyla kamu kuruluşlarının kendi denetim elemanlarına yaptırmış oldukları denetim bu gruba girmektedir (Gürbüz, 1990: 17). Bir başka ifadeyle, kamu denetimi görev ve yetkilerini yasalardan alan ve kamu gereksinimlerini karşılamak için kamu adına denetim yapan

kişi ve kurumlarca gerçekleştirilen finansal tablolar, uygunluk ve faaliyet denetimini kapsayan bir denetim türüdür (Tokaç, 2006: 224).

Kamu denemi özel sektör ve kamu sektörüne yönelik olmak üzere iki grupta yapılmaktadır. Vergi denetimi, TTK'ya göre ticaret şirklerine yapılan denetimler, SPK'ya göre halka açık şirketlere yapılan denetimler, Sosyal güvenlik kurumuna göre sosyal güvenlik kurumu müfettişleri tarafından yapılan denetim, evre Bakanlığı, Sigorta Murakabe Kurulu ve belediyeler tarafından yasal düzenlemelere göre yapılan denetimler, Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından yapılan denetimler özel sektöre yönelik olarak yapılabilmektedir (Gücenme, 1996: 3-4).

2.1.2.2. Denetçi Türleri

Denetçi türleri; bağımsız denetçiler, i denetçiler ve kamu denetçileri olarak üç grupta sınıflandırılmaktadır (Güçlü, 2008: 8-9).

Bağımsız Denetçiler: Bağımsız denetçiler, denetimini yaptıkları işletmeyle bir bağlantısı bulunmayan yani, işçi-işveren ilişkisi olmayan işletmelere denetim ve diğer hizmetlerde bulunan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli  lkelerde bağımsız denetçilere, Dış Denetçi, Fermanlı Muhasip, Hesap Uzmanı, Diplomalı Kamu Muhasibi, İktisat Murakıbı isimleri verilmektedir. Bu kapsama girebilen Türkiye'deki denetçiler, "Yeminli Mali Müşavir" ve "Bağımsız Dış Denetçi" olarak isimlendirilmektedir (Bozkurt, 2010: 31). Bağımsız denetçiler; gördükleri eğitimleriyle, yetenekleriyle ve uzmanlıklarıyla denetim sürecinde önemli bir görevi yerine getirirler. Bu sebeple denetledikleri işletmeye karşı sorumluluklarının yanında, toplumsal da bir sorumluluğa sahiptirler (Erdoğan, 2008: 6).

Tablo 3: Bağımsız Denetçilerin Faaliyetleri

Denetim Türü	Bağılı Bulunulan Ölçüt	Kullanma
Finansal Tabloların Denetimi	Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri	Devlet, resmi kurum, kredi verenler ve ortaklar
Uygunluk Denetimi	İlgili sözleşme veya sözleşmeler	Sözleşmelerle ilgili taraflar ve sözleşmeler
Faaliyet Denetimi	Yönetim tarafında hazırlanmış bütçeler ve /veya diğer performans kriterleri	Yönetim

Kaynak: (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 346)

Bağımsız denetçilerin asli görevi işletmelerin mali tablolarının denetlemektir. Fakat bunun yanında işletmelere çeşitli hizmetleri de bulunmaktadır. Bunlar (Bozkurt, 2010: 32);

- İşletmelerin iç kontrol yapısını oluşturmak,
- İşletmelere işçi bulunmasında yardımcı olmak,
- İşletmelere vergi konularında danışmanlık hizmeti sunmak
- İşletmeleri farklı kurumlarda temsil etmek,
- Muhasebe sistemleri kurmak ya da var olan durumu inceleyip tavsiyelerde bulunmak,
- İşletmelerde iç denetim işlevinin oluşmasına yardım etmek,
- Kamu kurumları tarafından işletmelerden istenen belge ve bilgileri onaylamak,
- Çeşitli konularda yönetime danışmanlık hizmetinde bulunmaktır.

Yukarıda bağımsız denetçilerin, yeminli mali müşavirler ve bağımsız dış denetçiler olarak isimlendirildiğinden bahsedilmiştir. Mevzuata göre bankalardaki dış denetimi gerçekleştiren organlar bağımsız denetim başlığında mali müşavir ve özel denetim firmaları olmasına rağmen dış denetim kapsamında bunlardan farklı organlardan bahsedilmektedir. Bunlardan bazıları (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 348-349);

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu,
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası,
- Bankalar Yeminli Murakıpları,
- Hesap Uzmanları ve Maliye Müfettişleridir.

İç Denetçiler: İşletme içinde denetim yapmak üzere görevlendirilmiş işletme personeline iç denetçi denilmektedir. İç denetçiler şu faaliyetlerde bulunabilmektedir (Gürbüz, 1990: 23):

- Bağımsız denetçilere yardımcı olmak,
- Yönetimin istediği özel denetim çalışmalarını yapmak,
- İşletme içinde hazırlanmış tüm muhasebe bilgilerinin ve raporlarının güvenilirlik derecesini incelemek,
- Yönetim tarafından belirlenmiş politika, plan ve prosedürlere uygunluğu tespit etmek.

Kamu Denetçileri: Kamu kurumlarına bağlı olarak görev yapan ve kamu yararına denetim yapan kişilere kamu denetçisi denilmektedir (Bozkurt, 2010: 33). Ülkemizdeki kamu denetçileri hem özel sektördeki işletmeleri hem de kamu sektöründeki işletmelerin faaliyetlerini denetlemekle görevlidirler (Gürbüz, 1990: 24). Kamu denetçileri kamu sektöründeki kurumlara yaptıkları çalışmalar ile iç denetimi, özel sektör kurumlarına yaptıkları çalışmalar ile kamu denetimi görevini yerine getirmeye çalışmaktadırlar (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 349). Ayrıca, kamu denetçilerinin bağlı oldukları kurumlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları (Bozkurt, 2010: 34);

- Sosyal Güvenlik Kurumu Teftiş Kurulu,
- BDDK-Bankalar Yeminli Murakıplar Kurulu
- Sayıştay,
- Maliye Bakanlığına bağlı, Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları, Gelirler Kontrolörleri ve Vergi Denetmenleri Kurulları,
- Ticaret Bakanlığı Teftiş Kurulu,
- Devlet Denetleme Kurulu,
- Sermaye Piyasası Denetleme Kuruludur.

2.1.3. Bankalarda Denetim

Bankalar, günümüzde önemli hizmet işletmesinin olmasının yanında ekonomik fonksiyonları itibariyle karmaşık bir yapıya sahiptir. Karmaşık yapıya sahip olması sebeple de, organizasyon içinde insanlarla veya işlemle ilgili bir takım problemler ortaya çıkabilmektedir. Bankalarda yönetici konumundaki personeller de mevcut sorunların yanında yeni sorunlarında ortaya çıkmasını önlemek için kullanacakları temel işletmecilik fonksiyonu denetimdir (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 344).

Bankaların toplumdan kaynak toplayarak, kredi vb. gibi şekillerde kullanma, para tedavülüne aracı olma, kaydi paranın azalıp çoğalmasını ve kredi hacmini etkileme gibi fonksiyonları bulunmaktadır (Güney, 2015: 171). Temelde ise, iki önemli fonksiyonu bulunmakta olup, bunlardan birincisi, müşterilerin bankalardaki tasarruflarının korunması; ikincisi ise, müşterilerden toplanan kaynakların ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasıdır. Bu sebeple de bankaların ve bankacılık sektörünün kendisine yüklenen bu fonksiyonları en iyi biçimde yerine getirmeleri için, gerekli düzenlemelerin yapılmasına, uygulamanın gözetimine ve uygulama sonuçlarının da denetimine ihtiyaç duyulmaktadır (Çolak, 2003: 55).

Bankalara yapılan denetimin ise, benimsenen ekonomik sisteme, bankacılığın kurumsal yapısına, politikalarına, içinde bulunduğu ekonomik duruma göre zamanla ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Modern bankaların kurulduğu 16. Yüzyıl itibariyle de denetim ihtiyacının daha fazla hissedilmeye başladığı görülmektedir. Tarihi gelişim incelendiğinde ise, bankaları denetleme yetkisi Devlet'e, BDDK'ya ve Merkez Bankalarına ait olduğu görülmektedir. Ayrıca, bankalar hem kendi yapısı içinde hem de kamu yönetimi olmak üzere iki kademeli bir denetime tabidir. Üst kademelere bilgi vermek için yapılan bankanın kendi yapısı içindeki denetime "iç denetim" denmekte olup, kamu kuruluşları tarafından yapılan denetime ise "dış denetim" denmektedir. Bu iki denetim şekli hem yaptırım yönünden hem muhatabı yönünden farklılık gösterir. İç denetimle saptanan usulsüz durumların yaptırımı disiplin cezasıdır. Dış denetimde, denetimi yapan kamu kuruluşları olduğu için, iç denetimden farklı olarak yaptırımı, işten kovulma, para, hapis ya da bankanın kapatılması şeklinde olmaktadır. Dış denetim, mali yapı denetimi ile faiz ve kredi denetimi olarak ikiye ayrılmaktadır. Mali yapı denetimi, banka mudilerinin paralarını istedikleri zaman çekebilecekleri likiditenin

bankada bulunup bulunmadığının denetlenmesidir. Faiz ve komisyon denetimi, hem kredilere hem de mevduata uygulanan faiz, komisyon gibi miktar ve oranların yetkililerce saptanmış standartların aşılp aşılmadığının tespit edilmesine dayanmaktadır. Kredi denetimi ise, bankalarca mudilere verilen kredilerin miktar ve kalite yönünden uygun olup olmadığının saptanmasıdır. Çeşitli ülkelerde ortaya çıkan ekonomik kriz sonrasında bankalarda devlet müdahalesi uygulamaya koyulmuştur. İlk yasalar 1846 yılında İsveç’de, 1886 yılında Finlandiya’da, 1890 yılında Japonya’da ve 1916 yılında Macaristan’da çıkarılmıştır. Bu ülkelerden sonrada aynı yönde yasa geliştiren ülkeler; İtalya, İspanya, Avusturya, Danimarka, Norveç’tir. Avusturya, Arjantin ve Hollanda ise denetlenme yetkisinin merkez bankasına verildiği ülkelerdendir. 1936 yılında çıkarılan ve ülkemizde faaliyet gösteren bankaların devlet tarafından denetlenmesini uygun gören ilk kanun, 2999 sayılı Bankalar Kanunu’dur. 1985 yılında kabul edilen kanunla da ülkemizde faaliyet gösteren bankaların dış denetimi Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına verilmiştir. TCMB ve TBB ise bazı konularda kısmi olarak denetleme yetkisi bulunmaktadır. 1999 yılında kabul edilen kanunla beraber ise bankaların dış denetimi BDDK’na bırakılıp, bankalarda iç kontrol sistemi oluşturmak için yeterli düzeyde denetçi çalıştırma zorunlu hale getirilmiştir (Takan-Acar Boyacıoğlu, 2011: 344-345). Daha sonra 2005 yılında 5411 Sayılı Bankacılık kanunu kabul edilmiş olup, bu kanun kapsamında bankalar BDDK’nın denetim ve gözetiminde olduğu belirtilmektedir. Ayrıca 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile bankalarda, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolünün sağlanması, değişen koşullara uygun bir şekilde faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, tüm şube ve konsolidasyona tâbi ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi kurmak ve işletmek zorunlu hale getirilmiştir (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu: 9547).

Son yıllarda ABD’de ortaya çıkan Enron ve Worldcom skandalları, şirket yönetimlerine, finansal raporlara, sermaye piyasalarına ve şirketlerin denetimini yapan bağımsız denetim şirketlerine olan güveni sarsmıştır. Bu gerçekleşen skandallar sadece ABD piyasalarını etkilememiş gelişen ve gelişmekte olan tüm piyasaları etkilemiştir. Amerikan yönetiminin Enron ile başlayan güven kaybı nedeniyle kamuoyunun piyasalara olan güvenini yeniden tesis etme çabasıyla 2002 yılında Sarbanes-Oxley kanunu yasalaşmıştır (İnam, 2007: 69). Bu yaşanan skandallar da günden güne

işletmelerde denetim komitelerinin önemini arttırıp, oluşturulmasına neden olmuştur (Çatıkkaş vd., 2012: 39). Bankacılık kanuna baktığımızda, 5411 Sayılı Kanunu’nun 24’üncü maddesinin 6’ıncı fıkrası hükmüne istinaden, Yönetim Kurulu’nun denetim ve gözetim faaliyetlerine yardımcı olması amacıyla Yönetim Kurulu üyelerinden oluşan bir denetim komitesi oluşturulmuştur. Komite üyelerinin, Yönetim Kurulu üyeleri arasından en az iki üyeden oluştuğu, icrai görevinin bulunmadığı ve BDDK tarafından belirtilen niteliklere sahip olma şartı olduğu belirtilmiştir (Denetim Komitesi Yönetmeliği, 2014: 1). Sarbanes-Oxley Yasası’nda denetim komitesinin görevleri belirtilmektedir. Bunlardan birincisi, denetim komitesinin, bağımsız denetçilerin seçimi, gözetimi ve ücretlerinin belirlenmesinden sorumlu olduğudur. İkincisi, denetim komitesinin gerekli gördüğu hallerde, ücretin işletme tarafından ödenmesi şartıyla uzman istihdam edebilmesidir. Sonuncusu ise, işletmenin mali raporlanmasına ve kamuoyu açıklamalarına ilişkin şikayetleri değerlendirmesidir (Çatıkkaş vd., 2012: 39). Bu Sarbanes-Oxley Yasası’nda belirtilen denetim komitesinin görevlerine ek olarak, Denetim Komitesi yönetmeliği 3. Maddesine göre “Denetim Komitesi, Yönetim Kurulu adına bankanın iç sistemlerinin etkinliğini ve yeterliliğini, bu sistemler ile muhasebe ve raporlama sistemlerinin Bankacılık Kanunu ve ilgili düzenlemeler çerçevesinde işleyişini ve üretilen bilgilerin bütünlüğünü gözetmek, bağımsız denetim kuruluşları ile derecelendirme, değerleme ve destek hizmeti kuruluşlarının Yönetim Kurulu tarafından seçilmesinde gerekli ön değerlendirmeleri yapmak, Yönetim Kurulu tarafından seçilen ve sözleşme imzalanan bu kuruluşların faaliyetlerini düzenli olarak izlemek, Bankacılık Kanunu’na istinaden yürürlüğe giren düzenlemeler uyarınca konsolidasyona tâbi ortaklıkların iç denetim faaliyetlerinin konsolide olarak sürdürölmesini ve eşgüdümünü sağlamakla görevli ve sorumludur”.

2.2. BANKACILIKTA HATA VE HİLE

2.2.1. Banka Personelleri Tarafından Yapılan Hatalar

Gelişen ve değişen teknolojiyle birlikte bankalarda hatalar minimum düzeyde olsa da tamamen önlenememiş değildir. Önlenememiş olmasının başlıca sebeplerinden biride bankacılık sektörünün yoğun iş temposu kaynaklı dikkatsizliktir. İşlemler ne kadar bilgisayar ortamında gerçekte de gün içindeki iş yoğunluğu kasıtsız bir şekilde çalışanı hata yapmaya sürüklemektedir. Hataların önlenememiş olmasının diğer sebebi

ise, çalışanın bankacılık sektöründeki tecrübesizliğinden kaynaklanmaktadır. Elbette bankaya yıllarını vermiş kişilerinde iş temposundan kaynaklı hata yapabileceği kabul edilse de işe yeni girmiş olan daha az tecrübeli birinin, hata yapma olasılığı tecrübeli olana kıyasla daha fazladır. Bu açıklamalar doğrultusunda, tutarı yanlış girme, para tutarlarını yanlış hesaplara transfer etme ya da nakletme, bir önceki müşteri hesabını açık unutup ödemeyi yanlış hesaba yapma, komisyonlara bakılmadan çeki tahsil etme, yanlışlıkla fazla sigorta kesme, dolar hesabından kredi çeken birinin kredinin ödenmesi için dolar hesabına para yatırması ve dolar hesabına yatırdığı parayı personelin kontrol etmeyip kredi ödemesini kişinin TL hesabından tekrar kredi kullanıp ödemesi ve bir ay sonra faiz masrafı çıkması, müşteri iletişim adreslerinin yanlış alınmasıyla birlikte hesap hareketlerini başka kişilerin telefonlarına mesaj ya da mail gönderilmesi gibi durumlar banka personeli tarafından yapılan hatalara verilebilecek örneklerdendir.

2.2.2. Banka Personelleri Tarafından Yapılan Hileler

Banka alışanları tarafından bankalara yönelik yapılan hileler genel olarak zayıf denetime sahip bankalarda daha yoğun gerçekleşmekte olup, mortgage hilesi, zimmete geçirme, ek hilesi ve diğer çeşitli hileler kapsamında kara para aklama, yetkisiz borçlanma, dövizlerin kötüye kullanılması ve durum raporu sahteciliği gibi farklı eşitleri bulunmaktadır.

2.2.2.1. Mortgage Hilesi

Mortgage'ın kelime anlamı faiz almanın günah olarak kabul edildiği Ortaçağ İngiltere'sinden gelmektedir. Alacaklılar faiz alamadıkları için borç karşılığı, borçlunun sahip olduğu taşınmazının kullanım hakkını teslim almaktaydılar. Borç ödendiğinde ise taşınmazda alacaklı tarafından borçluya iade edilmekte olup, dolaylı bir şekilde faiz alınmaktaydı. Aslında borçlunun sahip olduğu taşınmazı, alacaklının borç denene kadar elinde tutma süreci l bir yatırım olduğu için bu duruma "l rehin" olarak adlandırılan "mort-gage" denilmiştir (Topaloğlu, 2008: 186). Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; mortgaga, borç ödemelerini güvence altına almak için, bir gayri menkul teminatıdır (Alp, 1996: 55).

Konut sahibi olabilmek için hatalı ve eksik bilgilerde bulunularak hile eğiliminde bulunulması mortgage hilelerine verilebilecek bir örnektir (Özdemir, 2013: 110). Bu hileli işlem, finansal kurum çalışanlarına rüşvet vermek suretiyle yapılabilmektedir. Mortgage hileleri kar elde amaçlı da yapılmakta olup, sözleşmelerden yüksek tutarda ücret ve komisyon alınması gibi şekillerde de gerçekleşebilmektedir. Ayrıca mortgage borcu almak için, mortgage brokerının, arkadaşına ya da akrabasına kredi başvuru bilgilerini doldurmaya ikna etmesiyle gerçekleşen, gerçek olmayan mortgage borçlanmalarında da mortgage borcu hileli bir şekilde gerçekleşmektedir. Mortgage brokerı tarafından yapılacak başka bir hile ise çifte satım hilesi olup, her şeyin kurallara uygun olması fakat para elde etmek için iki finansal kurumu mortgage borcu alma konusunda ikna etme ya da iki yatırımcıya sunma şeklinde gerçekleştirilmektedir (Abdioğlu, 2007: 164-168).

2.2.2.2. Zimmete Geçirme

Zimmet'in TDK anlamalarına bakıldığında, kurum ve kuruluşlarda çalışanlara ya da para işleri ile uğraşan görevliye imza karşılığı teslim edilen eşya ya da para, bir kişinin yasal olmayan yollardan üzerine geçirip ödemeye zorunlu olduğu para, üstünde olan şey ve bir ticaret kuruluşunun borçlarının tümü olarak tanımlandığı ve Arapça kökenli olduğu belirtilmektedir (www.tdk.gov.tr). Türk Ceza Kanunu'nun 247. Maddesinde ve Bankacılık Kanunu'nun 160. maddesinde zimmet kavramına yönelik tanım bulunmamaktadır. Bu kanun maddelerinin her ikisi de zimmet başlığı altında zimmete geçirmeyi suç saymaktadırlar. Zimmet, bir mal varlığı üzerinde fiili bir şekilde tasarruf edebilme imkanıdır. Bir mal varlığını tasarruf edebilme imkanı karşı tarafın bilgisi dahilinde gerçekleşerek hukuki bir nedene dayanabileceği gibi, bir suç unsuru olması dahilinde yasakladığı bir durumda olabilmektedir (Gürses, 2009: 10-11).

Zimmete geçirme ise, tek taraflı bir dolandırıcılık türüdür. Kişilere ait varlıkları ellerinde bulunduran görevlilerin, yasalara aykırı hareket ederek kişilerin varlıklarını kendine mülk edinmesi şeklinde tanımlanmaktadır (TBMM, 2006: 28). Başka bir ifadeyle, zimmet geçirme ya da hırsızlık, para, seyahat çeki ve yabancı para birimleri gibi yasa dışı parasal eşya toplamayı içeren bir dolandırıcılık türüdür. Aynı zamanda banka varlıkları kapsamındaki motorlu taşıtlar, bilgisayarlar, kırtasiye malzemeleri, teçhizatlar ve bankanın sahip olduğu farklı elektronik eşyalara el koyma kapsamında da

olabilmektedir. Bir kredi veya bir kredi kartı almak niyetiyle sahte bir kimlik kullanılmasıyla oraya çıkan hesap hilesi de, müşterilerin bankadaki paralarının banka çalışanları tarafından tahrif edilerek zimmete geçirilmesiyle çok yaygın olarak yapılan bir banka hilesi olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca müşteri ile banka personel işbirliğiyle yapılan usulsüzlükler, daha kapalı yapıldığı için ortaya çıkarılması da oldukça zordur. Bankada çalışan personelin banka müşterisi hesabına yapılan ödemeleri kendi hesabına geçirmesi ya da müşterinin imzasının taklit edilerek hesabından büyük miktarda para çekilmesini içeren sahtecilik, hesap hilesine örnek olarak verilebilmektedir. Ayrıca, bir hesabın kayıtları başka bir hesabın kayıtlarıyla değiştirilerek, fatura manipölasyon yoluyla da hesap hilesi yapılabilir. Sonuç olarak banka çalışanı ve eğer varsa hilenin gerçekleşmesinde yardımcı olan üçüncü şahıslar, haksız kazanç elde etmektedir. Alınan miktarlarının küçük miktarlarda olması ve müşterin aktif olarak hesabı kullanmaması durumlarında bu usulsüzlük kolayca fark edilemeyecektir. Bu durum kayıtların günlük olarak incelenmediği yetersiz kontrol ortamları olan bir bankacılık sisteminde gerçekleşebilmektedir (Idolor, 2010: 66-67).

2.2.2.3. Çek Hilesi

Çek hileleri, sahte belgelerle yapılan harcama hileleridir. Genel olarak bu usulsüzlükler düzenlenmiş bir çekin ele geçirilip lehtar adının değiştirilmesi, boş çek olması durumunda imza atmaya yetkili olan kişilerin imzalarının taklit edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Kandemir-Kandemir, 2017: 28). Bankacılık sektöründe yaygın bir dolandırıcılık türü de sahte ödemelerdir. Banka personelleri banka müşterileriyle iş birliği içinde ya da olmadan bu dolandırıcılık gerçekleşebilmektedir. Üçüncü şahısların, çek defteri almak için kimliğe bürünmeleri de sahtekarlığın farklı bir boyutudur. Kimliğe bürünme, aldatıcı biçimde sahtekarlık yapma niyetiyle başka kişinin rolünü üstlenmeyi içermektedir. Kimliğe bürünme vakaları özellikle banka personelleriyle bağlantılı olduğunda daha başarılı olmaktadır (Idolor, 2010: 67). Ayrıca bankalarda bulunan çek defterleri, kuponlar, makbuzlar, borç senetleri ve kredilerin teminat belgesi gibi formların güvenlik altında bulundurulmayıp, uygunsuz bir vesayet altında tutulması durumu, yukarıda bahsettiğimiz usulsüzlüklerin banka personelinin yapmasına fırsat vermektedir (Khanna-Arora, 2009: 9).

2.2.2.4. Diğer Çeşitli Hileler

Yukarıda yer alan hile türlerine ek olarak, kara para aklama, yetkisiz borçlanma ve dövizlerin kötüye kullanılması ve durum raporu sahteciliği gibi usulsüz durumlarda banka çalışanlarının yaptıkları hile kapsamındadır. Kara para aklama, suç işlerinden elde edilen parayı suçlular için bankada biriktirmeyi, yabancı bankalara devretmelerine yardımcı olmayı ve paranın meşru işlere yatırım yapılması suretiyle yasallaştırılmasını içeren aldatıcı kanuni eylemi içermektedir. Yetkisiz borçlanma, yani resmi olmayan borçlanma ise, banka çalışanlarının gayri resmi olarak kasadan borç almasıdır. Bu borçlanmalar maaşların ödenmediği ay sonlarında daha yaygın olmaktadır. Sık sık ve resmi kayıtlar yapılmadan yapılan böyle bir uygulama, kısa sürede kolayca manipülasyonlara eğilimli hale gelebilmektedir. Çünkü, kasadaki parayı dengelemek için başka hileli yollara başvurulmaktadır. Dövizlerin kötüye kullanılmasında ise, müşteri ihtiyaçlarını karşılamak için döviz belgelerinin sahtesinin yapılması, bankadaki dövizlerin hemen girişte “hayalet müşteriler” kullanılarak kara borsaya tahsis edilmesi, banka çalışanı tarafından yapılan usulsüz işlemin farkında olamayacağı düşünülen müşterilere, resmi orandan daha yüksek olan döviz kurlarından satış yapılması ve daha sonra bu iyi niyetli müşterinin bankadan ayrılmasıyla usulsüz işlemin anlaşılmaması için dengeleme yapılması söz konusudur. Bu uygulama genellikle zayıf kontrol, kayıt, muhasebe sistemleri ve üst düzey yönetim kadrosunun yolsuzlukla alakası olan bankalar tarafından kullanılmaktadır. Son olarak, durum raporu sahteciliği ise, banka müşterilerini gerçek olmayan tavsiye ve fikirlerle yanıltılma amacıyla raporların tahrif edilmesiyle yapılan bir dolandırıcılık türüdür (Idolor, 2010: 66-67).

2.2.3. Bankacılıkta Hatalı ve Hileli Muhasebe Kayıtlarına Örnekler

Bankalarda muhasebe kayıtları genel merkez tarafından oluşturulan bir sistemle tutulmaktadır. Ancak banka çalışanı tarafından yapılan bir hata veya hileli işlem sistemdeki muhasebe kayıtlarına yansımaktadır. Değişen ve gelişen teknoloji olanaklarıyla herhangi bir hata ya da hileli işlem geçmişe oranla azalmış olsa da bankalarda hatalı ya da hileli işlemler tamamen önlenmiş değildir. Hatalı ve hileli muhasebe kayıtlarına birkaç örnek vermek gerekirse;

Örnek: Yurtiçi yerleşik A kişisi 09/12/2018 bankada mevduat hesabına 1.000 TL yatırmak için bankaya gelmiştir. Fakat kişinin çok yaşlı olmasından faydalanmak isteyen bir gişe çalışanı kişinin hesabına 100 TL yatırmış ve geri kalan 900 TL parayı kendi zimmetine geçirmiştir. Yapılan hileli işlemin dekontu da A kişisine verilmiştir. Yaşlı olan A kişisi dekontu incelemeyen bankadan ayrılmıştır. Yapılan işlemin muhasebe kayıtlarına yansımaları şöyledir;

010 Kasa	100	
300 Tasarruf Mevduat Hesabı Vadesiz -A Kişisi		100
Hileli işlemten doğan muhasebe kaydı		

A kişisi 29/12/2018 tarihinde hesabından para çekmek için bankaya gelmiştir. Hesabında 100 TL olduğunun anlaşılmasıyla hesabında iradesi dışında azalış olduğunu beyan edip, hesabının incelenmesini isteyebilmektedir. Hileli işlemin gerçekleştiği günün kamera kayıtlarıyla da çalışanın usulsüz işlemi ortaya çıkarılmış ve A kişisine para iade edilmiştir.

Kötü niyet içeren bu işlemin cezai müeyyidesi için gerekli yerlere başvuru yapılır ve personelden hileli işlem tutarı alınır. Bu durumda yapılacak kayıt aşağıdaki gibi olacaktır.

010 Kasa	900	
278 Muhtelif Alacaklar -Personelden Alacaklar		900

Örnek: A kişisi 09/12/2018 bankada mevduat hesabına 1.000 TL yatırmak için bankaya gelmiştir. Çalışan iş yoğunluğu sebebiyle bir önceki B müşterinin hesabını açık unutup 1.000 TL'yi B müşterinin hesabına yatırmıştır. Yapılan işlemten yansıyan muhasebe kaydı şöyledir;

010 Kasa	1000	
300 Tasarruf Mevduat Hesabı Vadesiz		1000
-B Kişisi		
Hatalı işlemden doğan muhasebe kaydı		

A kişinin verilen dekontu incelemesiyle ya da B kişinin kendi iradesi dışında hesabında bir artış olduğunu bankaya bildirmesiyle yapılan hata ortaya çıkabilmektedir. B kişisinden imza alınarak hesaptan mevduat çekilip A kişinin hesabına yatırılarak yapılan hata çözülebilmektedir. Bu işlem banka içerisinde gişe memuru tarafından da yapılabilirken B kişinin hesaptan parayı çekip A kişisine elden parayı teslim etmesiyle de gerçekleşebilmektedir.

09/12/2018 tarihli hatalı işlemi A kişinin dekontu inceleyerek hatayı fark ettiğini ve bankaya başvurduğunu varsayarsak, işlemin muhasebe kaydı şu şekildedir;

300 Tasarruf Mevduat Hesabı Vadesiz	1000	
-A Kişisi		
300 Tasarruf Mevduat Hesabı Vadesiz		1000
-B Kişisi		

2.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE İÇ DENETİM KAPSAMINDA HATA VE HİLE İLE İLGİLİ YAPILAN DÜZENLEMELER

2.3.1. 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda Yapılan Düzenlemeler

1 kasım 2005’de 5411 kanununda yapılan düzenlemeler ile kredi sisteminin etkin ve etkili çalışması, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amaçlanmıştır. Kanun kapsamını, Türkiye’deki mevduat bankaları, kalkınma bankaları, yatırım bankaları ve katılım bankaları, Yurtdışındaki bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türkiye Bankalar Birliği ve Özel kanunlarla kurulmuş bankalar oluşturmaktadır. Konu kapsamında hile yani usulsüzlük düzenlemeleri olan madde 27 ve madde 160’ı incelemek gerekmektedir. Yemin ve mal

beyanı kapsamında olan madde 27 ile Bankaların yönetim kurulu üyeleri, müdürler kurulu başkan ve üyelerinin seçilmeleri ya da atanmalarından sonra yerel ticaret mahkemesinde yemin etmeden göreve başlayamayacağı düzenlenmiştir. Bu kişiler ile genel müdür ve yardımcıları, imza yetkisine sahip olan bölge müdürleri, şube müdürleri ve genel müdürlük merkez teşkilatında faaliyet gösteren birimlerin yöneticileri Rüşvet ve yolsuzluklarla Mücadele Kanunu hükümlerince 3628 sayılı Mal Bildiriminde bulunmaları gerekmektedir. Ayrıca yemin ve mal beyanına ilişkin usul ve esaslar Kurulca belirlenmektedir (5411 Bankacılık Kanunu, 2005: 9547). (Ek fıkra: 25/5/2004-5176/8 md.) 14 Mart 1990 tarihinde 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanununa göre, Kamu Görevlileri Etik Kurulu mal bildirimlerini gerektiğinde inceleme yetkisine sahiptirler. Bankalar ve özel finans kurumları dahil olmak üzere mal bildirimlerindeki bilgilerin doğruluğunun kontrolü amacıyla etik kurulun talep ettiği bilgileri en geç otuz gün içinde Kurula vermekle yükümlüdürler (3628 Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu,1990: 7136).

5411 sayılı kanunun zimmet kapsamında olan 160. maddesine bakıldığında ise, banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile diğer mensupları görevleri sebebiyle para ya da para yerine geçen evrakların ya da senetlerin ya da diğer malların koruma ya da gözetimiyle yükümlü olduğu ve bu yükümlü bulundukları malların kendisinin veya başkasının zimmetine geçiren banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile diğer mensuplarının, altı yıldan on iki yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacaklarını ve ek olarak da bankanın uğradığı zararı tazmine mahkum edilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca suçun, zimmetin açığa çıkmasını engellemeye yönelik hileli davranışlarla işlenmesi halinde suçluya on iki yıldan az olmamak üzere hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası verilmektedir. Ancak, adli para cezası bankanın uğradığı zararın üç katından az olamamakta olup, bu meydana gelen zararın ödenmemesi durumunda ise mahkemece re'sen ödettirilmesine hükmolunmaktadır. Faaliyet izni kaldırılan ya da fona devredilen bir bankanın; hukuken ya da fiilen yönetim ve denetimini elinde bulunduran gerçek kişi ortakların, kredi kuruluşunun kaynaklarını, kredi kuruluşunun emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kendilerinin ya da başka kişilerin menfaatlerine kullandırarak, kredi kuruluşunu her ne biçimde olursa olsun zarara

uğratmaları zimmet olarak kabul edilmektedir. Bu suçları işleyenler hakkında da on yıldan yirmi yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezasına hükmolunmaktadır. Fakat, adli para cezasının miktarı bankanın uğradığı zararın üç katından az olamamaktadır. Ek olarak da, meydana gelen zararın tamamının ödettirilmesine karar verilmektedir. “(Ek fıkra: 2/1/2017-KHK-687/4 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7076/4 md.) Bankacılık mevzuatı ile bankacılık usul ve prensiplerine uygun kredi kullandırma, bu kredileri temdit etme veya ek kredi kullandırma, taksitlendirme, teminata bağlama yahut sair yöntemlerle yeniden yapılandırma işlemleri zimmet suçunu oluşturmaz. Soruşturma başlamadan önce, zimmete geçirilen para veya para yerine geçen evrak veya senetlerin veya diğer malların aynen iade edilmesi veya uğranılan zararın tamamen tazmin edilmesi hâlinde, verilecek cezanın üçte ikisi indirilir. Kovuşturma başlamadan önce, gönüllü olarak, zimmete geçirilen para veya para yerine geçen evrak veya senetlerin veya diğer malların aynen iade edilmesi veya uğranılan zararın tamamen tazmin edilmesi hâlinde, verilecek cezanın yarısı indirilir. Bu durumun hükümden önce gerçekleşmesi hâlinde, verilecek cezanın üçte biri indirilir. Zimmet suçunun konusunu oluşturan para veya para yerine geçen evrak veya senetlerin veya diğer malların değerinin azlığı nedeniyle, verilecek ceza üçte birden yarıya kadar indirilir” (5411 Bankacılık Kanunu, 2005: 9605).

Yukarıdaki açıklananlardan anlaşılacağı üzere 5411 sayılı kanunun 27. Maddesinde yolsuzluğu engellemek amaçlı bankanın yönetici pozisyonlarında görevi olan kişilerin yemin etmesine ve mal beyanı bildirmesine gerekmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 160. Maddesinde ise görevin kötüye kullanılması sonucunda verilen cezalara ve hangi suçların zimmet suçu oluşturduğuna yönelik açıklamalar yer almaktadır.

2.3.2. İç Sistemler Yönetmeliğinde Yapılan Düzenlemeler

İç sistemler yönetmeliğinin amacı, bankaların yapacakları iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemlerine ve bu sistemlerinin işleyişine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. İç sistemler yönetmeliğinde de hata ve hile ile ilgili yapılan düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi madde 5’dir. Konu kapsamında yönetim kurulunun sorumluluklarının açıklandığı 5. Madde’nin 1. fıkrası incelendiğinde, İç sistemlerin bu yayınlanan Yönetmelikte belirlenen usul ve esaslarla

oluşturulması, etkin, yeterli ve uygun işletilmesi, muhasebe ve finansal raporlama sisteminden alınan bilgilerin doğruluğu, güvenilirliği ve muhafazası yönünde her türlü önlemin alınması, banka içindeki yetki ve sorumlulukların belirlenmesi kesin olarak yönetim kurulunun sorumluluğunda olduğu belirtilmektedir. 1. Fıkra çerçevesinde de yönetmeliğin hata ve hile ile ilgili 5. Maddesinin 2'd'sinde, iç sistemlere ilişkin uygulamalarla ilgili Kurumca veya bağımsız denetçilerce saptanan ya da banka denetim komitesince yönetim kuruluna getirilen hata ya da eksiklikleri zamanında dikkate alarak gerekli tedbirleri almak; saptanan eksiklik ve hataları değerlendirerek aynı ya da benzer eksiklik ve hataların oluşabileceği alanlara ilişkin iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerini yönlendirmekte yetkili ve sorumlu olan kurum olarak banka yönetim kurumu olduğu belirtilmektedir. Bir başka ifade ile bankada meydana gelen hataları önlemekle yetkili kurum yönetim kurulu olduğu yönetmelikte açıkça belirtilmektedir. Hata ve hile ile ilgili yapılan ikinci düzenleme madde 7'dir. Konu kapsamında bakıldığında 7. Maddenin 2. Fıkrasının p bendinde, mali raporların kanun ve ilgili diğer mevzuatta belirlenen usul ve esaslara uygun bir şekilde hazırlanıp hazırlanmadığı ve yapılan işlerin sonuçlarını, bankanın nakit akımlarının ve bankanın mali durumunun doğru ve düzgün yani usulüne uygun bir şekilde yansıtılıp yansıtılmadığını denetçiler ile görüşmenin denetim komitesinin yetki ve görevi olduğunu belirtmektedir. Hata ve hile ile ilgili iç sistemler yönetmeliğinde yapılan üçüncü düzenleme 8. Maddedir. Konu kapsamında bakıldığında 8. Maddenin 1. Fıkrasının c bendinde, sorumlu oldukları birimlerde ortaya çıkan eksiklik ya da hataları çözümlmek veya alınması gerekli görülen önlemleri ilgili iç sistemler sorumlusuna raporlamanın üst düzey yönetimin görevi ve sorumluluğu olduğu belirtilmektedir. Hata ve hile ile ilgili iç sistemler yönetmeliğinde yapılan dördüncü düzenleme 10. Maddedir. 10. maddenin 1. Fıkrasında, bankada kaynakların kötüye kullanılmasının, bilgi manipülasyonunun, menfaat çalışmalarının, hataların ve usulsüzlüğün yani sahtekarlığın önlenmesi amacıyla aynı faaliyetlere görev ayırtmasıyla, personelin, komitelerin ve banka içindeki tüm birimlerin, yetki ve sorumluluklarının açık ve yazılı olarak belirleneceğinin ve ek olarak ise, menfaat çatışmasının olabileceği faaliyetlerin tespitiyle bu çatışmaların en aza indirileceğini, riskli bir işlemin yapılmasına karar verilmesi, işlemin muhasebeleştirilmesi ve işlemde kaynaklı riskin yönetilmesini işlevsel görev ayrımıyla farklı personelin sorumluluğunda olması belirtilmektedir. Hata ve hile ile ilgili iç sistemler yönetmeliğinde yapılan

beşinci düzenleme ise iç denetim sisteminin amacı ve kapsamı hakkında bilgi veren 21. Maddedir. Madde 21'in 1. Fıkrasında, bankanın faaliyetlerinin kanunlar, banka içi strateji, politika, ilke ve hedefler ile yürütüldüğünü, iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin etkinliği ve yeterliliği konusunda üst yönetime güvence sağlanmasının iç denetim sisteminin amacı olduğu belirtilmektedir. Madde 21'in 2. Fıkrasında, iç denetimle, genel müdürlük birimleri dahil olmak üzere yurt içi yurt dışı şube ve diğer birimlerin tüm faaliyetlerinin dönemsel ve riske dayalı olarak incelenmesi ve denetlenmesi ile suiistimallerin, eksikliklerin, hataların ortaya çıkarılması ve bu ortaya çıkan aksaklıkların tekrar ortaya çıkmasının önlenmesi için banka kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik görüş ve önerilerde bulunulması, kuruma ve üst yönetime iletilen raporların ve bilgilerin güvenilirliğini ve doğruluğunun değerlendirilmesi iç denetim sisteminden beklenen amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olduğu belirtilmektedir. Madde 21'in 3. Fıkrasında, "Dönemsel ve riske dayalı denetimlerde; a) İç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin yeterliği ve etkinliği değerlendirilir. b) Elektronik bilgi sistemi ile elektronik bankacılık hizmetleri de dahil olmak üzere ve 13/1/2010 tarihli ve 27461 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Banka Bilgi Sistemleri ve Bankacılık Süreçlerinin Denetimi Hakkında Yönetmeliğin, Bilgi Sistemleri ve Bankacılık Süreçleri Denetimine İlişkin Esaslar başlıklı beşinci bölümünde belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bilgi sistemleri gözden geçirilir. c) Muhasebe kayıtları ile finansal raporların doğruluğu ve güvenilirliği incelenir. ç) Operasyonel faaliyetlerin, belirlenmiş olan usullere uygunluğu ile bunlara ilişkin iç kontrol uygulama usullerinin işleyişi test edilir. d) İşlemlerin, Kanuna ve ilgili diğer mevzuata, banka içi strateji, politika ve uygulama usulleri ile diğer iç düzenlemelere uygunluğu denetlenir. e) Banka içi düzenlemeler çerçevesinde yönetim kurulu ve denetim komitesine yapılan raporlamalar ile yasal raporlamaların doğruluğu, güvenilirliği ve zaman kısıtlamalarına uygunluğu denetlenir." şeklinde açıklamalar bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2014).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HATA VE HİLEYE YÖNELİK BANKA YÖNETİMİNDEKİ PERSONELİN BİLİNÇ TUTUMU: ISPARTA-BURDUR ÖRNEĞİ

Bu bölümde araştırmayla ilgili olarak araştırmanın amacı ve önemi, kapsamı, hipotezleri, yöntemi ve araştırma sonucunda elde edilen bulguların değerlendirilmesi konuları yer almaktadır.

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırma, Isparta-Burdur illerinde faaliyet gösteren bankalarda, banka yönetimindeki personellerin bankacılık sektöründeki hata ve hileye yönelik genel düşüncelerinin incelenmesi ve karşılaştıkları hile belirteçlerinin tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır. Hata ve hile konusunda literatür incelendiğinde şu ana kadar hep muhasebe meslek mensuplarının ve denetçilerin araştırma kapsamında olduğu tespit edilmiştir. Isparta- Burdur illerinde yapılan bu çalışmayla hata ve hile konusunda, bankalarda yönetici pozisyonunda çalışan kişilerin bilinç ve tutumları ilk kez araştırma kapsamına alınmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmanın kapsamına Isparta-Burdur illerinde faaliyet gösteren bankaların yönetimin kademesindeki Şube Müdürü, Yönetmen, Yönetmen Yardımcısı ve yetkili düzeyinde çalışan personeller dahil edilmiştir.

3.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini, Isparta ve Burdur illerinde görev yapan Şube Müdürü, Yönetmen, Yönetmen Yardımcısı ve Yetkili pozisyonundaki kişiler oluşturmaktadır. Araştırma da örneklem seçilmemiş evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda evrende yer alan 263 bankacının, 196'sıyla anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

3.4. ARAŞTIRMANIN DAYANDIĞI HİPOTEZLER

Bu araştırmada test edilecek olan hipotezler şunlardır:

H₁: Bankada yapılan hataların, matematiksel olarak meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H₂: Bankada yapılan hataların, kayıt esnasında meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H₃: Bankada yapılan hataların, nakil esnasında meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H₄: Bankada yapılan hataların, unutma ve tekrarlama ile meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H₅: Bankada yapılan hataların, personel dikkatsizliği neden ile meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H₆: Bankada yapılan hataların, müşteriden gelen yanlış ve hatalı verilerden dolayı meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H₇: Bankada yapılan hataların, personelin tam ve donanımlı olmamasından meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H₈: Bankada yapılan hataların, personelin kullanmış olduğu teknolojinin yetersizliğinden dolayı meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H9: Bankada yapılan hilelerin, belirli bir kasıt taşıyan hatalar olduğuna ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H10: Bankada yapılan hilelerin, belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemler olduğuna ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H11: Bankada yapılan hilelerin, işlem gerçekleşmeden kayıt altına alındığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H12: Bankada yapılan hilelerin, uydurma hesaplar açılarak hilelerin yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H13: Bankada yapılan hilelerin, bilgisayar üzerinde yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H14: Bankada yapılan hilelerin, sahte belge düzenlenmesiyle ve kullanılmasıyla yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H15: Bankada yapılan hilelerin, yapılan yolsuzluğu gizlemek amacı ile yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H16: Bankada yapılan hilelerin, bankadaki gerçek durumu göstermeyerek bankaya menfaat sağlamak amacıyla yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H17: Bankada yapılan hilelerin, bankanın imajını güçlendirmek için yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H18: Bankada yapılan hilelerin, bankanın verdiği satışı tutturma amacıyla müşterilere daha sonra iptal edersiniz diyerek satış yapıldığına ilişkin ifadeye katılım

düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H19: Bankada yapılan hilelerin, bir işlem için bankaya giden müşterinin talebi olmadan imzası alınıp ürün satılmasıyla yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H20: Bankacılık sektöründe, kasadaki nakitte olağan olmayan veya beklenmeyen büyük bir azalış meydana gelmesi ve kasanın kapatılamamasına ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H21: Bankacılık sektöründe, aynı banka personelinin sık aralıklarla kasasının noksanlık vermesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H22: Bankacılık sektöründe, bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda ve olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemelere ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H23: Bankacılık sektöründe, aynı banka personelinin çalışmalarıyla ilgili farklı müşterilerden şikayetler gelmesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H24: Bankacılık sektöründe, banka çalışanının iş paylaşmayıp bütün işleri kendi takip etmek istemesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H25: Bankacılık sektöründe, çok yaşlı bir banka müşterisinin elektronik ortamda sık aralıklarla para transferlerinde bulunmasına ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H26: Bankacılık sektöründe, banka personelinin mevzuata uygunsuz iş yapmaya meyilli olması (Potansiyel taşıması)'na ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H27: Bankacılık sektöründe, banka personelinin işe girdikten sonra ekonomik durumunda olağan dışı artış ya da azalışa ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

H28: Bankacılık sektöründe, banka personelinin öğle arası gibi mesai saatleri dışında bile bankada olması, bankadan ayrılmak istememesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

3.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada gerek yabancı gerekse yerli literatür taraması yapıldıktan sonra birincil veri toplama yöntemlerinden olan anket yöntemi uygulanmasına karar verilmiştir. Anket formu hazırlanırken Çelik (2010) ve Akelola (2012)'nin çalışmaları incelenmiş ve inceleme neticesinde araştırmanın amacına uygun bulunan sorular alınmıştır. Buna ilaveten, bankalardaki şube müdürleriyle görüşmeler yapılmış ve yapılan görüşmelerle şube müdürlerinin de anket de bulunmasını gerekli gördüğü sorularla anket formu oluşturulmuştur. Anket formu Ek-1'de görülebilir.

Araştırmada kullanılan anket formu dört bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde demografik nitelikli on soru yer almaktadır. İkinci bölümde bankalarda yönetici pozisyonunda çalışanların, bankalarda olabilecek hata ile ilgili yargılara katılma düzeylerini ölçmeye yarayan sekiz ifade yer almaktadır. Üçüncü bölümde bankalarda yönetici pozisyonunda çalışanların, bankalarda olabilecek hile ile ilgili yargılara katılma düzeylerini ölçmeye yarayan on bir ifade yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise bankalarda yönetici pozisyonunda çalışanların bankacılık sektöründe karşılaştıkları hile belirteçlerini belirlemeye yönelik dokuz ifadeye yer verilmiştir.

Anket formunun ikinci ve üçüncü bölümünde, ölçeklendirme yöntemi olarak eşit aralıklı 5’li likert tipi ölçek kullanılmıştır. Buna göre ankete cevap verenlerin ifadelerle katılma düzeyleri şu şekilde ölçeklendirilmiştir:

- 1= Kesinlikle Katılmıyorum
- 2= Katılmıyorum
- 3= Kararsızım
- 4= Katılıyorum
- 5= Kesinlikle Katılıyorum

Anket formunun dördüncü bölümünde ise ölçeklendirme yöntemi olarak eşit aralıklı 5’li likert tipi ölçek kullanılmıştır. Buna göre ankete cevap verenlerin ifadelerle karşılaşma düzeyi şu şekilde ölçeklendirilmiştir:

- 1= Çok Sık Karşılaşıyoruz
- 2= Sık Karşılaşıyoruz
- 3= Bazen Karşılaşıyoruz
- 4= Nadiren Karşılaşıyoruz
- 5= Hiç Karşılaşmıyoruz

Yukarıdaki ölçeklendirme yönteminde puanlamanın farklı olması sebebiyle, düşük çıkan bir ortalama, karşılaşma düzeyinin daha yüksek olduğuna, yüksek çıkan bir ortalamanın ise, karşılaşma düzeyi daha düşük olduğuna karşılık gelmektedir. Analiz bulguları da bu çerçevede yorumlanmıştır.

Anket formu yardımıyla elde edilen verilerin analizinde SPSS (Statistical Packagesfor the Social Sciences) 21 paket programından yararlanılmıştır. Araştırmanın hipotezlerini test etmeden önce, verilerin dağılımı incelenmiş ve bu amaçla çarpıklık ve basıklık katsayıları ele alınmıştır. Can (2012: 85)’a göre çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1,96 ile +1,96 değerleri arasında yer alması verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Bu kapsamda Ek-2’de görüleceği üzere verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Kullanılan analiz yöntemi ise tanımlayıcı istatistikler ve ANOVA’dır. Grup sayılarının eşit olmaması sebebiyle, Sceheffe ve Dunnett’s C karşılaştırmaları seçilmiştir. Varyansların homojen olup olmadığını anlamak için ise

Levene testine bakılmıştır. Varyanslar eğer homojense ANOVA değerleri alınmış, varyansların homojen olmadığı durumlarda ise Welch testi sonuçları ile yorumlar yapılmıştır. Analizde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir. P değerinin 0,05'ten küçük olması değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiki bakımdan anlamlı olduğunu göstermektedir.

3.6. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın bu bölümünde bankada yönetici konumunda çalışanların öncelikle demografik özellikleri daha sonra da anket formunda yer alan diğer sorulara verdikleri cevaplar analiz edilmiş olup, her soruya verilen cevaplar detaylı bir şekilde ele alınarak sunulmuştur.

3.6.1. Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi

Ankete katılan banka yöneticilerinin cinsiyetlerini, yaşlarını, öğrenim durumlarını, mesleki tecrübelerini, çalıştıkları bankadaki pozisyonlarını, çalıştıkları banka türünü ve meslek etiğine dair eğitimlerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuş olup, cevapları da detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Açıklamaların daha anlaşılır olması için bulunan sonuçlar tablolar ile şekillendirilmiştir.

Tablo 4: Demografik Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Bağımsız Değişkenler	n	%
Cinsiyet		
Erkek	117	59,7
Kadın	79	40,3
Yaş		
33-	70	35,7
34-38	67	34,2
39+	59	30,1
Öğrenim Durumu		
Önlisans	13	6,6
Lisans	165	84,2
Lisansüstü	18	9,2
Tecrübe		
9-	70	35,7
10-14	69	35,2
15+	57	29,1
Pozisyon		
Şube Müdürü	26	13,3
Yönetmen	81	41,3
Yönetmen Yardımcısı	62	31,6
Yetkili	27	13,8
Banka Türü		
Özel Banka	115	58,6
Kamu Bankası	66	33,7
Katılım Bankası	15	7,7
Meslek Etiğine Dair Eğitim		
Evet	185	94,4
Hayır	11	5,6

Tablo 4’de görüldüğü üzere katılımcılarının %59,7’si erkek, %40,3’ü ise kadındır. Bu oranlardan da anlaşılacağı üzere bankalarda yönetici pozisyonunda çoğunluklu olarak erkeklerin çalıştığı anlaşılmaktadır.

Ankete katılan banka yöneticilerinin yaş dağılımı incelendiğinde, %35,7’sinin 33 yaş ve altında, %34,2’sinin 34-38 yaş aralığında, %30,1’inin ise, 39 yaş ve üzeri yaşta olduğu tespit edilmiştir. Bu oranlardan da anlaşılacağı üzere anket katılımcıların

yaş dağılımları arasında önemli bir farklılık olmamasına karşın, 33 yaş ve altında olan banka yöneticilerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Ankete katılan banka yöneticilerinin öğrenim durumu incelendiğinde, %6,6'sının önlisans, %84,2'sinin lisans, %9,2'sinin ise lisansüstü düzeyde eğitim aldıkları görülmektedir. Bu oranlardan da anlaşılacağı üzere günümüzde bankalarda yönetici pozisyonunda hizmet veren kişilerin çoğunlukla lisans eğitimi aldığı söylenebilmektedir.

Ankete katılan banka yöneticilerinin meslekte çalışma süreleri incelendiğinde, %35,7'sinin 9 yıl ve altı, %35,2'sinin 10-14 yıl, %29,1'inin ise 15 yıl ve üzerinde bankada hizmet verdikleri görülmektedir.

Ankete katılan banka yöneticilerinin bankadaki pozisyonları incelendiğinde, %13,3'ünün şube müdürü, %41,1'in yönetmen, %31,6 yönetmen yardımcısı, %13,8'ünün ise yetkili olarak bankada hizmet vermekte olduğu görülmektedir.

Ankete katılan banka yöneticilerinin hizmet verdikleri banka türleri incelendiğinde, %58,6'sının özel banka, %33,7'sinin kamu bankası, %7,7'nin ise katılım bankası olduğu görülmektedir.

Ankete katılan banka yöneticilerinin “Meslek etiğine dair bir eğitim aldınız mı?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, %94,4'ünün evet cevabını, %5,6'sının ise hayır cevabı verdiği görülmektedir.

Aşağıda tablo 5'de, ankete katılan banka yöneticilerinin, “Hile sorununu bankacılık endüstrisinde nasıl sınıflandırırsınız? Bankalardaki hile eğilimi derecesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Hile eğilim sebebi sizce nedir?” sorularına verdikleri cevaplar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Açıklamaların daha anlaşılır olması için bulunan sonuçlar tablolar ile şekillendirilmiştir.

Tablo 5: Hile Sorununa Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Bağımsız Değişkenler	n	%
Hile Sorununun Bankacılık Endüstrisinde Sınıflandırılması		
Büyük Sorun	167	85,2
Küçük Sorun	23	11,7
Sorun Değil	6	3,1
Bankalardaki Hile Eğilimi Derecesinin Değerlendirilmesi		
Hızla Artış	9	4,6
Artan	47	24,0
Sabit	36	18,4
Azalan	81	41,3
Hızla Azalan	23	11,7
Hile Eğilimi Sebebi		
Banka personelinin ekonomik sıkıntısı	111	56,6
Banka personelinin kumar tutkusu	44	22,4
Banka personelinin kişiliği	128	65,3
Bankadaki sistemin hile yapmaya fırsatlar tanıması	39	19,9
Banka personelinin ya da eşinin lükse düşkün olması	59	30,1
Geçmişte Yaşadıkları	29	14,8
Çaldığı parayı ödünç para olarak görüp ileride yerine koyma düşüncesi	71	36,2
Diğer hile yapan arkadaşının yakalanmadığını görüp herkes yapıyor düşüncesine katılması	42	21,4

Anket katılımcılarının, hile sorununu bankacılık endüstrisinde sınıflandırmaları incelendiğinde, %85,2'sinin büyük sorun %11,7'sinin küçük sorun %3,1'inin ise sorun değil cevabını verdiği görülmektedir. Benzer olarak, Akelola (2012) Kenya'da sahtekarlık anlayışı ve bilgisine katkıda bulunma amacıyla yaptığı çalışmasında, bankacılık sektörünün dolandırıcılık sorununun sektöre olan etkilerinin farkında olduğunu ve katılımcıların %90'ının dolandırıcılığın büyük bir sorun olduğuna dair yanıt verdiklerini belirtmektedir. Hem çalışmamız hem de Kenya'da yapılan benzer çalışma bağlamında, hile sorununun bankanın imajını zedelemesi, maddi olarak büyük kayıplar yaratması ve yaptırımlarının da ağır olması sebebiyle büyük bir sorun teşkil ettiği düşünülmekte olup, bankada yapılan görüşmelerle bu düşünce desteklenmiştir.

Ankete katılımcılarının, bankalardaki hile eğilimi derecesine verdikleri cevaplar incelendiğinde, %4,6'sının hilenin hızla artan, %24,0'nın artan, %18,4'ünün sabit, %41,3'ün azalan, %11,7'inin ise hızla azalan cevabını verdiği görülmektedir. %41,3 ile hileye eğilimin azalan düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ancak, Akelola (2012)'ın çalışması incelendiğinde, Kenya'daki katılımcıların 83'ünün hızlı bir şekilde hile eğiliminin arttığı yanıtını verdikleri görülmektedir. Farklı sonuçların çıkması aynı

sektörün incelenmesine rağmen farklı ülke katılımcılarının araştırmaya dahil edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Kendi bulduğumuz sonuç bağlamda ise, günümüz değişen ve gelişen koşullar göz önüne alındığında cevabın anlamlı olduğu düşünülmektedir. Bankalardaki uzman kişiler, teknolojinin gelişmesiyle hileye eğilimin azaldığını ancak tamamen bitmediğini, bitmemesinin sebebinin ise, sistemi çok iyi bilen ve hile potansiyeli taşıyan çalışanların sistemdeki açıklardan faydalanıp hile eğilimi gösterdiğini belirtmişlerdir.

Anket katılımcılarının, hile eğilimi sebebi sorusunda birden fazla seçenek işaretleyebilmelerine izin verilmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde ise, hile eğilim sebebinin, %65.3 ile banka personelinin kişiliği, %56 ile banka personelinin ekonomik sıkıntısı, %36.2'sinin çaldığı parayı ödünç para olarak görüp ileride yerine koyma düşüncesi ve %30.1'ise banka personelinin ya da eşinin lükse düşkün olması olduğu görülmektedir. Bankaya yönelik bir hile büyük oranda personelinin kişiliğiyle ilgili olduğu ve personelin açlık düzeyinde olmadığı sürece ekonomik sıkıntı hile eğilimini tetikleyici sebep değil kişiliğiyle hileye yatkın bir kişinin bahanesi olarak düşünülmektedir. Ancak her iki durumda da hile eğilimine giren biri yakalanmadığı sürece eğilimine devam etmektedir. Çalışmanın hile belirteçleri kısmında da konuyla ilgili Bozkurt (2009), ilk hile girişimiyle kişi ekonomik durumunu düzeltecek kadar ufak miktarlarda hırsızlık yaptığını ama bunun böyle sürüp gittiğini belirtmiştir. Çaldığı parayı yerine koyma düşüncesiyle de kişi hileye yönelirken vicdanını rahatlatmaktadır. Ancak yukarda belirtildiği gibi bir kez hileye yönelik girişimde bulunan ve yakalanmayan personel asla çaldığı parayı yerine koymamakta ve bu eğilimine devam etmektedir. Son olarak da, insan olarak herkesin üst düzey bir hayat sürme isteği ve emeğinin karşılığını alamadığı düşüncesinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, banka personelinin ya da eşinin lükse düşkün olmasının hile sebebi olarak görülmesi olağan karşılanmaktadır. Çalışmamıza benzer olarak, Dönmez ve Bağışlar (2017) bankaların teftiş kurulu ve iç kontrol personeline bir anket çalışması yapmış ve bu anket çalışmasında çalışanları hile yapmaya iten nedenler sorulmuştur. Verilen cevaplar incelendiğinde ise, hile eğilim sebebinin %24'ü lüks yaşama isteğine bağlı olarak bitmeyen ihtiyaçlarını karşılamak için oluşan baskı, %20'si aşırı hedefler ve satış baskısı, %18'si bankanın zafiyetlerinden oluşan fırsat, %14'ü çalışma koşullarından hileyi haklı göstermek, %14'ü ekonomik sıkıntı ve %10'u olarak ise etik ve ahlaki

değerlerin zayıf olması olarak yanıtladıkları tespit edilmiş olup, çıkan sonuçlar çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

3.6.2. Banka Yöneticilerinin Hata ve Hile Yargıları İle Hile Belirteçlerine İlişkin Frekans Analizleri

Tablo 6’da banka yöneticilerinin bankada hata olarak kabul ettikleri ve en çok katılım gösterdikleri yargılar açıklanmıştır. Açıklamaların daha anlaşılır olması için bulunan sonuçlar tablolar ile şekillendirilmiştir.

Tablo 6: Hata Yargılarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler

No	İfadeler	$\bar{X}$	SS	1		2		3		4		5	
				n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1.	Matematiksel olarak meydana gelen hatalardır	3,57	1,19	16	8,2	29	14,8	17	8,7	95	48,5	39	19,9
2.	Kayıt esnasında yapılan hatalardır	3,62	1,06	12	6,1	22	11,2	23	11,7	110	56,1	29	14,8
3.	Nakil esnasında meydana gelen hatalardır	3,12	1,18	20	10,2	49	25,0	32	16,3	77	39,3	18	9,2
4.	Unutma ve tekrarlamayla meydana gelen hatalardır	3,43	1,13	12	6,1	38	19,4	25	12,8	94	48,0	27	13,8
5.	Personel dikkatsizliği nedeni ile meydana gelen hatalardır	4,13	0,84	-	-	13	6,6	19	9,7	93	47,4	71	36,3
6.	Müşterilerden gelen yanlış ve hatalı verilerden dolayı meydana gelen hatalardır	4,18	0,87	-	-	14	7,1	18	9,2	82	41,8	82	41,9
7.	Personelin tam ve donanımlı olmamasından meydana gelen hatalardır	3,28	1,18	16	8,2	38	19,4	49	25,0	61	31,1	32	16,3
8.	Personelin kullanmış olduğu teknoloji yetersizliğinden dolayı meydana gelen hatalardır	2,36	1,31	67	34,2	51	26,0	34	17,3	27	13,8	17	8,7

Hata yargılarına ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde ise, katılımcıların bankada hata olarak kabul ettikleri ve en çok katılım gösterdikleri ifade $4,18 \pm 0,87$ ortalama ile “Müşterilerden gelen yanlış ve hatalı verilerden dolayı meydana gelen

hatalardır” ifadesidir. Bu ifadeyi $4,13 \pm 0,84$ ortalama ile “*Personel dikkatsizliği nedeni ile meydana gelen hatalardır*” ifadesi takip etmektedir. “*Müşterilerden gelen yanlış ve hatalı verilerden dolayı meydana gelen hatalardır*” ifadesine katılımcıların çok katılım göstermesinin sebebi, mezuniyet durumunu ve çalıştığı sektörü yanlış söyleyen; işten ayrıldığı halde çalıştığını beyan eden müşterilerle karşılaşılmasından kaynaklı olduğu düşünülmekte olup, bankada yapılan görüşmelerle bu düşünce desteklenmiştir. “*Personel dikkatsizliği nedeni ile meydana gelen hatalardır*” ifadesinin en çok katılım gösteren ifadelerden biri olmasının sebebi ise, bankacılık sektörünün yorucu bir sektör olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Hata konusunu ele alan banka sektöründe yapılmış benzer çalışmalar olmamakla birlikte muhasebe meslek mensuplarına yapılmış çalışmalar söz konusudur. Kirik (2007) Afyonkarahisar’da Muhasebe meslek mensupları ile gerçekleştirdiği çalışmada muhasebe hatalarının nedenini incelemiş olup, hatanın en önemli nedenini ise, %39 ile “*Dikkatsizlik*”, %21 ile “*İş yoğunluğu ve Bilgisizlik*” olarak tespit etmiştir. Çelik (2010) Gaziantep’de yaptığı anket çalışmasıyla Muhasebe meslek mensuplarının, 3,8 ortalama ile kayıt esnasında yapılan hataları yine 3,8 ortalama ile mükelleflerden gelen hatalı ve yanlış verileri ve 3,7 ortalama ile personel dikkatsizliklerini en önemli hatalar olarak kabul ettiklerini tespit etmiştir. Keskin (2014) yaptığı çalışmada Batı Akdeniz Bölgesinden Antalya, Isparta ve Burdur illerinde Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına ve Yeminli Mali Müşavir Odasına kayıtlı muhasebe meslek mensuplarına hata yargılarıyla ilgili benzer sorular sormuş olup muhasebe hataları konusunda belirtilen yargılara katılım düzeyleri en yüksek olanlar, $4,22 \pm 0,96$ ortalama ile “*Mevzuattaki sürekli değişiklikler meslek mensuplarının hata riskini artırmaktadır*” ifadesi, $4,14 \pm 1,01$ ortalama ile “*Rakamsal yanlışlıklardan kaynaklanan hatalardır*” ifadesi ve $4,08 \pm 1,05$ ortalama ile “*Bilgi eksikliği, tecrübesizlik, dalgınlık gibi sebeplerden kaynaklanan hatalar vergi ve sigorta konularında cezalara neden olmaktadır*” ifadesidir. Anuk (2015) İstanbul ilinde muhasebe mesleğinde kendi işletmesine sahip ya da çeşitli kuruluşlarda iş gören veya yönetici olarak çalışan kişilerle yaptığı çalışmada, hata kavramına ilişkin ifadelerin frekans dağılım tablosu incelendiğinde en yüksek katılım düzeyine $3,91 \pm 0,85$ ortalama ile “*Personel dikkatsizlikleri nedeni ile meydana gelmektedir.*” ve $3,87 \pm 0,82$ ortalama ile “*Kayıt esnasında yapılan hatalardır*” ifadeleri olduğunu belirtmiştir. Öztoprak (2017) İstanbul

da muhasebe mesleğine mensup olanlara yaptığı anket çalışmasında meslek mensuplarının en önemli hatalar olarak, “personel dikkat eksikliğidir”, “kayıt anında yapılır” ve “takdim tehir yapılarak meydana gelir” şeklindeki muhasebe hatalarını göstermekte olduklarını tespit etmiştir. Korucu (2018) İstanbul İli Kartal ilçesinde serbest çalışan muhasebe meslek elemanları ile gerçekleştirdiği çalışmasında %88,4’üne göre hataya personelin sebep olduğunu, %11,6 oranında meslek mensubu ise hataların kendilerince yapıldığını kabul etmişlerdir. Ayrıca, personel hatalarının en büyük sebebinin %45,1 oranıyla tecrübesizlik, %36,6’lık oranla dikkatsizlik ve %11,6’lık oranda bilgisizlik olduğunu tespit etmiştir. Araştırma sonuçlarının, muhasebe meslek mensuplarına yapılmış olsa da, bankadaki yönetici pozisyonunda çalışanlar da bulunan sonuçlarla paralel oldukları söylenebilmektedir

Tablo 7’de banka yöneticilerinin bankada hile olarak kabul ettikleri ve en çok katılım gösterdikleri yargılar açıklanmıştır. Açıklamaların daha anlaşılır olması için bulunan sonuçlar tablolar ile şekillendirilmiştir

Tablo 7: Hile Yargılarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler

No	İfadeler	$\bar{X}$	SS	1		2		3		4		5	
				n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1.	Belirli bir kasıt taşıyan hatalardır	3,62	1,25	12	6,1	36	18,4	24	12,2	66	33,7	58	29,6
2.	Belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir	3,52	1,23	15	7,7	31	15,8	35	17,9	67	34,2	48	24,5
3.	İşlem gerçekleşmeden kayıt altına alınanlardır	2,96	1,24	31	15,8	40	20,4	49	25,0	56	28,6	20	10,2
4.	Uydurma Hesaplar açılarak hilelerin yapılmasıdır	3,16	1,33	28	14,3	42	21,4	31	15,8	60	30,6	35	17,9
5.	Bilgisayar üzerinden yapılan hilelerdir	2,65	1,31	48	24,5	50	25,5	38	19,4	41	20,9	19	9,7
6.	Sahte belge düzenlenmesi ve kullanılmasıdır	3,76	1,25	15	7,7	22	11,2	25	12,8	66	33,7	68	34,7
7.	Yapılan yolsuzluğu gizlemek amacı ile yapılmaktadır	3,73	1,21	11	5,6	26	13,3	32	16,3	62	31,6	65	33,2
8.	Banka da ki gerçek durumu göstermeyerek bankaya menfaat sağlamak amacıyla yapılmaktadır	2,28	1,21	67	34,2	54	27,6	39	19,9	25	12,8	11	5,6
9.	Bankanın imajını güçlendirmek için yapılmaktadır	2,07	1,20	84	42,9	53	27,0	29	14,8	20	10,2	10	5,1

10.	Bankanın verdiği satışı tutturma amacıyla müşterilere daha sonra iptal edersiniz diyerek satış yapılmasıdır	3,60	1,26	17	8,7	26	13,3	29	14,8	69	35,2	55	28,1
11.	Bir işlem için bankaya giden müşterinin talebi olmadan imzası alınıp ürün satılmasıdır	3,51	1,34	20	10,2	33	16,8	29	14,8	55	28,1	59	30,1

Hile yargılarına ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde ise, katılımcıların bankada hile olarak kabul ettikleri ve en çok katılım gösterdikleri ifade $3,76 \pm 1,25$ ortalama ile “*Sahte belge düzenlenmesi ve kullanılmasıdır*” ifadesidir. Bu ifadeyi $3,73 \pm 1,21$ ortalama ile “*Yapılan yolsuzluğu gizlemek amacı ile yapılmaktadır*” ifadesi takip etmektedir. Bu iki ifadenin frekansının yüksek çıkması katılımcıların oldukça şeffaf olduklarının göstergesidir. Zaten bu iki ifadeye bakıldığında ikisinin de birbiriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Çünkü, yapılan hile zaten sahte belge düzenlenerek yapılır ve sahte belge düzenlenme sebebi ise yapılan yolsuzluğu gizlemektir.

Hata yargılarında olduğu gibi hile yargılarında da banka sektöründe yapılmış benzer çalışmalar olmamakla birlikte muhasebe meslek mensuplarına yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Kirik (2007) Afyonkarahisar’da yaptığı çalışmasında “*Sahte, yanıltıcı veya naylon faturalarla işlem yapan veya yapılmasını isteyen müşteriniz var mı? Varsa kaç tane?*” sorusuna, işletme yapılarının küçük olması nedeniyle genellikle hilelerin yapılma yöntemi olarak vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanıldığını ve çok önemli bir suç teşkil eden, tespit edilmesi halinde önemli yaptırımları olan sahte ve naylon fatura kullanımına 8 meslek mensubunda rastlandığını, geriye kalan 63 meslek mensubunda ise bu türden hilelere rastlamadıklarını beyan etmişlerdir. Bu çalışma sonucundan da anlaşılabacağı üzere, Afyonkarahisar’da muhasebe meslek mensuplarının da sahte belge düzenlemeyi hile yargısı olarak kabul ettikleri ve az da olsa karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Keskin (2014) Batı Akdeniz Bölgesinden Antalya, Isparta ve Burdur illerinde Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına ve Yeminli Mali Müşavir Odasına kayıtlı muhasebe meslek mensuplarına yaptığı çalışmasında, BA-BS formları sahte fatura kullanım oranını etkilemektedir” yargısı yapılan test sonuçlarına göre katılım seviyesi en yüksek yargılardan biri olarak belirtilmiştir. Görüldüğü üzere bu yapılan çalışmada da sahte belge hile olarak kabul edilen ve muhasebe meslek mensuplarınca da karşılaşılan bir durumdur. Literatür de farklı sonuçlar da

bulunmaktadır. Örneğin, Çelik (2010) Gaziantep’de yaptığı çalışmasında muhasebe meslek mensupların muhasebe hileleri ile ilgili yargılarda açıkça fikir beyan etmekten kaçındıklarını fakat bankalardan daha fazla kredi almak için muhasebe hileleri yapıldığına ilişkin yargıya 3,5 ortalama ile katıldıklarını belirtmiştir. Anuk (2015) İstanbul ilinde muhasebe mesleğinde kendi işletmesine sahip ya da çeşitli kuruluşlarda iş gören veya yönetici olarak çalışan kişilerle yaptığı çalışmasında, hile kavramına ilişkin ifadelerin frekans dağılım tablosu incelendiğinde, en yüksek katılım düzeyine sahip ifadelerin $4.19 \pm 0,90$ ortalama ile “Vergi kaçırmak amacı ile yapılmaktadır.” ve $4.17 \pm 0,94$ ortalama ile “İşletmenin gerçek durumunu göstermeyerek işletmeye menfaat sağlamak amacıyla yapılmaktadır.” ifadeleri olduğunu belirtmiştir. Öztoprak (2017) İstanbul’da yaptığı çalışmasında, muhasebe mesleğine mensup olanlar en önemli hileler olarak, “kredi veren kuruluşlardan kredi temini için yapılır.”, “vergisel boyuttan kaçınmak için yapılır.” ve “gerçek durumun gösterilmeyerek işletmeye yarar sağlamak için yapılır” şeklindeki muhasebe hilelerini göstermektedirler. Bu sonuç farklılıklarının ise, anket yapılan sektörün farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Aşağıda tablo 8’de banka yöneticilerinin sektörde en az ve en çok karşılaştıkları hile belirteçleri açıklanmıştır.

Tablo 8: Hile Belirteçlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

No	İfadeler	$\bar{X}$	SS	1		2		3		4		5	
				n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1.	Kasadaki nakitte olağan olmayan veya beklenmeyen büyük bir azalış meydana gelmesi ve kasanın kapatılamaması	4,30	0,76	-	-	3	1,5	28	14,3	73	37,3	92	46,9
2.	Aynı banka personelinin sık aralıklarla kasasının noksanlık vermesi	3,65	1,03	2	1,0	26	13,3	60	30,6	57	29,1	51	26,0
3.	Bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemeler	3,92	0,86	-	-	8	4,1	57	29,1	73	37,2	58	29,6
4.	Aynı banka personelinin çalışmalarıyla ilgili farklı müşterilerden şikayet	3,38	1,09	3	1,5	42	21,4	70	35,7	39	19,9	42	21,4

5.	Banka çalışanının iş paylaşmayıp bütün işleri kendi takip etmek istemesi	3,66	0,99	6	3,1	15	7,7	58	29,6	76	38,8	41	20,9
6.	Çok yaşlı bir banka müşterisinin elektronik ortamda sık aralıklarla para transferlerinde bulunması	3,95	0,84	-	-	9	4,6	48	24,5	82	41,8	57	29,1
7.	Banka personelinin mevzuata uygunsuz iş yapmaya meyilli olması (Potansiyel taşınması)	3,67	1,06	6	3,1	16	8,2	69	35,2	50	25,5	55	28,1
8.	Banka personelinin işe girdikten sonra ekonomik durumunda olağan dışı artış ya da azalış	3,66	1,05	7	3,6	17	8,7	60	30,6	63	32,1	49	25,0
9.	Banka personelinin öğle arası gibi mesai saatleri dışında bile bankada olması, bankadan ayrılmak istememesi	3,75	1,09	6	3,1	20	10,2	51	26,0	59	30,1	60	30,6

Hile belirteçlerine ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde ise, katılımcıların bankacılık sektöründe en az karşılaştıkları hile belirteci $4,30 \pm 0,76$ ortalama ile “Kasadaki nakitte olağan olmayan veya beklenmeyen büyük bir azalış meydana gelmesi ve kasanın kapatılamaması” bu ifadeyi $3,95 \pm 0,84$ ile “Çok yaşlı bir banka müşterisinin elektronik ortamda sık aralıklarla para transferlerinde bulunması” ifadesi takip etmektedir”. Göreceli olarak, en sık karşılaşılan hile belirteci ise, $3,38 \pm 1,09$ ile “Aynı banka personelinin çalışmalarıyla ilgili farklı müşterilerden şikayet” ifadesidir.

Hile belirteçlerine yönelik banka sektöründe yapılmış benzer çalışmalar olmamakla birlikte, muhasebe meslek mensuplarına yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Çelik (2010)’in Gaziantep’de yaptığı çalışmada sonuç olarak muhasebe meslek mensuplarının hile belirteçleriyle çok fazla karşılaşmadıkları, fakat en fazla karşılaştıkları hile belirteçlerin ise satış fiyatları ile liste fiyatları arasındaki fiyat farklılıkları ve kasadaki nakitte, olağan olmayan veya beklenmeyen dalgalanmalar olduğu tespit edilmiştir. Öztoprak (2017)’in İstanbul’da yaptığı çalışmada muhasebe meslek mensuplarının en çok, “kasada mevcut olan tutarlarda olağandışı hareketler” hile belirteciyle karşılaştıklarını tespit etmiştir. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere literatürde muhasebe mensuplarının en sık karşılaştıkları hile belirteçleriyle bankacılık

sektöründeki hile belirteçleri farklılık göstermekte olup, bulunan sonuçlar örtüşmemektedir. Bunun sebebinin ise, banka çalışanlarının yaptıkları hata ve hileyi minimum düzeye indirmeye çalışan bankaların kullandıkları üst düzey teknolojiyle ilgisi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bankalarda $3,38 \pm 1,09$ ile “*Aynı banka personelinin çalışmalarıyla ilgili farklı müşterilerden şikayet*” ifadesine katılım diğerlerine göre daha fazladır. Bankada yapılan görüşmelerle bu ifadenin hile belirteci göstermesi için şikayetin konusunun bir usulsüzlük olması gerekmektedir. Banka çalışanları, müşterilerin hesaplarında kendi rızası dışında değişimler olduğu, personelin dış görünüşünün, yaptığı işlemlerin hatta kestiği sigortanın bile kendilerine güven vermediği yönündeki şikayetlerin hile belirteci olarak görüldüğünü ve bunların hile potansiyeli taşıyan kişilerin işe alımıyla da ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, personele bırakılan evrakın kaybolması ve tekrar istenmesi, işlemlerde sürekli aksaklık gibi şikayetlerin bir hile belirtecinden çok personelin bilgisizliği, yetkin olmayışı ve sorumsuzluğu ile ilgili olduğu da banka yöneticileri tarafından belirtilmiştir.

3.6.3. Hipotez Testlerine Yönelik Bulgular

Aşağıda hata ve hile yargıları ile hile belirteçlerine ilişkin hipotez testleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Açıklamaların daha anlaşılır olması için bulunan sonuçlar tablolar ile şekillendirilmiştir.

H₁: Bankada yapılan hataların, matematiksel olarak meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 9: H₁ Hipotez Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,03	1,34	F= 2,465	0,064
Yönetmen	81	3,63	1,22		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,58	1,06		
Yetkili	27	3,57	1,19		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,75	0,99	F= 1,720	0,183
10-14	69	3,40	1,26		
+15	57	3,54	1,32		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,54	1,14	F= 0,086	0,918
Kamu Bankası	66	3,62	1,26		
Katılım Bankası	15	3,53	1,35		

Tablo 9’da görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, matematiksel olarak meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H₁ hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₂: Bankada yapılan hataların, kayıt esnasında meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 10: H₂ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\overline{X}$	SS	Test Değerleri		Post-Hoc Testi
				F	p	
Pozisyon						
Şube Müdürü	26	2,88	1,24	F= 4,138	0,009	1-2,3,4
Yönetmen	81	3,71	0,99			
Yönetmen Yardımcısı	62	3,67	1,02			
Yetkili	27	3,92	0,91			
Mesleki tecrübe						
-9	70	3,82	0,79	F= 2,629	0,076	
10-14	69	3,46	1,19			
+15	57	3,56	1,14			
Banka Türü						
Özel Banka	115	3,60	1,08	F= 3,825	0,029	3-1,2
Kamu Bankası	66	3,56	1,09			
Katılım Bankası	15	4,06	0,59			

Tablo 10’da görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, kayıt esnasında meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona ve çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Aynı ifade açısından mesleki tecrübeye göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu doğrultuda H₂ hipotezi bankadaki pozisyon ve banka türü değişkenleri açısından kabul edilirken, mesleki tecrübe değişkeni açısından reddedilmiştir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için yapılan post-hoc testi neticesinde bankadaki pozisyon değişkeni açısından farkın, $2,88 \pm 1,24$ ortalama ile, şube müdürü pozisyonunda görev yapan çalışanların diğer üç pozisyonda görev yapan çalışanlardan daha düşük puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bunun sebebinin ise, hataların istenmeyerek kasıtsız bir şekilde gerçekleşmesi ve büyük boyutlarda olmadığı sürece daha şube müdürüne olay yansımadan direk o bölümün yetkilisi yani sorun merciiyle çözülmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Banka türü açısından anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek için yapılan analiz neticesinde farkın, $4,06 \pm 0,59$ ortalama ile katılım bankası çalışanlarının diğer iki gruptan daha yüksek puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı görülmüştür. Kamu bankaları, yapılan görüşmelerde sistemlerin üst düzey olduğunu, kesinlikle hataya yer vermediğini ve kayıt esnasında hata yapacak bir personellerinin olmadığını belirtmişlerdir. Özel banka ve katılım bankalarıyla yapılan görüşmelerde ise, özel bankalar, sistemlerimiz kamu bankaları kadar iyi olmasa da kayıt esnasında yapılan hataya çok nadir karşılaşıyoruz derken, katılım bankaları sistemlerinin özel ve kamu bankası kadar iyi olmadığı ve yoğunluk sebebiyle insan faktörüyle bu tarz hatalarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, hatayı önlemek amacıyla her bankanın kullandığı bir sistem bulunmaktadır. Ancak, özel bankaların özellikle kamu bankalarının hataları engelleyici sistemlerinin katılım bankalarına göre daha gelişmiş olduğu düşünülürse, banka türü açısından böyle bir farklılık çıkması olağan karşılanmaktadır.

H₃: Bankada yapılan hataların, nakil esnasında meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 11: H₃ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	2,61	1,09	F=2,157	0,094
Yönetmen	81	3,21	1,15		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,11	1,18		
Yetkili	27	3,37	1,27		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,14	1,20	F=0,021	0,979
10-14	69	3,10	1,22		
+15	57	3,12	1,13		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,13	1,18	F=2,661	0,081
Kamu Bankası	66	3,00	1,24		
Katılım Bankası	15	3,60	0,82		

Tablo 11’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, nakil esnasında meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H₃ hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₄: Bankada yapılan hataların, unutma ve tekrarlama ile meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 12: H₄ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri		Post-Hoc Testi
				F	p	
Pozisyon						
Şube Müdürü	26	3,57	0,94	F=2,348	0,074	
Yönetmen	81	3,40	1,21			
Yönetmen Yardımcısı	62	3,22	1,12			
Yetkili	27	3,88	0,97			
Mesleki tecrübe						
-9	70	3,40	1,18	F=0,193	0,825	
10-14	69	3,50	1,10			
+15	57	3,40	1,11			
Banka Türü						
Özel Banka	115	3,36	1,17	F=5,133	0,009	3-1,2
Kamu Bankası	66	3,43	1,12			
Katılım Bankası	15	4,00	0,65			

Tablo 12’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, unutma ve tekrarlama ile meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Aynı ifade açısından bankadaki pozisyon ve mesleki tecrübeye göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu doğrultuda H_4 hipotezi banka türü değişkeni açısından kabul edilirken, bankadaki pozisyon ve mesleki tecrübe değişkeni açısından reddedilmiştir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için yapılan post-hoc testi neticesinde banka türü değişkeni açısından farkın, $4,00 \pm 0,65$ ortalama ile katılım bankasında görev yapan çalışanların diğer iki banka türünde görev yapan çalışanlarından daha yüksek puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise yukarıda belirtildiği gibi sistemsal bir farklılık olarak düşünülmektedir. Özellikle kamu bankalarında yapılan görüşmelerde sistemlerinin üç ya da beş yıl önce bu kadar gelişmiş olmadığını ama şu an için konuşmak gerekirse artık personelin takip etmesi gereken işlemlerin sistemin gelişmesiyle en aza indirgenmesi, unutma ve tekrarlama ile meydana gelen hataların bankalarında önlendiğini belirtmiştir.

H₅: Bankada yapılan hataların, personel dikkatsizliği nedeni ile meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 13: H₅ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	4,34	0,74	F=1,480	0,221
Yönetmen	81	4,04	0,85		
Yönetmen Yardımcısı	62	4,08	0,83		
Yetkili	27	4,33	0,87		
Mesleki tecrübe					
-9	70	4,12	0,83	F=0,865	0,423
10-14	69	4,04	0,94		
+15	57	4,24	0,71		
Banka Türü					
Özel Banka	115	4,11	0,85	F=0,212	0,809
Kamu Bankası	66	4,13	0,85		
Katılım Bankası	15	4,26	0,70		

Tablo 13’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, personel dikkatsizliği neden ile meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_5 hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₆: Bankada yapılan hataların, müşteriden gelen yanlış ve hatalı verilerden dolayı meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 14: H_6 Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri		Post-Hoc Testi
				F	p	
Pozisyon						
Şube Müdürü	26	3,88	0,76	F=6,442	0,001	4-1,2,3
Yönetmen	81	4,11	1,01			
Yönetmen Yardımcısı	62	4,21	0,77			
Yetkili	27	4,63	0,56			
Mesleki tecrübe						
-9	70	4,27	0,86	F=2,015	0,136	
10-14	69	4,01	0,91			
+15	57	4,28	0,81			
Banka Türü						
Özel Banka	115	4,14	0,92	F=1,143	0,321	
Kamu Bankası	66	4,30	0,76			
Katılım Bankası	15	4,00	0,92			

Tablo 14’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, müşteriden gelen yanlış ve hatalı verilerden dolayı meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi bankadaki pozisyona göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Aynı ifade açısından mesleki tecrübe ve banka türüne göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu doğrultuda H_6 hipotezi bankadaki pozisyon değişkeni açısından kabul edilirken, mesleki tecrübe ve banka türü değişkeni açısından reddedilmiştir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için yapılan post-hoc testi neticesinde, bankadaki pozisyon değişkeni açısından farkın, $4,63 \pm 0,56$ ortalama ile yetkili pozisyonunda görev yapan çalışanların diğer üç pozisyonda görev yapan çalışanlardan daha yüksek puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bankaya gelen müşterinin kredi çekmek için ilk önce muhatap olduğu kişi

yetkili olduğu gibi, gişe kısmındaki işlemlerde ilk önce yetkili pozisyonundaki personelin denetiminden geçmektedir. Bu yüzden de müşteriden gelen herhangi yanlış ve hatalı veriyle ilk olarak yetkili personeller ilgilenmektedir. Bu bağlamda yetkiliden üst olarak diğer pozisyonundaki çalışanlar yetkili onayından geçen müşteri verileriyle karşılaştığı için bu hata yargısıyla karşılaşması yetkiliye göre daha az olduğu düşünülmektedir.

H₇: Bankada yapılan hataların, personelin tam ve donanımlı olmamasından meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 15: H₇ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,19	1,35	F=0,343	0,794
Yönetmen	81	3,23	1,26		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,29	1,01		
Yetkili	27	3,48	1,18		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,24	1,04	F=0,450	0,638
10-14	69	3,39	1,22		
+15	57	3,19	1,31		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,21	1,10	F=1,255	0,287
Kamu Bankası	66	3,28	1,27		
Katılım Bankası	15	3,73	1,38		

Tablo 15’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, personelin tam ve donanımlı olmamasından meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H₇ hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₈: Bankada yapılan hataların, personelin kullanmış olduğu teknolojinin yetersizliğinden dolayı meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 16: H₈ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	2,23	1,39	F=0,819	0,485
Yönetmen	81	2,39	1,37		
Yönetmen Yardımcısı	62	2,51	1,18		
Yetkili	27	2,07	1,32		
Mesleki tecrübe					
-9	70	2,35	1,33	F=1,651	0,194
10-14	69	2,56	1,37		
+15	57	2,14	1,18		
Banka Türü					
Özel Banka	115	2,37	1,32	F=0,007	0,993
Kamu Bankası	66	2,36	1,33		
Katılım Bankası	15	2,33	1,17		

Tablo 16’da görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, personelin kullanmış olduğu teknolojinin yetersizliğinden dolayı meydana geldiğine ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H₈ hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₉: Bankada yapılan hilelerin, belirli bir kasıt taşıyan hatalar olduğuna ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 17: H₉ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,76	1,17	F=1,059	0,368
Yönetmen	81	3,55	1,28		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,50	1,21		
Yetkili	27	3,96	1,31		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,55	1,19	F=2,829	0,063
10-14	69	3,43	1,37		
+15	57	3,93	1,11		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,63	1,27	F=0,682	0,507
Kamu Bankası	66	3,68	1,19		
Katılım Bankası	15	3,26	1,38		

Tablo 17’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, belirli bir kasıt taşıyan hatalar olduğuna ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_9 hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₁₀: Bankada yapılan hilelerin, belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemler olduğuna ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 18: H₁₀ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,46	1,27	F=0,946	0,419
Yönetmen	81	3,48	1,23		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,43	1,18		
Yetkili	27	3,88	1,31		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,67	1,15	F=2,972	0,054
10-14	69	3,23	1,30		
+15	57	3,68	1,19		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,53	1,14	F=0,077	0,926
Kamu Bankası	66	3,53	1,32		
Katılım Bankası	15	3,40	1,50		

Tablo 18’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hataların, belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemler olduğuna ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_{10} hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₁₁: Bankada yapılan hilelerin, işlem gerçekleşmeden ya da işlem gerçekleştikten sonra kayıt altına alındığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 19: H₁₁ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,11	1,27	F=0,326	0,806
Yönetmen	81	2,92	1,25		
Yönetmen Yardımcısı	62	2,90	1,25		
Yetkili	27	3,11	1,18		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,21	1,15	F=2,606	0,076
10-14	69	2,73	1,30		
+15	57	2,94	1,23		
Banka Türü					
Özel Banka	115	2,99	1,26	F=0,043	0,958
Kamu Bankası	66	2,93	1,21		
Katılım Bankası	15	2,93	1,27		

Tablo 19’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, işlem gerçekleşmeden kayıt altına alındığını ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H₁₁ hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₁₂: Bankada yapılan hilelerin, uydurma hesaplar açılarak yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 20: H₁₂ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,34	1,35	F=1,260	0,289
Yönetmen	81	3,07	1,35		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,03	1,33		
Yetkili	27	3,55	1,25		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,14	1,25	F=0,158	0,854
10-14	69	3,11	1,37		
+15	57	3,24	1,40		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,18	1,33	F=0,607	0,546
Kamu Bankası	66	3,21	1,35		
Katılım Bankası	15	2,80	1,32		

Tablo 20’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, uydurma hesaplar açılarak yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_{12} hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₁₃: Bankada yapılan hilelerin, bilgisayar üzerinde yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 21: H₁₃ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	2,61	1,20	F=0,046	0,987
Yönetmen	81	2,65	1,29		
Yönetmen Yardımcısı	62	2,64	1,34		
Yetkili	27	2,74	1,45		
Mesleki tecrübe					
-9	70	2,81	1,34	F=1,173	0,312
10-14	69	2,66	1,37		
+15	57	2,45	1,18		
Banka Türü					
Özel Banka	115	2,61	1,36	F=0,135	0,874
Kamu Bankası	66	2,71	1,29		
Katılım Bankası	15	2,73	0,96		

Tablo 21’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, bilgisayar üzerinde yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_{13} hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₁₄: Bankada yapılan hilelerin, sahte belge düzenlenmesiyle ve kullanılmasıyla yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 22: H₁₄ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,88	1,07	F=0,320	0,811
Yönetmen	81	3,79	1,25		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,64	1,24		
Yetkili	27	3,85	1,45		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,77	1,28	F=2,866	0,059
10-14	69	3,52	1,26		
+15	57	4,05	1,14		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,79	1,23	F= 0,282	0,755
Kamu Bankası	66	3,77	1,26		
Katılım Bankası	15	3,53	1,35		

Tablo 22’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, sahte belge düzenlenmesiyle ve kullanılmasıyla yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H₁₂ hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₁₅: Bankada yapılan hilelerin, yapılan yolsuzluğu gizlemek amacı ile yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 23: H₁₅ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri		Post-Hoc Testi
				F	p	
Pozisyon						
Şube Müdürü	26	3,92	1,05	F=1,604	0,190	
Yönetmen	81	3,72	1,18			
Yönetmen Yardımcısı	62	3,51	1,25			
Yetkili	27	4,07	1,29			
Mesleki tecrübe						
-9	70	3,71	1,26	F=5,399	0,006	3-2
10-14	69	3,44	1,23			
+15	57	4,10	1,02			
Banka Türü						
Özel Banka	115	3,81	1,19	F=1,754	0,176	
Kamu Bankası	66	3,71	1,19			
Katılım Bankası	15	3,20	1,32			

Tablo 23’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, yapılan yolsuzluğu gizlemek amacı ile yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi mesleki tecrübeye göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Aynı ifade bankadaki pozisyona ve banka türüne göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu doğrultuda H_{15} hipotezi mesleki tecrübe değişkeni açısından kabul edilirken, bankadaki pozisyon ve banka türü değişkeni açısından reddedilmiştir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için yapılan post-hoc testi neticesinde, mesleki tecrübe değişkeni açısından farkın, $4,10 \pm 1,02$ ortalama ile, 15 yıl ve üzeri tecrübesi olan çalışanların, 10-14 yıl arası tecrübesi olan çalışanlardan daha yüksek puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu farklılığın sebebinin, sektörde 15 yıl ve üzeri tecrübesi olan personelin diğer tecrübe grubuna göre sektörde daha uzun süre varlık göstermesi, daha çok personel rotasyonu görmüş ve bu ifadeyi karşılayan usulsüzlüklerle karşılaşma olasılığının diğer tecrübe grubuna göre daha fazla olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

H₁₆: Bankada yapılan hilelerin, bankadaki gerçek durumu göstermeyerek bankaya menfaat sağlamak amacıyla yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 24: H₁₆ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	1,80	1,05	F=1,687	0,171
Yönetmen	81	2,42	1,21		
Yönetmen Yardımcısı	62	2,30	1,18		
Yetkili	27	2,25	1,40		
Mesleki tecrübe					
-9	70	2,50	1,24	F=1,789	0,170
10-14	69	2,14	1,17		
+15	57	2,17	1,21		
Banka Türü					
Özel Banka	115	2,38	1,21	F=1,974	0,142
Kamu Bankası	66	2,04	1,12		
Katılım Bankası	15	2,53	1,55		

Tablo 24’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, bankadaki gerçek durumu göstermeyerek bankaya menfaat sağlamak amacıyla yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_{16} hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₁₇: Bankada yapılan hilelerin, bankanın imajını güçlendirmek için yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 25: H₁₇ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri		Post- Hoc Testi
				F	p	
Pozisyon						
Şube Müdürü	26	1,46	0,76	F=3,202	0,024	2-1
Yönetmen	81	2,24	1,24			
Yönetmen Yardımcısı	62	2,17	1,22			
Yetkili	27	1,92	1,23			
Mesleki tecrübe						
-9	70	2,25	1,21	F=1,893	0,153	
10-14	69	2,08	1,17			
+15	57	1,84	1,20			
Banka Türü						
Özel Banka	115	2,22	1,25	F=2,292	0,104	
Kamu Bankası	66	1,89	1,13			
Katılım Bankası	15	1,73	0,88			

Tablo 25’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, bankanın imajını güçlendirmek için yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi bankadaki pozisyona göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Aynı ifadeye katılım düzeyi bankadaki mesleki tecrübe ve banka türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda H_{17} hipotezi bankadaki pozisyon değişkeni açısından kabul edilirken, mesleki tecrübe ve banka türü değişkeni açısından reddedilmiştir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için yapılan post-hoc testi neticesinde, bankadaki pozisyon değişkeni açısından farkın, $2,24 \pm 1,24$ ortalama ile yönetmen pozisyonunda görev yapan çalışanların, şube müdürü pozisyonunda görev yapan çalışanlardan daha yüksek puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Şube müdürü yönetmene göre bankanın işvereni olarak düşünülürse,

böyle bir hile yapılıyor bile olsa kendi işvereni olduğu bir yerin imajını güçlendirmek için hileye başvurulduğunu savunması zaten mümkün değildir. Şubeyi daha iyi göstermek için az da olsa böyle hilelere başvurulduğu ve yönetmenlerin bu soruda daha şeffaf hareket ettikleri bu farklılığın sebebi olarak düşünülmektedir.

H₁₈: Bankada yapılan hilelerin, bankanın verdiği satışı tutturma amacıyla müşterilere daha sonra iptal edersiniz diyerek satış yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 16: H₁₈ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri		Post-Hoc Testi
				F	p	
Pozisyon						
Şube Müdürü	26	3,23	1,33	F=1,132	0,337	
Yönetmen	81	3,58	1,27			
Yönetmen Yardımcısı	62	3,72	1,17			
Yetkili	27	3,77	1,33			
Mesleki tecrübe						
-9	70	3,78	1,07	F=1,236	0,294	
10-14	69	3,52	1,31			
+15	57	3,49	1,40			
Banka Türü						
Özel Banka	115	3,85	1,09	F=5,450	0,008	1-2
Kamu Bankası	66	3,18	1,41			
Katılım Bankası	15	3,60	1,35			

Tablo 26’da görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, bankanın verdiği satışı tutturma amacıyla müşterilere daha sonra iptal edersiniz diyerek satış yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Aynı ifadeye katılım düzeyi bankadaki pozisyon ve mesleki tecrübeye göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda H₁₈ hipotezi banka türü değişkeni açısından kabul edilirken, bankadaki pozisyon ve mesleki tecrübe değişkeni açısından reddedilmiştir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için yapılan post-hoc testi neticesinde, banka türü değişkeni açısından farkın, $3,85 \pm 1,09$ ortalama ile özel bankada görev yapan çalışanların, kamu bankasında görev yapan çalışanlardan daha yüksek puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Kamu bankalarının satış

hedefleri özel bankalara göre daha makul düzeyde olduğu düşünülürse, özel bankalarda yaşanan satış baskısı bu ifadeye yönelik katılım düzeyindeki farklılığın sebebi olarak düşünülmektedir.

H₁₉: Bankada yapılan hilelerin, bir işlem için bankaya giden müşterinin talebi olmadan imzası alınıp ürün satılmasıyla yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 27: H₁₉ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,26	1,48	F=0,379	0,768
Yönetmen	81	3,50	1,29		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,56	1,27		
Yetkili	27	3,63	1,54		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,64	1,21	F=0,859	0,425
10-14	69	3,34	1,32		
+15	57	3,54	1,51		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,67	1,25	F=2,560	0,080
Kamu Bankası	66	3,21	1,46		
Katılım Bankası	15	3,53	1,35		

Tablo 27’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, bir işlem için bankaya giden müşterinin talebi olmadan imzası alınıp ürün satılmasıyla yapıldığına ilişkin ifadeye katılım düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H₁₉ hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₂₀: Bankacılık sektöründe, kasadaki nakitte olağan olmayan veya beklenmeyen büyük bir azalış meydana gelmesi ve kasanın kapatılamamasına ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 28: H₂₀ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	4,19	0,80	F=0,481	0,696
Yönetmen	81	4,34	0,77		
Yönetmen Yardımcısı	62	4,24	0,82		
Yetkili	27	4,38	0,56		
Mesleki tecrübe					
-9	70	4,18	0,74	F=1,273	0,282
10-14	69	4,37	0,78		
+15	57	4,35	0,76		
Banka Türü					
Özel Banka	115	4,26	0,80	F=0,945	0,390
Kamu Bankası	66	4,39	0,69		
Katılım Bankası	15	4,13	0,74		

Tablo 28’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, kasadaki nakitte olağan olmayan veya beklenmeyen büyük bir azalış meydana gelmesi ve kasanın kapatılamamasına ilişkin ifadeye karşılaşma düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H₂₀ hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₂₁: Bankacılık sektöründe, aynı banka personelinin sık aralıklarla kasasının noksanlık vermesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 29: H₂₁ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,61	0,69	F=1,251	0,297
Yönetmen	81	3,75	1,03		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,71	1,12		
Yetkili	27	3,29	1,10		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,52	1,09	F=0,950	0,388
10-14	69	3,76	1,00		
+15	57	3,68	1,00		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,60	1,04	F=0,454	0,636
Kamu Bankası	66	3,75	1,03		
Katılım Bankası	15	3,60	0,98		

Tablo 29’da görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, aynı banka personelinin sık aralıklarla kasasının noksanlık vermesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_{21} hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₂₂: Bankacılık sektöründe, bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda ve olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemelere ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 30: H₂₂ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,73	0,87	F=0,997	0,396
Yönetmen	81	4,01	0,91		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,95	0,81		
Yetkili	27	3,77	0,80		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,81	0,82	F=2,709	0,069
10-14	69	4,11	0,81		
+15	57	3,82	0,94		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,85	0,87	F=0,968	0,382
Kamu Bankası	66	4,03	0,82		
Katılım Bankası	15	4,00	1,00		

Tablo 30’de görüldüğü gibi, bankada yapılan hilelerin, aynı banka personelinin sık aralıklarla kasasının noksanlık vermesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_{22} hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₂₃: Bankacılık sektöründe, aynı banka personelinin çalışmalarıyla ilgili farklı müşterilerden şikayetler gelmesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 31: H₂₃ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,42	0,85	F=2,266	0,082
Yönetmen	81	3,50	1,06		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,41	1,15		
Yetkili	27	2,88	1,15		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,14	1,18	F=2,947	0,055
10-14	69	3,58	1,02		
+15	57	3,43	1,01		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,29	1,11	F=0,952	0,388
Kamu Bankası	66	3,48	1,07		
Katılım Bankası	15	3,60	0,98		

Tablo 31’de görüldüğü gibi, aynı banka personelinin çalışmalarıyla ilgili farklı müşterilerden şikayetler gelmesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H₂₃ hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₂₄: Bankacılık sektöründe, banka çalışanının iş paylaşmayıp bütün işleri kendi takip etmek istemesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 32: H₂₄ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri		Post-Hoc Testi
				F	p	
Pozisyon						
Şube Müdürü	26	2,96	0,87	F=7,221	0,0001	1-2,3
Yönetmen	81	3,86	0,91			
Yönetmen Yardımcısı	62	3,82	0,98			
Yetkili	27	3,40	1,00			
Mesleki tecrübe						
-9	70	3,64	0,96	F=1,996	0,139	
10-14	69	3,84	0,93			
+15	57	3,49	1,07			
Banka Türü						
Özel Banka	115	3,60	1,01	F=0,918	0,401	
Kamu Bankası	66	3,80	0,98			
Katılım Bankası	15	3,60	0,82			

Tablo 32’de görüldüğü gibi, bankacılık sektöründe, banka çalışanının iş paylaşmayı bütün işleri kendi takip etmek istemesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi bankadaki pozisyona göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Aynı ifade mesleki tecrübe ve banka türü göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu doğrultuda H_{24} hipotezi bankadaki pozisyon değişkeni açısından kabul edilirken, mesleki tecrübe ve banka türü değişkeni açısından reddedilmiştir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için yapılan post-hoc testi neticesinde, bankadaki pozisyon değişkeni açısından farkın, $2,96 \pm 0,87$ ortalama ile şube müdürü olarak görev yapan çalışanların, yönetmen ve yönetmen yardımcısı olarak görev yapan çalışanlardan daha yüksek puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Şube müdürünün diğer pozisyonlara karşın mesleki tecrübe olarak sektördeki varlığı ve kıdemi düşünülecek olursa sektör de böyle bir hile belirteciyle karşılaşması olağan olarak düşünülmektedir

H₂₅: Bankacılık sektöründe, çok yaşlı bir banka müşterisinin elektronik ortamda sık aralıklarla para transferlerinde bulunmasına ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 33: H₂₅ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\overline{X}$	SS	Test Değerleri		Post-Hoc Testi
				F	p	
Pozisyon						
Şube Müdürü	26	3,69	0,97	F=3,024	0,031	2-1,4
Yönetmen	81	4,12	0,76			
Yönetmen Yardımcısı	62	3,96	0,84			
Yetkili	27	3,66	0,87			
Mesleki tecrübe						
-9	70	3,77	0,85	F=2,963	0,054	
10-14	69	4,11	0,86			
+15	57	3,98	0,79			
Banka Türü						
Özel Banka	115	3,91	0,81	F=1,892	0,154	
Kamu Bankası	66	4,09	0,87			
Katılım Bankası	15	3,66	0,97			

Tablo 33’de görüldüğü gibi, bankacılık sektöründe, çok yaşlı bir banka müşterisinin elektronik ortamda sık aralıklarla para transferlerinde bulunmasına ilişkin

ifadeyle karşılaşma düzeyi bankadaki pozisyona göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Aynı ifade bankadaki mesleki tecrübe ve banka türüne göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu doğrultuda H_{25} hipotezi bankadaki pozisyon değişkeni açısından kabul edilirken, mesleki tecrübe ve banka türü değişkeni açısından reddedilmiştir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için yapılan post-hoc testi neticesinde, bankadaki pozisyon değişkeni açısından farkın, $4,12 \pm 0,76$ ortalama ile yönetmen olarak görev yapan çalışanların, şube müdürü ve yetkili olarak görev yapan çalışanlardan daha düşük puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu farklılaşma sebebinin, şube müdürü ve yetkilinin sektördeki mesleki tecrübeleri ve tecrübelerine bağlı olarak çalıştığı bankayla ilgili olduğu düşünülmektedir. Bankalarda anket gerçekleştirilirken yetkili pozisyonunda da oldukça mesleki tecrübeye sahip çalışanlarla karşılaşılması sebebiyle bu sonucun çıkması olağan karşılanmaktadır.

H₂₆: Bankacılık sektöründe, banka personelinin mevzuata uygunsuz iş yapmaya meyilli olması (Potansiyel taşınması)'na ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 34: H₂₆ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri		Post-Hoc Testi
				F	p	
Pozisyon						
Şube Müdürü	26	3,46	1,02	F=3,182	0,025	4-2
Yönetmen	81	3,85	0,97			
Yönetmen Yardımcısı	62	3,74	1,08			
Yetkili	27	3,18	1,17			
Mesleki tecrübe						
-9	70	3,42	1,14	F=3,084	0,048	
10-14	69	3,85	1,04			
+15	57	3,75	0,93			
Banka Türü						
Özel Banka	115	3,66	1,10	F=0,024	0,976	
Kamu Bankası	66	3,69	0,94			
Katılım Bankası	15	3,66	1,29			

Tablo 34’de görüldüğü gibi, bankacılık sektöründe, banka personelinin mevzuata uygunsuz iş yapmaya meyilli olması (Potansiyel taşıması)’na ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi pozisyona göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Aynı ifade mesleki tecrübe ve banka türüne göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu doğrultuda H_{26} hipotezi pozisyon değişkeni açısından kabul edilirken, mesleki tecrübe ve banka türü değişkeni açısından reddedilmiştir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için yapılan post-hoc testi neticesinde, bankadaki pozisyon değişkeni açısından farkın, $3,18 \pm 1,17$ ortalama ile yetkili olarak görev yapan çalışanların, yönetmen olarak görev yapan çalışanlardan daha yüksek puan ortalamasına sahip olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın sebebi de tecrübe ve tecrübeye bağlı olarak bu hile belirteciyle çalıştığı banka ya da bulunduğu ilde yetkili düzeyindeki çalışanların daha çok karşılaşması olarak düşünülmektedir.

H₂₇: Bankacılık sektöründe, banka personelinin işe girdikten sonra ekonomik durumunda olağan dışı artış ya da azalışa ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 35: H₂₇ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,23	0,95	F=2,201	0,089
Yönetmen	81	3,80	1,05		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,72	1,05		
Yetkili	27	3,51	1,08		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,57	1,07	F=1,779	0,172
10-14	69	3,85	1,07		
+15	57	3,54	1,00		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,55	1,10	F=1,815	0,166
Kamu Bankası	66	3,86	0,87		
Katılım Bankası	15	3,60	1,29		

Tablo 35’de görüldüğü gibi, banka personelinin işe girdikten sonra ekonomik durumunda olağandışı artış ya da azalışa ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi; bankadaki

pozisyona, mesleki tecrübeye ve çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_{23} hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

H₂₈: Bankacılık sektöründe, banka personelinin öğle arası gibi mesai saatleri dışında bile bankada olması, bankadan ayrılmak istememesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi a) bankadaki pozisyona b) mesleki tecrübeye c) çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 36: H₂₈ Hipotezi Analizi

Bağımsız Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS	Test Değerleri	
				F	p
Pozisyon					
Şube Müdürü	26	3,38	1,02	F=2,603	0,053
Yönetmen	81	3,96	0,98		
Yönetmen Yardımcısı	62	3,74	1,20		
Yetkili	27	3,48	1,12		
Mesleki tecrübe					
-9	70	3,62	1,16	F=1,453	0,236
10-14	69	3,92	1,12		
+15	57	3,68	0,92		
Banka Türü					
Özel Banka	115	3,67	1,13	F=0,706	0,495
Kamu Bankası	66	3,87	1,00		
Katılım Bankası	15	3,73	1,16		

Tablo 36’da görüldüğü gibi, banka personelinin öğle arası gibi mesai saatleri dışında bile bankada olması, bankadan ayrılmak istememesine ilişkin ifadeyle karşılaşma düzeyi; bankadaki pozisyona, mesleki tecrübeye ve çalışılan banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu doğrultuda H_{28} hipotezi üç değişken açısından da reddedilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Banka personelleri tarafından yapılan hataların, kabul edilebilen ve kabul edilemeyen hatalar olarak ikiye ayrıldığı söylenebilir. Genel olarak banka personelinin iş yoğunluğundan kaynaklı istemeyerek yaptığı hatalar kabul edilebilen hatalar kategorisindeyken, bankanın işleyiş olarak sistemini iyi bilen personellerin bazen kendi çıkarlarını diğer insanların çıkarlarının üstünde görüp kendilerine menfaat sağlama amacıyla hileli işlemlere yönelerek yaptığı hatalar kabul edilemeyen hatalar kategorisindedir.

Değişen ve gelişen teknolojiyle birlikte eskiye göre bankalarda meydana gelen hatalı ve hileli işlemler minimum düzeyde olmasına rağmen tamamen yok olduğu söylenememektedir. Bu bağlamda bankaların yönetici pozisyonlarındaki personellerin hata ve hileye dair düşüncelerini ortaya koymak amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. İlk olarak anket katılımcılarının demografik özellikleri incelenmiştir. Verilen bu bilgiler doğrultusunda bankada hata, hile konularındaki ifadelerle katılım düzeyleri ve ankette verilen hile ifadeleriyle sektörde karşılaşma düzeyleri tespit edilmiştir.

Anket katılımcılarının, bankada yapılan hatalara dair katılım düzeyleri sıralandığında, ilk olarak, bankalarda hataların; müşterilerden gelen yanlış ve hatalı verilerden dolayı meydana geldiğine dair ifade görülmektedir. Günümüzde kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden müşterilerin varlığıyla bu ifadeye katılım olağan karşılanmaktadır. İkinci olarak ise, personel dikkatsizliği nedeniyle meydana geldiğine ilişkin ifadeye daha çok katılım gösterildiği tespit edilmiş olup, bankacılık sektörünün iş yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda bu sonucunda çıkması olağan karşılanmaktadır.

Anket katılımcılarının, bankada yapılan hilelere dair katılım düzeyleri sıralandığında, ilk olarak, bankada hilelerin, sahte belge düzenlenmesi ve kullanılmasıyla yapıldığına dair ifadeye katılım düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. İkinci olarak ise yapılan yolsuzluğu gizlemek amacı ile yapıldığına dair ifadelerle katılım düzeyi yüksek olduğu görülmektedir. Bu iki ifadenin frekansının yüksek çıkması katılımcıların oldukça şeffaf olduklarının göstergesidir. Hile zaten usulsüz bir işlem olması sebebiyle, sahtecilik esasıyla gizlenerek yapılmaktadır.

Katılımcıların, diğer belirteçlere göre sektörde en çok karşılaştıkları hile belirtecinin aynı banka personelinin çalışmalarıyla ilgili farklı müşterilerden şikayet olduğu tespit edilmiştir. Bankadaki uzman kişiler, aynı personeli farklı kişilerin şikayet etmesi durumunun kesinlikle bir işaretin belirtisi olduğunu, ancak bu ifadenin hile belirteci olması için, şikayetin bir usulsüzlük bildirmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların sektörde en az karşılaştıkları hile belirteçlerinin, kasadaki nakitte olağan olmayan veya beklenmeyen büyük bir azalış meydana gelmesi ve kapatılamaması; çok yaşlı bir banka müşterisinin elektronik ortamda sık aralıklarla para transferinde bulunması ifadeleri olduğu tespit edilmiştir. Uzman kişilerle yapılan görüşmelerde, bu ifadelerin kesinlikle bir hile belirteci olduğu ama kasanın kapatılamayacak kadar açığı olması çok büyük bir usulsüzlük olduğunu ve genel olarak yaşlı müşterilerinin bankadan gelip işlemlerini hallettiklerini, bu iki ifadeye de belki daha büyük şehirlerde daha fazla rastlanabileceğini belirtmişlerdir. Bankaların hileye karşı üst düzey önleme yöntemleri kapsamında, Isparta-Burdur illeri ve hile belirtecinin söz konusu büyüklüğü göz önüne alındığında bu belirteçlerle çok az karşılaşmaları olağan karşılanmaktadır.

Çalışmada bulunan önemli bulgular aşağıdaki gibidir;

- Bankada yapılan hataların, kayıt esnasında meydana geldiğine ilişkin ifadeye, şube müdürü pozisyonunda görev yapan çalışanların diğer üç pozisyonda görev yapan çalışanlardan daha fazla katılım gösterdiği tespit edilmiştir.
- Bankada yapılan hataların, kayıt esnasında meydana geldiğine ilişkin ifadeye, katılım bankası çalışanlarının diğer iki gruptan daha fazla katılım gösterdiği tespit edilmiştir.
- Bankada yapılan hataların, müşterilerden gelen yanlış ve hatalı verilerden dolayı meydana geldiğine ilişkin ifadeye, yetkili pozisyonunda görev yapan çalışanların diğer üç pozisyonda görev yapan çalışanlardan daha fazla katılım gösterdiği tespit edilmiştir.
- Bankada yapılan hilelerin, yapılan yolsuzluğu gizlemek amacıyla yapıldığına ilişkin ifadeye, 15 yıl ve üzeri tecrübesi olan çalışanların, 10-14 yıl arası tecrübesi olan çalışanlardan daha fazla katılım gösterdiği tespit edilmiştir.

- Bankada yapılan hilelerin, bankanın verdiği satışı tutturma amacıyla müşterilere daha sonra iptal edersiniz diyerek satış yapıldığına ilişkin ifadeye, özel bankada görev yapan çalışanların, kamu bankasında görev yapan çalışanlardan daha fazla katılım gösterdiği tespit edilmiştir.
- Bankacılık sektöründe, banka çalışanının iş paylaşmayıp bütün işleri kendi takip etmesine ilişkin ifadeyle, Şube Müdürünün, Yönetmen ve Yönetmen yardımcısına göre daha fazla karşılaştığı tespit edilmiştir.
- Bankacılık sektöründe, çok yaşlı bir banka müşterisinin elektronik ortamda sık aralıklarla para transferinde bulunmasına ilişkin ifadeyle, şube müdür ve yetkili olarak görev yapan çalışanların yönetmen olarak görev yapan çalışanlara göre daha fazla karşılaştıkları tespit edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen bulgular neticesinde, genel olarak kasıt içermeyen hataların şube müdürüne yansımadan çözüm bulunduğu; katılım bankalarının ise sistemsel kaynaklı kamu bankalarına ve özel bankalara kıyasla hatalarla daha sık karşılaştığı; sektörde tecrübesi daha yüksek olan çalışanların diğerlerine göre yolsuzlukla karşılaşma ihtimallerinin daha yüksek olması sebebiyle hile yargısına daha fazla katılım gösterdiği; satış tutturma amacıyla yapılan bir usulsüzlüğe özel bankaların baskı altında olmasıyla daha fazla katılım gösterdiği; şube müdürünün diğer pozisyonlara göre tecrübesi sebebiyle hile belirteçleriyle daha fazla karşılaşmış olabileceği ve anket çalışması yapılan illerde faaliyet gösteren yetkililerin sektördeki tecrübesi sebebiyle en az şube müdürü kadar hile belirteçleriyle karşılaşmış olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma sadece Isparta ve Burdur illerinde görev yapan Şube Müdürü, Yönetmen, Yönetmen Yardımcısı ve Yetkili pozisyonundaki kişilerin bankalarda yaşanan hata ve hileye yönelik genel düşüncelerini ve sektörde karşılaştıkları hile belirteçlerini içermektedir. Bu açıdan çalışma sonuçlarının Türkiye’de görev yapan bu pozisyonlardaki çalışanlara genellenme hususunda dikkatli davranmak gereklidir. Bundan sonraki çalışmalarda daha büyük örneklem ele alınarak, tüm banka çalışanları araştırma kapsamına alınabilir. Ayrıca araştırma yöntemi olarak anket çalışması yerine nitel araştırma tekniklerinden faydalanılması, hata ve hile yargıları ve karşılaşılan hile belirteçlerine yönelik daha detaylı bilgi edinilmesine olanak tanıyabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Afşar, M.- Afşar, A., (2010), *Finansal Ekonomi*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Aksoy, A., (1984), *Muhasebe Denetim*, İzmir, Fatih Matbaası.
- Aktuğlu, M. A., (1986), *Denetleme ve Revizyon*, İzmir, Bilgehan Basımevi
- Alp, A., (1996), *İpotek Kredileri ve İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler Yoluyla Türk Konut Finansman Sorununun Çözümünde Bir Model Önerisi*, Ankara, Sermaye Piyasaları Kurulu.
- Altuğ, O., (2000), *Banka İşlemleri ve Muhasebesi*, İstanbul, Türkmen Kitabevi
- Aydın, N., (2012), *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, Editörler: Toprak, M.-Çoşkun, M., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Babuşcu, Ş.-Hazar, A., (2016), *Genel Bankacılık Bilgileri*, Ankara. Bankacılık Akademi Yayınları.
- Bakır, M., (2003), *Denetim*, Rize, Dilara Yayınevi.
- Bozkurt, N., (2009), *İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri*, İstanbul, Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Bozkurt, N., (2010), *Muhasebe Denetimi*, İstanbul, Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Bozkurt, N., (2015), *Muhasebe Denetimi*, İstanbul, Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Can, A., (2016), *SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*, Ankara, Pegem Akademi.
- Ceylan, A., (2003), *İşletmelerde Finansal Yönetim*, İstanbul, Ekin Kitabevi.
- Choudhry, M., (2012), *The Principles Of Banking*, Singapore: John Wiley & Sons
- Coşkun, M., (2010), *Para ve sermaye piyasaları: kurumlar, araçlar, analiz*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Çatıkkkaş, Ö.-Okur, M.-Balkan, İ., (2012), *Bankalarda Denetim Komitesi Uygulamaları*, İstanbul, G.M. Matbaacılık.
- Çolak, N.İ., (2003), *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Çömlekçi, F., (2003), *Muhasebe Denetimi*, Eskişehir.

- Dikel, M., (1967), *Banka İşletmesi*, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Doğan M., (2012), *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, Editör: Kaya, F., İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Doğan, M., (1989), *Türkçe Büyük Sözlük*. İstanbul, Beyan Yayınları.
- Elitaş, C., (2011), *Muhasebe Denetiminde Çalışma Kağıtları*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Erdoğan, (2008), *Muhasebe denetimi ve Mali Analiz*, Eskişehir, Anadolu üniversitesi Yayınları
- Erkan, M., (2000), *Muhasebe Denetimi*, Ankara.
- Eyüpgiller, S., (1994), *Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi*, Ankara, Zirve Ofset Ltd. Şti.
- Gray, I.-Manson, S., (2008), *The Audit Process : principles, practice and cases*, London ; Australia: Thomson
- Gücenme, Ü., (1996), *Mali Tablolar Analizi*, Bursa, Marmara Kitabevi Yayınları.
- Güçlü, F., (2008), *Muhasebe Denetimi : İlkeler ve Teknikler*, Ankara, Detay Yayınları.
- Gümüş, S., (2014), *Bankacılıkta Pazarlama*, İstanbul, Hiperlink Yayınları.
- Güney, A., (2015), *Banka İşlemleri*, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Gürbüz, H., (1990), *Muhasebe Denetimi*, İstanbul, Bilim Teknik Yayınevi.
- Güredin, E., (2007), *Denetim ve Güvence Hizmetleri: SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler*, İstanbul, Arıkan Yayınları.
- Haftacı, V., (2011), *Muhasebe Denetimi*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Haftacı, V., (2014), *Muhasebe Denetimi*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Holmes, W. A.-Overmyer, S. W.-Göktürk, O., (1975), *Muhasebe Denetimi "auditing" : Standartları ve Yöntemleri*, İstanbul, Bilimsel Yayınları Derneği.
- Hazar, A.-Babuşcu, Ş.,(2017), *Bankacılığa Giriş-Temel Bankacılık Bilgileri*, Ankara, Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Karacan, S.-Uygun, R., (2012), *Tekdüzen Muhasebe Sistemi ve Uluslararası Denetim Standartları İle Uyumlu Denetim ve Raporlama*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Kaval, H., (2005), *Muhasebe denetimi: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Uygulama Örnekleriyle*, Ankara, Gazi Kitabevi.

- Kepekçi, C., (1985), *Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz*, Editör: Sürmeli, F., Ankara, Anadolu üniversitesi Yayınları.
- Kepekçi, C., (2004), *Bağımsız Denetim*, Avcıol Basım Yayın.
- Kurnaz, N.-Çetinoğlu, T., (2010), *İç denetim: güncel yaklaşımlar*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları
- MUHUD (Muhasebe Hesap Uzmanları Derneği), (1996), *Denetim İlke ve Esasları 1. Cilt*, İstanbul, Acar Matbaacılık.
- MUHUD (Muhasebe Hesap Uzmanları Derneği), (1996), *Denetim İlke ve Esasları 2. Cilt*, İstanbul, Acar Matbaacılık.
- Öcal, T., (1985), *Para Teorisi ve Politikası*, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Özkul Ulucan, F.-Almalı Özdemir, Z., (2011), *İşletmelerde Hile Riski Yönetimi: Yöneticiler için temel uygulama adımları*, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Parasız, İ., (1994), *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Pehlivanlı, D., (2011), *Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama*, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Pekiner, K., (1984), *İşletme Denetimi (İşletme Analizleri)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Selimoğlu, S. K., (2014), *Muhasebe Denetimi*, Ed: Selimoğlu, S. K.-Uzay, Ş., Ankara, Gazi Kitabevi.
- Sevilengül, O., (2001), *Banka Muhasebesi*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Sungur, T., (1993), *Bankacılar için Banka Tekniği*, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Şendoğlu, A. A., (2008), *Bankacılığa Giriş*, Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Takan, M.-Boyacıoğlu Acar, M., (2011), *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem*, Ankara, Nobel Akademi Yayıncılık.
- TDK (Türk Dil Kurumu), (2011).
- Tokaç, A., (2006), *Uygulamacı Gözüyle İşletmelerde Muhasebe Organizasyonu ve Denetimi*, İstanbul, Tunca Kitabevi.
- Uzunoğlu, S., (2014), *Bankacılığa Giriş*, İstanbul, Literatür Yayınları.
- Whittington, R. O.-Pany, K., (2010), *Principles of auditing & other assurance services*, Boston, McGraw-Hill/Irwin.

Yazıcı, M., (2015), *Bankacılığa Giriş*, İstanbul, Beta Yayınları.

Yılmaz, S., (1971), *Banka Muameleleri ve Muhasebe Tatbikatı*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi.

Yüksel, A. S.-Mermoud, A.-Yüksel, Ü., (2002), *Banka Yönetimi El Kitabı*, İstanbul, Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Zarakolu, A., (1971), *Para Kredi ve İktisadi Faaliyetler*, Ankara, Ayyıldız Matbaası.

Makaleler, Bildiriler, Kanun Düzenlemeleri, Organizasyonlar ve Raporlar:

3628 Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu, (1990).

5411 Bankacılık Kanunu, (2005).

Abdioğlu, H., (2007), *Mortgage Sözleşmelerinde Üçüncü Taraflarca Yapılan Hileler ve Bu Hileleri Ortaya Çıkarmaya Yönelik Kırmızı Bayraklar*, Muhasebe ve Finansman Dergisi, ss.160-172.

Atlı, Y.-Yücel, N., (2016), *Bankacılık Sektörünün Gelişimi Adıyaman İlinde Bankacılık Sektörü*, Ömer Halis Demir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.9, S.4, ss.122-132.

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu, (2002), *Pamukbank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devir Nedenleri Bilgilendirme Raporu*.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2003), Yıllık Rapor.

Benston, G. J., (2004), *What's Special About Banks?*, The Financial Review, C.39, S.1, ss.13-33.

Cabral, I.-Dierick, F.-Vesala, J., (2002), *Banking Integration InThe Euro Area*, Occasional Paper Series, No.6.

Chong, G., (2013), *"DetectingFraud: WhatAreAuditors' Responsibilities?"*, TheJournal of Corporate Accounting & Finance, C.24, S.2, ss.47-53.

CIMA (CharteredInstitute Of Management Accountants), (2008), *Fraud Risk Management: A Guide To Good Practice*

Çatıkkaş, Ö.-Yurtsever, G., (2008), *"Bankacılık Sektöründe Bilgisayar Destekli Denetim"*, http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/bilgisayar_destekli_denetim.pdf, Erişim Tarihi:02.03.2019

Denetim Komitesi Yönetmeliği, (2014).

- Doğan, S.-Kayakıran, D., (2017), *İşletmelerde Hile Denetimi Önemi*, Maliye Finans Yazıları, S.108, ss.167-188.
- Dönmez, A.-Bağışlar, H., (2017), *Bankacılık Sektöründe Hile Olaylarına Yönelik Bir Araştırma*, International Journal of Academic Value Studies, C.3, S.16, ss.170-180.
- Driga, I.-Nita, D.-Cucu, J., (2009), *Private Banking And Wealth Management Services Offered By Banks*, Annals of the University of Petroşani, Economics, C.9, S.1, 231-240.
- Ertikin, K., (2017), *Hile Denetimi: Kırmızı Bayrakların Tespiti için Kullanılan Proaktif Yaklaşımlar*, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S. 75, ss.71-93.
- Göçmen Yağcılar, G., (2011), *Türk Ticaret Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*, Ankara, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- Idolor E.J., (2010), *Bank Frauds In Nigeria: Underlying Causes, Effects And Possible Remedies*, African Journal of Accounting, Economics, Finance and Banking Research, C.6, S.6, ss.62-80.
- Kandemir, C.-Kandemir Ş., (2017), *Bankacılık Hileleri: Sınıflandırılması, Saptanması ve Önlenmesi*, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, C.54, S.629, ss.19-50.
- Khanna, A.-Arora, B., (2009), *A Study To Investigate The Reasons For Bank Frauds And The Implementation Of Preventive Security Controls In Indian Banking Industry*, Int. Journal of Business Science and Applied Management, C.4, S.3,ss.1-21
- Koyuncugil, A. S., (2007), *Veri Madenciliği ve Sermaye Piyasalarına Uygulanması*, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, Araştırma Dairesi, 28.02.2007.
- Memiş Ü. M.-Tüm, K., (2011), *Sürekli Denetim Süreci ve İç Denetimle İlişkisi*, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.37, ss. 146-162.
- Nirgini, M. J., (1999), *I've Got Your Number*, Journal Of Accountancy, C.187, S.5, ss.79-83.
- Özçelik, H.-Karataş Aracı, Ö. N.-Keskin, S., (2017), *Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.29, ss.197-214
- Özkul Ulucan, F.-Özdemir, Z., (2013), *Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar: Kurumsal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Nitel Bir Araştırma*, (<https://dergipark.org.tr/download/article-file/165815>, Erişim Tarihi: 27.04.2019), C.10, S.40, ss.75-89.

Pantelidis, P.-Rania, V.-George, D.- Anastasiadou, K., (2011), *International Banking System. Conceptual Approach, Advantages and Risks*, New Horizons in Industry, Business and Education (NHIBE2011), Chios, Greece, Conference Proceedings.

İç Sistemler Yönetmeliğinde Yapılan Düzenlemeler, (2017), Resmi Gazete.

Rezaee, Z.-Sharbatoghlie A.-Elam, R.-McMickle L. P., (2002), *Continupus Auditing: Building Automated Auditing Capability*, Auditing, C.21, S.1, ss.147-163.

Savaş, S.-Topaloğlu, N.-Yılmaz, M., (2012), *Veri Madenciliği ve Türkiye'deki Uygulama Örnekleri*, İstanbul Ticaret üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, S.21, ss.1-23.

The Institute of Internal Auditors- The American Institute of Certified Public Accountant-Association of Certified Fraud Examiners, *Managing the Business Risk of Fraud:A Practical*.

Topaloğlu, M., (2008), *Mortgage Kredilerinde Erken Ödeme Cezası*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.12, S.1-2, ss.185-221.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yolsuzlukların Sebeplerinin, Sosyal ve Ekonomik Boyutlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu, (2006), *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri*, Ankara,TEPAV.

Zahra, S. A.-Priem, R. L.-Rasheed, A. A., (2005), *The Antecedents and Consequences of Top Management Fraud*, *Journal of Management*, C. 31, S.6, ss.803-828.

Tezler:

Akalın, S. E., (2017), *TMS 8 kapsamında muhasebede hata ve hilenin tespiti ve şirketlerin bağımsız denetim raporlarının incelenmesi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akdemir, Ç., (2010), *İşletmelerde Hile Riski ve Türk İşletmelerinde Hile Riskinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akelola, S., (2012), *Fraud In The Banking Industry: A Case Study Of Kenya*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Nottingham Trent University.

Ayan Anuk, S., (2015), *Muhasebe hata ve hileleri ile muhasebe mesleğinde etik*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Ayrancı, K., (2010), *Türkiye’de Bağımsız Denetim ve Bir İşletme Uygulaması*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Cengiz, S., (2016), *Muhasebede yapılan hata ve hilelerde bağımsız denetimin sorumluluğunun belirlenmesine yönelik bir araştırma*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Çelik, T., (2010), *Muhasebede Hata ve Hileler İle İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Araştırma*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Demirci Ece, N., (1998), *Muhasebede Hata ve Hile*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Gürses, D., (2009), *Bankacılık Kanunu’na Göre Zimmet Suçu (Bankacılık K. m.160)*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürtuna, S. M., (2005), *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Reel Kesime Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- İnam, B., (2007), *Denetim mesleğinde etik, bağımsızlık ve Sarbanes - Oxley Kanunu sonrası gelişmeler*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaymak, C., (1996), *Muhasebede yapılan hata ve hilelerin muhasebe ve muhasebe denetimi yönünden değerlendirilmesi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, S., (2014), *Muhasebe Hata ve Hileleri Karşısında Etik Tutumlar: Meslek Mensupları üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kirik, Z., (2007), *Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik: Afyonkarahisar’da Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Özdemir, Ü. F., (2013), *Bankalarda Hile Riski Yönetimi ve Bir Uygulama*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pamukçu, A., (2000), *Muhasebedeki hata ve hilelerin raporlama ilkeleri yönünden değerlendirilmesi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şengür, E. D., (2010), *İşletmelerde Hile, Hilelerin Önlenmesi, Hileli Finansal Raporlama İle İlgili Düzenlemeler ve Bir Araştırma*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toksöz Gür, E., (2003), *Kredi Kanalinin Etkin Çalışması ve Türkiye Uygulaması*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Ankara.

İnternet Kaynakları:

Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit, (2002), <https://www.aicpa.org/research/standards/auditattest/downloadabledocuments/au-00316.pdf>, Erişim Tarihi: 05.05.2018

Red Flags of Fraud, (2008), https://www.ago.noaa.gov/grants/gmd_workshop_2014/docs/fraud_red_flags_dan_coney.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2018.

Red Flags of Fraud, (2011), <https://financial-affairs.uark.edu/PDFS/RedFlagsFraud.pdf>, Erişim Tarihi: 24.01.2018.

Yağız, O., (2019), EFT ve Havale Nedir? EFT ya da Havale Nasıl Yapılır?, <https://konupara.com/bankalar/eft-havale-nedir-ve-nasil-yapilir-8419/>, Erişim Tarihi: 28.03.2019

Yalçın, H., (2011), Hileler ‘Benford Kanunu’ ile bulunuyor!, <http://www.muhasibevergi.com/yazdir.aspx?mid=112>, Erişim Tarihi: 22.04.2018.

http://www.opriskdergisi.com/oprisk-ornek-16-imar_bankasinin_iflasi_ve_7_5_milyar_tl_zarar.html, Erişim Tarihi:21.04.2018

<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/metin-ercan/bddkya-gore-imar-bankasi-olayi-688017/>, Erişim Tarihi: 22.04.2018

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a181333.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2018

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/etibank-ve-bank-kapital-de-gitti-39193542>, Erişim Tarihi: 21.04.2018

<https://ekonomist.co/bankalar/turkiyede-batan-4-bankanin-kisa-hikayesi-5794/>, Erişim Tarihi: 21.04.2018

<http://t24.com.tr/haber/suleyman-demirelin-yegeni-yahya-demirel-vefat-etti,216953>, Erişim Tarihi: 21.04.2018

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/egebank-dort-koldan-hortumlandi-39185686>,
Erişim Tarihi: 21.04.2018

<https://www.memurlar.net/haber/23997/tmsf-egebank-a-ait-9-sirkete-el-koydu.html>,
Erişim Tarihi: 21.04.2018

<http://www.tuketicifinansman.net/2009/09/ozel-bankacilik-nedir-ozel-bankacilik.html>,
Erişim Tarihi: 19.04.2019.

<http://www.cumhuriyet.com.tr> Erişim Tarihi: 21.04.2018

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/40187.asp>, Erişim Tarihi: 29.04.2018

www.tdk.gov.tr , Erişim Tarihi: 05.03.2019

EKLER

Ek-1: Anket

BANKALARDA YAŞANAN HATA VE HİLEYE KARŞI BANKA YÖNETİMİNDEKİ PERSONELİN BİLİNÇ TUTUMU: ISPARTA-BURDUR İLİ ÖRNEĞİ

Sayın Yönetici,

Bu anket çalışması, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim dalında yapılan bir yüksek lisans tezine veri sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Anket verileri kesinlikle üçüncü şahıslarla paylaşılmayıp gizli tutulacaktır. Anketi cevaplandırırken olabildiğince objektif yanıtlar vermeniz, çalışmanın daha güvenilir sonuçlara ulaşmasına yardımcı olacaktır. Katkılarınız için teşekkür ederiz.

Şerife KILIÇARSLAN
serifekilicarslan@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Özen AKÇAKANAT
ozenakcakanat@sdu.edu.tr

1. **Cinsiyetiniz?** () Erkek () Kadın
2. **Yaşınız?**
3. **Öğrenim durumunuz?** () Önlisans () Lisans () Lisansüstü
4. **Kaç yıllık bir tecrübeye sahipsiniz ?**
5. **Çalıştığınız bankadaki pozisyonunuz?**
() Şube müdürü () Yönetmen () Yönetmen Yardımcısı () Yetkili
6. **Hangi banka türünde hizmet vermektedir?**
() Özel Banka () Kamu Bankası () Katılım Bankası
7. **Meslek etiğine dair bir eğitim aldınız mı?** () Evet () Hayır
8. **Hile sorununu bankacılık endüstrisinde nasıl sınıflandırırsınız?**
() Büyük Sorun () Küçük sorun () Sorun Değil
9. **Bankalardaki hile eğilimi derecesini nasıl değerlendiriyorsunuz?**
() Hızlı Artış () Artan () Sabit () Azalan () Hızla Azalan
10. **Dokuzuncu sorudaki eğilimin sebebi sizce nedir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)**
() Banka personelinin ekonomik sıkıntısı
() Banka personelinin kumar tutkusu
() Banka personelinin kişiliği
() Bankadaki sistemin hile yapmaya fırsatlar tanıması
() Banka personelinin ya da eşinin lükse düşkün olması
() Geçmişte yaşadıkları
() Çaldığı parayı ödünç para olarak görüp ileride yerine koyma düşüncesi
() Diğer hile yapan arkadaşının yakalanmadığını görüp herkes yapıyor düşüncesine kapılması

11. Bankalarda yapılan hatalar ile ilgili aşağıdaki belirtilen yargılara katılma derecenizi belirtiniz.

YARGILAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Matematiksel olarak meydana gelen hatalardır	1	2	3	4	5
Kayıt esnasında yapılan hatalardır	1	2	3	4	5
Nakil esnasında meydana gelen hatalardır	1	2	3	4	5
Unutma ve tekrarlama ile meydana gelen hatalardır	1	2	3	4	5
Personel dikkatsizliği nedeni ile meydana gelen hatalardır	1	2	3	4	5
Müşterilerden gelen yanlış ve hatalı verilerden dolayı meydana gelen hatalardır	1	2	3	4	5
Personelin tam ve donanımlı olmamasından meydana gelen hatalardır	1	2	3	4	5
Personelin kullanmış olduğu teknolojinin yetersizliğinden dolayı meydana gelen hatalardır	1	2	3	4	5

12. Bankalarda yapılan hilelerle ilgili belirtilen yargılara katılma derecenizi belirtiniz.

YARGILAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Belirli bir kasıt taşıyan hatalardır	1	2	3	4	5
Belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir	1	2	3	4	5
İşlem gerçekleşmeden kayıt altına alınanlardır	1	2	3	4	5
Uydurma hesaplar açılarak hilelerin yapılmasıdır	1	2	3	4	5
Bilgisayar üzerinde yapılan hilelerdir	1	2	3	4	5
Sahte belge düzenlenmesi ve kullanılmasıdır	1	2	3	4	5
Yapılan yolsuzluğu gizlemek amacı ile yapılmaktadır	1	2	3	4	5
Bankadaki gerçek durumu göstermeyerek bankaya menfaat sağlamak amacıyla yapılmaktadır	1	2	3	4	5
Bankanın imajını güçlendirmek için yapılmaktadır	1	2	3	4	5
Bankanın verdiği satışı tutturma amacıyla müşterilere daha sonra iptal edersiniz diyerek satış yapılmasıdır	1	2	3	4	5
Bir işlem için bankaya giden müşterinin talebi olmadan imzası alınıp ürün satılmasıdır	1	2	3	4	5

13. Bankacılık sektöründe banka çalışanlarıyla ilgili aşağıda sunulan hile belirteçleri ile karşılaşma derecenizi belirtiniz.

KARŞILAŞILAN HİLE BELİRTEÇLERİ	Çok Sık Karşılaşıyoruz	Sık Karşılaşıyoruz	Bazen Karşılaşıyoruz	Nadiren Karşılaşıyoruz	Hiç Karşılaşmıyoruz
Kasadaki nakitte olağan olmayan veya beklenmeyen büyük bir azalış meydana gelmesi ve kasanın kapatılamaması	1	2	3	4	5
Aynı banka personelinin sık aralıklarla kasasının noksanlık vermesi	1	2	3	4	5
Bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda ve olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemeler	1	2	3	4	5
Aynı banka personelinin çalışmalarıyla ilgili farklı müşterilerden şikayetler gelmesi	1	2	3	4	5
Banka çalışanının iş paylaşmayıp bütün işleri kendi takip etmek istemesi	1	2	3	4	5
Çok yaşlı bir banka müşterisinin elektronik ortamda sık aralıklarla para transferlerinde bulunması	1	2	3	4	5
Banka personelinin mevzuata uygunsuz iş yapmaya meyilli olması (Potansiyel taşınması)	1	2	3	4	5
Banka personelinin işe girdikten sonra ekonomik durumunda olağan dışı artış ya da azalış	1	2	3	4	5
Banka personelinin öğle arası gibi mesai saatleri dışında bile bankada olması, bankadan ayrılmak istememesi	1	2	3	4	5

Ek-2: Normallik İnceleme Testi

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Hata Madde 1	196	1,0	5,0	3,571	1,1983	-,803	,174	-,369	,346
Madde 2	196	1,0	5,0	3,622	1,0623	-1,012	,174	,400	,346
Madde 3	196	1,0	5,0	3,122	1,1877	-,276	,174	-1,045	,346
Madde 4	196	1,0	5,0	3,439	1,1329	-,606	,174	-,613	,346
Madde 5	196	2,0	5,0	4,134	,8428	-,936	,174	,527	,346
Madde 6	196	2,0	5,0	4,187	,8750	-1,027	,174	,488	,346
Madde 7	196	1,0	5,0	3,281	1,1888	-,263	,174	-,845	,346
Madde 8	196	1,0	5,0	2,367	1,3118	,602	,174	-,816	,346
Hile Madde 1	196	1,0	5,0	3,622	1,2528	-,582	,174	-,834	,346
Madde 2	196	1,0	5,0	3,520	1,2340	-,527	,174	-,749	,346
Madde 3	196	1,0	5,0	2,969	1,2400	-,121	,174	-1,022	,346
Madde 4	196	1,0	5,0	3,163	1,3374	-,212	,174	-1,199	,346
Madde 5	196	1,0	5,0	2,658	1,3128	,255	,174	-1,129	,346
Madde 6	196	1,0	5,0	3,765	1,2511	-,848	,174	-,332	,346
Madde 7	196	1,0	5,0	3,735	1,2115	-,701	,174	-,526	,346
Madde 8	196	1,0	5,0	2,281	1,2186	,632	,174	-,622	,346
Madde 9	196	1,0	5,0	2,077	1,2022	,925	,174	-,166	,346
Madde 10	196	1,0	5,0	3,607	1,2624	-,677	,174	-,607	,346
Madde 11	196	1,0	5,0	3,510	1,3454	-,494	,174	-1,011	,346
Hile Belirteçleri Madde 1	196	2,0	5,0	4,301	,7665	-,788	,174	-,186	,346
Madde 2	196	1,0	5,0	3,658	1,0380	-,221	,174	-,888	,346
Madde 3	196	2,0	5,0	3,923	,8648	-,233	,174	-,884	,346
Madde 4	196	1,0	5,0	3,383	1,0915	,125	,174	-1,017	,346
Madde 5	196	1,0	5,0	3,668	,9908	-,540	,174	,036	,346
Madde 6	196	2,0	5,0	3,953	,8491	-,367	,174	-,614	,346
Madde 7	196	1,0	5,0	3,673	1,0648	-,346	,174	-,508	,346
Madde 8	196	1,0	5,0	3,663	1,0568	-,476	,174	-,286	,346
Madde 9	196	1,0	5,0	3,750	1,0925	-,538	,174	-,472	,346
Valid N (listwise)	196								

Ek 3: Bankacılık Sektöründe Hata ve Hileye Yönelik Örnekler

İmar Bankası: İmar bankası, 22 Mart 1928 kurulmuş olup Ekim 1984 tarihinde Uzan Grubu tarafından satın alınmıştır (www.opriskdergisi.com). İmar bankası olayı Türk bankacılık sektörüne bakıldığında en büyük yolsuzluk skandalı olarak değerlendirilebilmektedir (www.radikal.com) .

BDDK'nın yayınladığı rapora göre İmar bankasının yakın gözetime alınma sebebi (www.turkiyegazetesi.com.tr);

- Gelir ve gider dengesindeki bozulmalar,
- Kredilerinin tamamının Ozan grubuna kullanılması,
- Likidite sıkışıklığı,
- Bankacılık işlevlerinden uzaklaşması,
- Karlılığın düşmesidir.

İmar bankasının, gözetim süreci sonrasında alınması gereken tedbirler alınmaması, yükümlülüklerini vadesinde yerine getirmemesi, faaliyetine devam etmesinin mevduat sahiplerinin hakları ve finansal sistemin güven ve istikrarı bakımından tehlike arz etmesi sebepleriyle, bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmış olup, Adabank A.Ş.'deki temettü hariç ortaklık hakları TMSF'ye devredilmiştir. Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırıldıktan sonra bankada bir inceleme yapılmış ve gerçek mevduat rakamlarında sapmalar, vergi kaçırmaya yönelik işlemler, yapılan işlemlerin de ortaya çıkmaması için sahte düzenlemeler gibi usulsüz işlemler tespit edilmiştir (BDDK, 2003: 63-64).

Etibank ve Bank Kapital: Etibank, 1935 yılında savaştan çıkan Türk ekonomisine destek sağlaması ve ülkenin kalkınmasına yönelik olarak Atatürk tarafından kurulmuştur (www.cumhuriyet.com.tr). 1996 yılının sonuna kadar ise kamu bankası olarak hizmet vermiştir. Daha sonra belli amaçlarla özelleştirilerek ihaleye sunulmuştur. İlk olarak Etibank Sabri Doğan'a satılmıştır. Ancak Sabri Doğan'ın finansal güçlükler yaşaması ve peşinatı ödeyememesi ihalenin iptal edilip, Etibank'ın Sabri Doğandan alınmasına yol açmıştır. Daha sonra Nergis Holding'in sahibi Cavit Çağlarca ve Sabah Medya Holding'in sahibi Ding Bilgene Etibank'a yarı yarıya ortak olup satın almışlardır. Ancak, Cavit Çağlar'ın sahibi olduğu İnterbank Tasarruf

Mevduatı Sigorta fonuna devredilince, Sabah Medya grubu Etibank'ın tek sahibi olmuştur. Bank Kapital ise 1995 yılında Ceylan Holding'in bünyesine geçmiştir (arsiv.ntv.com.tr).

2000 yılına gelindiğinde ise BDDK tarafından bir açıklama yapılarak bu iki bankada Tasarruf Mevduat Sigorta Fonuna devredilmiştir. Gerekçe olarak ise, bankanın mali yapısının zayıfladığı, yükümlülüklerini yerine getirmede güçlük çektiği, banka yönetiminin ve ortaklarının, banka kaynaklarını tehlikeye düşürecek şekilde kendi lehlerine kullanması gösterilmiştir (www.hurriyet.com.tr).

Pamukbank: “Pamukbank, 1973 tarihinde Çukurova grubuna geçmiştir” (BDDK, 2002: 2). Pamukbank, kredi değerliliği kalmaması, krediyle sermaye artırması ve kredi verilemeyecek olan grup firmalarına kredi vermesi bankayı önemli ölçüde zarara uğratmıştır (ekonomist.co/bankalar/turkiyede-batan-4-bankanın-kisa-hikayesi). Özellikle grup firmalara kredi vermesi, tahsil edememesi ve tahsil etmeye uğraşmak yerine sürekli kredilerinin süresini uzatıp, faiz tahakkuku bile yapmayıp aykırı işlemlerle bankanın bilançosunun karlı gösterilmesi ciddi sorunlardan biridir. Gerekli incelemeler sonucu bankaya süreler verilip bu durumu düzeltmesi istenmiştir. Ancak banka kendine tanınan bu süreyi iyi bir şekilde kullanamamıştır (BDDK, 2002: 3-4). Yaklaşık 2 Milyar dolar açık vermesiyle de 2002 yılında banka ilk olarak TMFS'ye devredilmiş olup, daha sonradan Halkbank tarafından satın alınmıştır (ekonomist.co/bankalar/turkiyede-batan-4-bankanın-kisa-hikayesi).

Egebank: Egebank, ilk olarak Esnaf ve Ahali Bankası adıyla 1928 yılında İzmir'de yöresel bir banka olarak faaliyet göstermek için kurulmuştur (Keskin, 2014: 67). Daha sonra, 1959 yılında Egebank adıyla faaliyetine devam etmiştir. Şevket Demirel'in oğlu Yahya Murat Demirel, 1998'de Egebank'ı satın alarak en genç banka patronlarından biri olmuştur (t24.com.tr/haber). Yahya Murat Demirel'in Göltaş Göller Bölgesi Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.'e çeşitli yollarla bankadan kaynak aktardığı yönündeki tespitlerle Egebank TMSF'ye devredilmiştir (www.memurlar.net). Yapılan incelemeler de Yahya Murat Demirel'in komisyonlu aracılarla, off-shore işlemlerle ve yurt dışı kredilerle bu iş için kurduğu naylon firmalarla bankayı dolandırdığı ortaya çıkmıştır (www.hurriyet.com.tr).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Şerife KILIÇARSLAN
Doğum Yeri : MERKEZ/ISPARTA
Doğum Tarihi : 05.10.1992

Eğitim Durumu:

Lise : Gürkan Lisesi (2006-2010)
Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi İşletme (2010-2015)
Çift-Anadal : Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Yönetimi (2013-2016)
Yüksek Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi Bankacılık ve Finans (2016-.....)

Yabancı Dil:

YÖKDİL: 71.250

İş Tecrübesi:

17.04.2019- Atatürk Üniversitesi Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi -
Araştırma Görevlisi
2018- 16.04.2019 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Dönemi -ISUBÜ Eğirdir MYO -
Sözleşmeli Öğretim Görevlisi
2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı Güz Dönemi-ISUBÜ Yalvaç Büyükkutlu Uygulamalı
Bilimler Yüksekokulu- Sözleşmeli Öğretim Görevlisi
2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Dönemi-SDÜ Yalvaç Büyükkutlu Uygulamalı
Bilimler Yüksekokulu - Sözleşmeli Öğretim Görevlisi
2016-2017 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Dönemi- SDÜ Eğirdir Meslek Yüksekokulu -
Sözleşmeli Öğretim Görevlisi

2016- SDÜ Diş Hekimliği Fakültesinde Halkla İlişkiler, Hasta Kabul, Döner Sermaye gibi bölümlerde Staj

Uluslararası Toplantıda Sunularak Özet Metin Olarak Yayımlanan Bildiri:

Akçakanat, Ö.- Kılıçarslan, Ş., (2018), “*Bankacılık Sektöründe Hata Ve Hileye Yönelik Algıların Banka Yöneticileri Perspektifinden Değerlendirilmesi*”, IV. International Multididisciplinary Congress Of Eurasia, Roma.

Ulusal Sempozyum, Kongre, Kurs (Workshop) Düzenlenmesi Gibi Etkinliklerde Görev Almak:

16. Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi, 1-2 Aralık 2016, Isparta